

TAMPEREEN YLIOPISTO

OMAN ELÄMÄN SANKARIKSI.
Eksistentiaalistisen ihmisen identiteettityö J. K. Rowlingin
teoksessa Harry Potter ja viisasten kivi

Kasvatustieteiden tiedekunta
Opettajankoulutuslaitos
Hämeenlinnan toimipaikka
Pro gradu -tutkielma
Ira Sipponen
Syksy 2006

TAMPEREEN YLIOPISTO

Opettajankoulutuslaitos

Hämeenlinnan toimipaikka

SIPPONEN, IRA: OMAN ELÄMÄN SANKARIKSI. Eksistentiaalisen ihmisen identiteetti J. K. Rowlingin teoksessa Harry Potter ja viisasten kivi

Pro gradu -tutkielma, 84 sivua

Syyskuu 2006

TIIVISTELMÄ

Tutkimukseni tarkoituksena oli kuvata fiktiivisen tarinan avulla eksistentiaalisen ihmisen olemassaolon haasteita postmodernina aikana. Tarkastelin J. K. Rowlingin Harry Potter kirjasarjan ensimmäistä osaa Harry Potter ja viisasten kivi. Analyysissäni kiinnitin erityistä huomiota identiteettiin, joka prosessinomaisena muotoutuu ihmisen toiminnan ja valintojen kautta. Teoreettisena lähtökohtana oli Zygmunt Baumanin ja Stuart Hallin näkemykset postmodernista ajasta ja identiteetistä, sekä Martin Heideggerin ja Jean-Paul Sartren eksistentiaalinen ihmiskäsitys. Yhdessä ne nostavat esiin tutkielmani keskeiset teemat vapaudesta, vastuusta, valinnoista ja ihmisen keskeneräisyydestä.

Tutkimusmenetelmäni oli tekstilähtöinen analyysi. Pyrin selvittämään, millä tavoin eksistentiaalismin ja postmodernin teorian käsityksistä nousevat identiteetin hajoamisen ja ahdistuksen kokemukset tulevat kirjassa esiin. Keskityin tarkastelussani Dursleyn perheen ja päähenkilö Harryn tapaan selviytyä identiteetikriisistä. Erityisesti kiinnitin huomiota siihen, millaisten tekojen, haasteiden ja valintojen kautta Harryn identiteetti rakentui.

Analyysissäni ilmeni, millaista kirjassa on itseen ja omaan vapauteen pohjautuva toiminta, varsinainen oleminen, jota kutsun identiteettityöksi. Myös huonoon uskoon pakeneminen ja kenen tahansa (das manin) nimiin eletty elämä piirtyi näkyviin.

Harryn osalta tarina kulki kasvukertomuksena. Juurettomana vaeltavasta olennosta nouseminen itselliseksi ihmiseksi oli vaativa prosessi, johon Harry sai tukea ystävistä ja yhteisöstä. Hän joutui kohtaamaan pelkonsa ja ahdistuksensa ennen kuin kykeni ottamaan haltuun oman kohtalonsa. Vaikka katsoin Harryn eräällä tavalla saavuttaneen tarinan lopussa itsensä, ei identiteettityö päättynyt: Ihmisen olemus muotoutuu loputtomassa valintojen jatkumossa. Autenttisempi oleminen ja identiteetti on siten päämäärä, jota ei voi koskaan täysin saavuttaa.

Avainsanoja: eksistentiaalisuus, subjekti, autenttisuus, huono usko, ahdistus, vapaus, vastuu, identiteetti, postmoderni

Sisälllys:

1. JOHDANTO.....	1
1.1 Tutkimusasetelma.....	1
1.2 Harry Potter ja Viisasten Kivi aineistona.....	2
1.3 Tutkimusmenetelmä ja tutkimuksen kulku.....	4
1.3.1 Laadullinen tutkimus.....	4
1.3.2 Tutkimuksen kulku.....	7
2. TEOREETTINEN VIITEKEHYS.....	10
2.1 Ihminen eksistentialistisena olentona.....	12
2.1.1 Eksistenssifilosofia ja eksistentialismi.....	12
2.1.2 Martin Heidegger.....	13
2.1.3 Jean-Paul Sartre.....	15
2.2 Postmoderni.....	17
2.2.1 Moderni ja postmoderni.....	17
2.3 Identiteetti.....	20
2.3.1 Identiteetti käsitteenä.....	20
2.3.2 Identiteetikäsityksen taustaa.....	21
2.3.3 Identiteetin kriisi.....	23
2.3.4 Postmoderni identiteetti.....	24
2.3.5 Identiteetti ihmisen yksityisenä projektina.....	25
2.3.6 Identiteetin prosessinomaisuus.....	28
2.4 Eksistentialistisen ihmisen identiteettityö postmodernissa ajassa.....	29
2.4.1 Ihmisenä olemisen haaste.....	29
2.4.2 Valintoja tilanteissa.....	31
2.4.3 Etiikka ja moraalisuus identiteetin ytimessä.....	32
3. HARRY POTTER JA VIISASTEN KIVI: identiteetin äärellä.....	35
3.1 Dursleyt ja elämä pakolaisena.....	35
3.1.1 Jokapäiväiseen olemiseen uppoutuminen.....	36
3.1.2 Peilattu identiteetti ja identifioituminen rooliin.....	38
3.1.3 Oravanpyörässä maailman absurdiutta pakoon juoksevat Dursleyt.....	40
3.2 Harryn identiteettityö; kuinka Harry Potterista tuli Harry Potter.....	47
3.2.1 Maailmaan heitetty, juureton olento: irrallisuus Dursleyn perheyhteisössä.....	49
3.2.2 Juuret, perhe ja menneisyys.....	50
3.2.3 Identiteetin ongelmasta tiedostuminen.....	52
3.2.4 Identiteetti kriisissä.....	53
3.2.5 Tupayhteisö identiteettityön areenana.....	56
3.2.6 Vapautta vai kohtalon kiemuroita.....	62
3.2.7 Postmoderni eettinen subjekti; autenttisuuden äärellä.....	64
3.2.7.1 Vapautuminen rooleista ja odotuksista.....	66
3.2.7.2 Autenttinen valinta.....	67
3.2.7.3 Kohtaaminen kasvokkain.....	70
3.2.7.4 Elämän ja identiteetin keskeneräisyys.....	76
4. LOPUKSI.....	78
5. LÄHTEET.....	80

*”Olosuhteista, paikasta ja ajasta riippumatta ihminen on vapaa
valitsemaan itsensä petturina tai sankarina, pelkurina tai voittajana.
Jumalten edessä, kuoleman tai tyranniin edessä meille jää tämä yksi varma asia,
riemuitsevana tai ahdistavana:
meidän vapautemme.”*

- Jean-Paul Sartre -

1. JOHDANTO

1.1 Tutkimusasetelma

Tarkastelen tutkielmassani J. K. Rowlingin Harry Potter kirjasarjan ensimmäistä osaa Harry Potter ja viisasten kivi. Tarkoitukseni on tuoda esiin fiktiivistä tarinaa tulkiten eksistentialistisen ihmisen olemassaolon haasteita postmodernina aikana.

Lähtökohtana tutkimuksessani on eksistentialistinen ihmiskäsitys. Sen perusta on ihmisen olemusta edeltävässä olemassaolossa ja siitä seuraavassa vapaudessa: ihminen valitsee teoillaan itsensä, moraalinsa ja elämänsä, ja on niistä myös vastuussa. Eksistentialismin rinnalla teoreettista viitekehystä rakentaa käsitys postmodernista ajasta ja identiteetistä. Postmodernissa maailmassa auktoriteettien tyhjentyminen jättää ihmisen yksin vastaamaan elämänprojektistaan. Käsitys loppuun saatetusta, vakaasta minuudesta tekee tilaa prosessissa aktualisoituvalla identiteetillä.

Tutkimusmenetelmäni on tekstilähtöinen analyysi. Pyrin selvittämään, millä tavoin eksistentialismin ja postmodernin teorian käsityksistä nousevat perustattomuuden, ahdistuksen ja identiteetin kriisin kokemukset tulevat kirjassa esiin. Luonnollisesti olen joutunut tekemään rajauksia sen suhteen, mitä tapahtumia ja henkilöitä nostan esille. Keskityn analyysissäni Dursleyn perheen ja päähenkilö Harryn tapaan selviytyä tilanteestaan. En väitä, etteikö valintani olisi tapahtunut subjektiivisten mieltymysten perusteella. Olen kuitenkin pyrkinyt rajausten sisäpuolella pitämään kiinni kriittisyydestä omia subjektiivisia näkemyksiäni kohtaan. Tutkimusmenetelmäni edellyttää jonkinasteista mukaan heittäytymistä, jolloin olennaiseksi nousee kyky pitää jalat tukevasti teorian päällä. Tässä onnistumista voi lukija itse arvioida peilaamalla omia käsityksiään auki kirjoittamiini päätelmiin.

Lähden siitä oletuksesta, että kirjassa kuvataan tapahtumasarjaa, joka saa alkunsa henkilöiden totunnaisen identiteetin joutuessa kriisiin. Teoreettisen viitekehykseni perusteella identiteetti on luonteeltaan prosessinomainen. Se muotoutuu vasta ihmisen

toiminnan ja valintojen kautta. Varsinaiset tutkimusongelmat liittyvätkin juuri identiteettityöhön. Ne ovat seuraavanlaiset:

Millainen on henkilöiden situaatio ja identiteetti alkutilanteessa?

Millaiseen toimintaan he tukeutuvat identiteetin joutuessa kriisiin?

Onko pyrkimys ratkaista kriisi vapauteen vai pakenemiseen perustuvaa?

Millaisten tekojen, haasteiden ja valintojen kautta identiteettityö tapahtuu?

Miten autenttisuuden ja epäautenttisuuden käsitteet konkretisoituvat henkilöiden toiminnassa?

Olen jakanut tutkielman kahteen päälukuun (luvut 2 ja 3). Ensimmäisessä pääluvussa käyn läpi teoriataustaa. Aloitan esittelemällä eksistentialismia ja sen keskeisiä teemoja, minkä jälkeen käsittelen postmodernia aikaa, identiteettiä ja postmodernin identiteetin erityispiirteitä. Lopuksi vielä pohdin sitä, kuinka eksistentialismin käsitys ihmisenä olemisesta sopii yhteen postmodernin ajan ja identiteetin teoriaan. Jälkimmäisessä pääluvussa keskityn analysoimaan valikoituja, teorian yhteydessä esiin nostettuja, teemoja Harry Potter kirjasarjan ensimmäisestä osasta Harry Potter ja Viisasten Kivi. Pyrin tulkinnan ohessa syventämään ensimmäisessä pääluvussa esiteltyä teoriaa ja tuomaan sitä käytännön tasolle.

1.2 Harry Potter ja viisasten kivi aineistona

Harry Potter kirjasarjan ensimmäinen osa ”Harry Potter ja viisasten kivi” oli sopiva kohde analyysilleni monestakin syystä. Se on kirjoitettu vastikään, juuri samana aikana, jota Bauman ja Hall analysoivat kirjoituksissaan postmodernina aikana. Kirja on saavuttanut länsimaissa suuren suosion ikään, rotuun, sukupuoleen ja kansallisuuteen katsomatta. Itselleni sitä suositteli aikanaan keski-ikäni ylittänyt hammaslääkäri – äitini. Opetustyössäni törmään jatkuvasti lapsiin, joilta koulutyö ja lukeminen vaatii ankaraa ponnistelua, mutta jotka kyllä kahlaavat riemulla läpi viisisataa sivua Potteria. Myyntiluvut hipovat taivasta. Jotakin aikalaisiini vetoavaa tarinassa siis täytyy olla.

Kirjasarjan ensimmäisen osan valitsin siinä kuvatun erityisen sisäisen muutosprosessin vuoksi. Kysymykset ’kuka olen’ ja ’mihin kuulun’ nousevat tarinassa esiin kirpaisevalla

tavalla eikä kirjoittaja ole säästänyt päähenkilöään vaikeilta valinnoilta tai elämän asettamilta rajoituksilta. Tätä kuvausta vasten saatoin peilata teoriapohjani teemoja tämän kuvitteellisen pojan taistelussa olemassaolonsa pyörteissä.

Mielestäni Rowling tarjoaa lukijalle myös uuden perspektiivin (velhojen maailman näkökulman), josta käsin huvittua omaan elämään liittyvien epäautenttisten piirteiden näkemisestä. Jästimäinen hautautuminen juoruilun, uteliaisuuden, tavallisuuden ja järjellä selittämisen suojiin vaikuttaa pakoyritykseltä menneeseen esimoderniin aikaan. Näen Dursleyn perheen identiteetti-prosessin ulkokohtaisena pyrkimyksenä luoda identiteettiään omistamisen, roolin ja naapurin silmien kautta. Identiteettityö typistyy muottiin sullomiseksi sen sijaan, että se olisi aidosti erilaisia ominaisuuksia ja potentiaaleja koettelevaa.

Bauman ja Hall puhuvat postmodernin ajan tuomasta tarpeesta kiinnittyä yhteisöihin, olkoonkin kuinka lyhytjänteisesti hyvänsä. Eksistentialismin yksilöllinen käsitys ihmisen vapaudesta ei sulje pois yhteisöllisyyttä. Heidegger liittää toiset ihmiset olemassaolomme sen kaikkein alkuperäisimmällä tasolla: maailmassa olemisen rinnalla kansatäälläolo on inhimillisen olemassaolon, täälläolon ominaisuus. (ks. esim. Jalava 2005) Emme siis ole maailmassamme erillisiä, riippumattomia olentoja, vaan sosiaalinen ulottuvuus on vahvasti läsnä. Harry Potterissakaan identiteettityö ei ole yksinäisyydessä tapahtuvaa, vaan mukana on voimakkaasti yhteisöllinen ulottuvuus. Tarkastelen myös sitä, miten ympäristö ja yhteisö estävät tai auttavat pojan työtä.

Muodoltaan Rowlingin teksti ei ole tyypillisen postmodernia, jolle ominaista olisi epäjatkuvuus ja fragmentaarisuus. Keskeiset teemat kirjassa (tuudittautuminen järjen ja ennustettavuuden maailmaan vs. tee-se-itse identiteetin vapauten heittäytyminen) kuitenkin kuvaavat jotakin olennaista siitä ristiriitaisestakin muutoksen tilasta, josta postmodernin ajan ihmisinä itsemme löydämme.

Harry Potterin identiteetti-prosessia analysoidessani ovat postmodernin ajan ilmiöiden identiteetin käsitteeseen kohdistuneet murrosvoimat taustalla. Maailma Harry Potterissa suinkaan ole niin pirstaleinen kuin postmoderni äärimmillään edellyttäisi. Se kuitenkin nostaa esille samoja teemoja, vaikkakin hieman pysyvämmässä, ennustettavammassa muodossa. Eksistentialismin yhteydessä esittelemäni yksilön olemuksen tuottaminen

yksityisenä prosessina nivoutuu mielestäni postmodernin identiteetin vapauteen niin, että nämä kaksi yhdessä täydentävät käsitystä identiteetistä ja ihmisen elämän haasteesta. Identiteettikriisi henkilökohtaisella tasolla on analyysini ytimessä. Puhtaasti postmoderni identiteetti jäisi huomattavasti Harryn identiteettiä liikkuvammaksi. Yhdistettäessä postmodernin identiteetin ja eksistentialismin ihmisen olemuksen piirteitä, voidaan Harryn identiteettiongelmaa ja sen kääntymistä hänen itsensä kannattelemaksi prosessiksi ymmärtää.

1.3 Tutkimusmenetelmä ja tutkimuksen kulku

1.3.1 Laadullinen tutkimus

Tutkimusmenetelmät jaetaan usein karkeasti laadullisiin ja määrällisiin menetelmiin (ks esim. Varto 1992; Kaikkonen 1999, 429). Niiden tautalla olevat käsitykset todellisuudesta, tutkimuskohteesta, tiedosta, yleisestä ja erityisestä poikkeavat toisistaan. Alasuutari (1994, 22) kritisoi tällaista kahtiajakoa korostaen, että näitä menetelmiä käytetään monin paikoin toisiaan täydentävinä. Hänen mukaansa kyse on pikemminkin kahdesta tutkimuksen tekemisen ideaalimallista: luonnontieteen koeasetelmasta ja arvoituksen ratkaisemisesta. Vaikka olenkin pitkälti yhtä mieltä Alasuutarin kanssa jyrkän erottelun keinotekoisuudesta, käytän tässä yhteydessä selkeyden vuoksi käsitteitä laadullinen ja määrällinen.

Perinteinen määrällinen tutkimusajattelu pyrkii selittämään tutkittavaa ilmiötä, yleistämään ja ennustamaan sen vaikutuksia. Tutkija sijoittuu ulkopuoliseksi tarkkailijaksi. (ks. esim. Kaikkonen 1999, 429) Laadullisessa tutkimuksessa tutkimuksen kohteet saavat merkityksensä elämismaailmassa, eivätkä ole objekteiksi irrotettavissa tai sen kaltaisina tarkasteltavissa. (Varto 1992, 24) Tavoitteena on pikemminkin syventää ymmärrystä maailmasta ja itsestämme kuin selittää asioita. Yhteistä kummallekin tavalle tehdä tutkimusta on pyrkimys loogiseen todisteluun ja objektiivisuuteen siinä mielessä, että todistelussa nojataan havaintoaineistoon eikä tutkijan subjektiivisiin mieltymyksiin tai arvolähtökohtiin (Alasuutari 1994, 23).

Laadullisen tutkimuksen lähtökohta on käsityksessä, että maailma rakentuu ilmiöille ja niille annettaville merkityksille. Nämä ainutkertaisiin elämismaailman ilmiöihin viittaavat merkitykset ovat laadullisen tutkimuksen varsinainen tutkimuskohde. (Varto 1992, 118). Ihminen on elämismaailmassa osallisena, eikä hänellä ole mahdollisuutta irrottautua siitä. Näin ihmisen oma tapa ymmärtää tutkittavat kysymykset vaikuttaa ratkaisevasti hänen tutkimuksessaan. Tämä on myös edellytys laadullisen tutkimuksen tekemiselle; laatuja voi ymmärtää vain siinä kontekstissa, jossa niillä on merkitys. (emt, 26) Jotta tutkija voisi ymmärtää tutkimuskohdettaan, on hänen pakko kietoutua siihen monin tavoin. Tieteelle arkiymmärtäminen ei kuitenkaan riitä, vaan tutkijan on kehitettävä itseään ymmärtäjänä. (Kaikkonen 1999, 429–431) Tutkijalla on luonnollisesti kysymyksenasetteluun ja tutkimuksellisten ratkaisujen tekoon liittyviä etukäteisuskomuksia, joiden luonteesta ja perusteltavuudesta hänen on tarpeellista olla selvillä. (Varto 1992, 18) Tutkijan tulee ilmaista lukijalle lähtökohdat ja perustella ratkaisunsa. Kohdallinen metodi on tutkijan väline, jonka avulla pyritään tieteellisyyden kriteerit täyttävään tutkimukseen.

Varton (1992, 73) mukaan tutkimuksessa tapahtuu tietämisen muodonmuutos, joka syntyy tietoisesta käsitteellistämisestä. Sillä hän tarkoittaa alla esitettyä ketjua ja sen kielellistämistä. Käsitteellistämistä arvioidaan jatkuvasti vasten tutkijan ymmärtämisyhteyttä.

tematisoiminen – laadun tunnistaminen – tulkinta oikeassa yhteydessä – ymmärtäminen

Tutkija tematisoi tutkimuskohteensa nostamalla teemaksi sen, mikä siinä tulee tutkittavaksi. Teemalla tarkoitetaan sitä johtoajatusta tai näkökulmaa, josta tutkittavaa tullaan tarkastelemaan. (emt, 51)

Alasuutarin (1994, 30–39) mukaan laadullinen analyysi koostuu havaintojen pelkistämisestä ja arvoituksen ratkaisemisesta, jotka käytännössä nivoutuvat toisiinsa: Tutkija tarkastelee aineistoa tietystä teoreettis-metodologisesta näkökulmasta, kiinnittäen huomiota siihen, mikä on teoreettisen viitekehyksen ja kysymyksenasettelun kannalta olennaista. Näin tekstimassa pelkistyy ”raakahavainnoiksi”. Näitä kehittelemällä ja yhdistelemällä tutkittavat teemat täsmentyvät. Tätä prosessia seuraa arvoituksen ratkaiseminen eli tulosten tulkinta. Se merkitsee tutkittavasta ilmiöstä

tuotettujen johtolankojen ja vihjeiden pohjalta tehtävää merkitystulkintaa. Kun pelkistämällä tuotettuja havaintoja tulkitaan johtolankoina, viitataan muuhun tutkimukseen ja kirjallisuuteen. Usein arvoituksen ratkomisen yhteydessä nousee uusia kysymyksenasetteluja, jotka johtavat taas uuteen prosessiin. Mitä enemmän vihjeitä ratkaisuun löytyy, sitä paremmin tutkija voi luottaa ratkaisun mielekkyyteen. Täydellistä varmuutta tieteellinen tutkimus ei voi koskaan saavuttaa. Juuri merkitystulkintojen tekeminen on laadullisen tutkimuksen ydin, Alasuutarin sanoin ”arvoituksen ratkaiseminen”. Vihjeiden ja johtolankojen perusteella yritetään päätellä jotain sellaista, jota ei havainnoista ole paljaalla silmällä nähtävissä.

Näkökulmaa, josta käsin johtolankoja tarkastellaan, nimitetään teoreettiseksi viitekehykseksi. Se määritellään eksplisiittisesti. Samoin laadullisessa tutkimuksessa on erityisen tärkeää tuoda vaihe vaiheelta näkyväksi, miten tutkimus on edennyt ja millaisille metodologisille ratkaisuille se perustuu. Metodi koostuu niistä käytännöistä ja operaatioista, joiden avulla tutkija tuottaa havaintoja, sekä säännöistä, joiden mukaan havaintoja edelleen muokataan ja tulkitaan. Tällä tavoin tutkija välttyy tyypistämstä tutkimustaan omien ennakkoluulojensa empiiriseksi todisteluksi. Alasuutari listaa kolme hyvän metodin kriteeriä: Ensinnäkin metodi on hyvin eksplikoitu ja antaa aineistolle mahdollisuuden osoittaa tutkijan hypoteesit kestävämmiksi. Se sallii aineistolle myös yllätysmahdollisuuden, eli metodin puitteissa on mahdollista saada analyysistä hypoteeseja ja asetelmaa korjaavaa palautetta. Lisäksi hyvä metodi on sopusoinnussa tutkimuksen teoreettisen viitekehyksen kanssa. (emt, 72–73)

Kvalitatiivista tutkimusta tehtäessä on siis tärkeää, että aineisto, teoreettinen viitekehys ja metodi ovat sopusoinnussa. Määrällisen tutkimuksen termejä lainaten tutkimus on validi (pätevä), jos se kohdentuu tarkoitettuun kohteeseen. Reliabiliteetillä (luotettavuudella) tarkoitetaan tutkimuksen vapautta satunnaisista tekijöistä. Kohdallisella viitataan siihen, että tutkimuksessa käytetty menetelmä ja käsitteistö kohtaa tutkimuskohteen sellaisena kuin se olemukseltaan on. (Varto 1992, 118–119) Nämä ovat perustavaa laatua olevia tekijöitä tutkimuksen onnistumisen kannalta. Usein laadullisessa tutkimuksessa on tapana käänellä ja tarkastella ilmiötä monelta kantilta ja problematisoida jokaista itsestään selvää näkökulmaa. Tästä johtuen on luonteenomaista kerätä aineistoa, joka sallii monenlaiset tarkastelut. (Alasuutari 1994, 74)

1.3.2 Tutkimuksen kulku

Tämä tutkimus on toteutettu laadullisen tutkimuksen metodologian puitteissa. Tutkimukseni on sikäli poikkitieteellinen, että yhdistän siinä kasvatustieteen, filosofian ja sosiologian teoriaa ja ymmärrystä. Erityisen vahvana taustalla vaikuttaa kasvatustieteen perinne opettajan koulutukseni mukanaan tuoman esiymmärryksen ja näkökulman muodossa. Mielenkiinto identiteetin haasteiden ja rakentumisprosessin tarkasteluun liittyy läheisesti työhöni kasvattajana, mutta myös henkilökohtaiseen kokemukseeni tämän prosessin subjektina. Filosofaa sivuaineena opiskelleena tuntui luonnolliselta ja perustellulta nostaa teoreettiseen viitekehykseen kantavaksi puitteeksi eksistentiaalinen ihmiskäsitys: se vastaa omaa käsitystäni ihmisenä olemisen luonteesta ja on siten läsnä myös esiajattelussani. Kuitenkin tärkein syy eksistentiaalisen ajattelun mukaan ottamiseen oli itse analysoitavasta teoksesta esilukemisen ja purkamisen prosessissa esiin nousseet teemat. Postmodernin ajan ja identiteetin osalta tutkimukseni saa sosiologista näkökulmaa. Alkuperäinen ajatus mahdollisesta etiikan suuntaan kääntyvästä tutkimuksesta nosti postmodernin mukaan siihen keskusteluun, jota kävin tulkittavan teoksen kanssa lukuisilla lukukerroillani. Se tuli esiin myös identiteettiä koskevan teorian yhteydessä. Kun vähitellen tutkittavan teoksen moninaisesta tapahtumien ja juonenkäänteiden massasta alkoi tippua epäolennaisia seikkoja ja nousta esiin johtoteemoja, tapahtui se lomittain teorian täsmentymisen kanssa: samalla kun kirjoitin auki teosta varsin rönsyilevästi, kirvoittivat prosessissa abstrahoituvat yleisemmät motiivit tiettyjä teoreettisia elementtejä mukaan keskusteluun. Vuoropuheluna jatkuva täsmennys johti lopulta postmodernin identiteetin haasteiden ja eksistentiaalisen ihmisen olemassaolon ja minuuden luonteen teemojen muodostamaan teoreettiseen viitekehykseen. Saman vuoropuhelun - jossa alussa oli läsnä tulkittava teos, minä tulkitsijana ja väljätköt teoriat – prosessissa tarkentuivat myös tutkimuskysymykset.

Tutkimusmenetelmän taustalla on hermeneuttisen kehän ajatus. Sillä tarkoitetaan ymmärtämistä kehittyvänä kehänä: Tutkijan ymmärryksellä on aina tietty lähtökohta, horisontti. ”Edetessään” se tulee tietoiseksi lähtökohdistaan, oivaltaa ja ymmärtää niitä. Näin ymmärtäminen kasvaa ikään kuin spiraalimaisena kehänä, joka ei koskaan palaa lähtökohtiinsa. Omien lähtökohtien ymmärtäminen vapauttaa jossain määrin, mutta toisaalta on itsekin taas uusi lähtökohta, josta myös tullaan tietoiseksi jne.

Pyrkimyksenä kohti tutkimuskohteen mieltä se tarkoittaa hitaasti ja jaksottaisesti etenevää irroittautumista niistä piirteistä, jotka ovat vain tutkijan omia eivätkä liity itse kohteeseen. Jokainen uusi lukukerta ja tapa etäännyttää lukijaa omista kohteeseen liittymättömistä lähtökohdistaan. Laadullisessa tutkimuksessahan tutkija toimii ”sisältä päin” ja koska ymmärrys on rajallista, tulee tutkijan irrotautua tulkinnasta, joka on hänestä itsestään. Tulkinnasta irroittautuminen ja jokainen uusi tulkinta auttaa tutkijaa: se vie kohti tutkimuskohteen mieltä ja toisaalta kerii tutkijaa koko ajan auki, syventäen hänen itseymmärrystään. Nämä kaksi kehittyvät käsi kädessä. (Varto 1992, 68) Tutkija on monin tavoin kiinni tutkimuskohteessaan.

Valitsin kaunokirjallisen teoksen laadullisen analyysin kohteeksi osin siksi, että minun toimeni eivät vaikuttaisi tutkimuskohteeseen. Tämä mahdollisti palaamisen aineistoon uudelleen ja uudelleen. Lisäksi pystyin myöhempään tarkentamaan ja koettelemaan tulkintojani ilman, että tutkimuksen alussa mahdollisesti olleet puutteet tutkimusasetelmassa tai omassa ymmärryksen laadussani olisivat mutkistaneet analysoitavaa aineistoa.

Tutkimusta aloittaessani olin lukenut teoksen joitain vuosia aiemmin puhtaasti elämyksellisesti. Ensimmäistä varsinaista tutkivaa lukukertaa voisi kuvata Alasuutarin tavoin raakahavantojen keruuksi tai alkeelliseksi tematisoimiseksi. Luin teosta ja hahmottelin teoreettista viitekehystä osin samanaikaisesti. Vaikka tietyt ydintutkimuskysymykset ja teoreettiset horisontit olivatkin pohdittuina jo alussa, täsmentyivät ne vasta luettuani Harry Potterin muutamaan otteeseen. Ensi lukemilla tunnustelin, miten teoria sointuu tarinaan, miten tarina vastaa tutkimuskysymyksiini ja millaisiin kysymyksiin tarina haastaa. Teemoittelussa (ks esim. Suoranta ja Eskola 1992) kulki rinnan syventyminen teoreettisen viitekehysten aihealueisiin, sen täsmentäminen, ja varsinaisesta teoksesta nousevat aiheet. Kaikkonen (1999) toteaaakin, että tulkinta on laadullisessa tutkimuksessa läsnä koko ajan. Tutkija lähestyy tutkimusongelmaansa ja tulkitsee esioletuksiaan sen ohjaamana. Laadullinen tutkimus on siis jatkuvaa tulkinnan prosessia, jonka eri vaiheita ei ajattelun monitahoisen prosessin takia välttämättä voi erottaa toisistaan. Tulkinta on laadullisen tutkimuksen päämenetelmä (Varto 1992, 69). Oma tulkinnan prosessini oli täynnä oivalluksia ja toisaalta myös tuskaisia hetkiä, jolloin oikeaa reittiä ei tuntunut löytyvän. Hermeneuttisen kehän ajatukseen tukeutuen annoin ymmärrykselleni aikaa. Oma

kokemukseni oli, että tulkintoja ei olisi voinutkaan tehdä pakolla. Vasta kun ymmärrys on oikealla asteella kyseisen asian suhteen, on tulkitseminen mahdollista. Ajallinen irtiotto tulkintaan osoittautui hyväksi testiksi tulkinnan pitävyydestä. Toisaalta sen varaan en tutkimukseni reliabiliteettia jättänyt, vaan kuljetin teoriaa aina käsi kädessä tulkinnan kanssa. Näin tulkinta toi tereiaan käytännön valoa ja teoria ikään kuin juurrutti tulkinnan pitävämmälle maaperälle. Teorian ja tulkinnan läheisyys auttoivat myös pysymään rajatuissa aiheissa.

Analyysivaiheessa kirjoitin teosta auki teorin läpi luettuna. Tulos oli valtava määrä tekstiä. Tästä massasta oli jo helpompi abstrahoida keskeisiä teemoja ja tapahtumia. Lukukertojen myötä epäolennainen karsiutui ja tulkintani korjautui. Tutkimuskysymykset tarkentuivat lopulliseen muotoonsa ja rajasin teoreettisesta viitekehystä ylimääräisen aineiston pois. Tästä esitulkitusta aineistosta nostin varsinaiseen tulkintaan ne kohdat, jotka muodostuivat kysymysten valossa keskeisiksi. Varsinaisen analyysin (”arvoituksen ratkaisemisen”, sikäli kuin sellaista varsinaisesti voi tehdä) olen kirjoittanut vaihe vaiheelta auki niin, että lukija voi seurata ja arvioida sen kulkua. Suoraan alkuperäiseen analysoitavaan tekstiin palasin vielä kerran oikaistakseni mahdollisia ”tulkinnan tulkintoja”.

Analyysissa on mukana sitaatteja analysoitavasta teoksesta (Harry Petter ja viisasten kivi). Nämä lainaukset olen erottanut tekstistä kursivoinnilla, jonka perässä on lähdeviitteeksi merkitty lyhennelmä HP sivunumeroineen. Alleviivaukset kursivoituissa lainauksissa tarkoittavat alkuperäisessä tekstissä kursivoituja kohtia. Sitaattien tarkoituksena on paitsi konkretisoida tulkintaa, myös tarjota lukijalle mahdollisuus tarttua itse teokseen ja lukea kohdat täydellisinä alkuperäisessä yhteydessään. Kaikkosen (1999, 433) mukaan onnistunut laadullinen tutkimus saattaa lukijan mahdollisimman lähelle tutkijaa ja tutkittavaa ilmiötä. Tämä perustuu julkisuuteen, joka on tutkimuksen keskeinen piirre. Uskottavuuteen liittyvät kysymykset validiteetista ja reliabiliteetista perustuvat siihen, että lukija voi tutkimusraportista itse vakuuttua tutkimuksen ja tutkijan tulkintojen uskottavuudesta. Olen pyrkinyt toteuttamaan tutkimusraporttini sellaisessa muodossa, että tästä tehtävästä suoriutuminen olisi lukijalle mahdollisimman yksinkertaista.

Ymmärrys tutkimuskohteesta ei tule koskaan valmiiksi. Saturaaation nimeä käytetään siitä hetkestä, jolloin tutkija perustelee itselleen, ettei enää kerää lisää aineistoa. Kaikkonen toteaa käytännön pakottavan toimimaan näin, ”ymmärtämiselle on asetettava aikarajat”. (1999, 431–432) Saturatio on siis eräänlainen kylläisyypiste. Tässä tutkimuksessa olen rajannut melko tarkasti käsittelemäni teemat. Pohdinnassa olen tuonut esille sellaisia lisäteemoja, joiden analyysi ja tulkinta olisivat tuoneet mielenkiintoista lisävaloa tulkitsemiini teemoihin. Uskon kuitenkin vakaasti, että monitahoisessa elämässä jokaisesta sivupolustakin haarautuu edellistä avartavia polkuja. Näin katsoin oman tutkimukseni kylläisyypisteen saavutetun käärittyäni auki tutkimuskysymyksiini suoraan liittyvät pääteemat.

2. TOOREETTINEN VIITEKEHYS

Tutkimuksessani teoria tarjoaa käsitteet tulkintavälineiksi tarinan tapahtumien analysoinnille. Lähtökohtana on eksistentialismin näkemys toimijasta olemassaolon vapauteen heitettynä ja valinnoistaan vastuuta kantavana, tahtovana ja tuntevana yksilönä. Keskeisinä käsitteinä toimii postmoderni aika, identiteetti, autenttisuus, olemuksellinen vapaus ja vastuu. Identiteetti valintojen kautta vapaudessa määriteltävänä prosessina rinnastuu subjektiuteen.

Eksistentialisteista nostan esiin ranskalaisen Jean-Paul Sartren (1905–1980) ja saksalaisen Martin Heideggerin (1889-1976). Heidän filosofiansa ontologisena perustana on *ihmisen olemusta edeltävä olemassaolo*. Ihmisen minuus tai olemus ei siis ole ennalta määrättyä, vaan syntyy vasta hänen olemassaolonsa seurauksena. (Saarinen 1983, 56–57) ”Me tiedämme, että olemme, mutta emme tiedä keitä tai millä tavalla olemme.” (Förns 1998, 269)

Sama lähtökohta murtaa *postmodernin identiteetin* käsitteen aiemmasta identiteettiin ja ihmisen minuuteen liittyneestä ymmärryksestä. Ihmisen ydin, minuus, identiteetti ei ole jotakin syntymässä saatua, pysyvää ja yhtenäistä. (Hall 1999, 23, 39, 249; ks. myös Bauman 2002) Koska ihminen ei ole ennalta määritelty tietynlaiseksi, vaan on

jatkuvassa tulemisen tilassa, katoavat paitsi rajoitukset myös vapaus vastuusta. (Sartre 1965, 14)

Postmodernin ajan erityispiirteiden esiin tuojana Zygmunt Baumanin (1925–) ajattelu ja tuotanto ovat keskeinen osa teoreettista kehystä. Hänen näkemyksiään postmodernin ajan merkityksestä ihmisen identiteetille täydentää Stuart Hallin (1932–) identiteettiteoria. Hall kuvaa identiteettikäsityksen muuttumista ajassa ja identiteetin kriisiä. Sekä Hall että Bauman käsittelevät modernin rakenteiden hajotessa ja pirstoutuessa esiin nousevia teemoja.

Identiteetti nousee uudella tavalla keskiöön postmodernissa ajassa elämää jäsentävien ja vakauttavien rakenteiden murtuessa. Kyseenalaistetussa liikkuvassa todellisuudessa tuki ja turva on löydettävä sisältä käsin. Bauman (2002, 78) kirjoittaa kaiken olevan nykyisin kiinni yksilöstä itsestään. Yksilön itsensä on selvitettävä mihin hän pystyy, venytettävä tuota kykyään ja valittava sellaiset tavoitteet, joihin kykyä voidaan parhaiten käyttää.

Tukahduttaakseen tietoisuudestaan oman vastuunsa elämästään ihminen useimmiten seuraa yhteiskunnan yleisiä käytös- ja roolimalleja. (ks. esim. Heidegger 2000, 165–169; Sartre 1972, 59–60) Tätä tilaa Sartre ja Heidegger kutsuvat epäautenttiseksi olemiseksi. Yksilö tynnyttää ahdistunutta mieltään omaksumalla valmiiksi annetut arvokäsitykset ja uskomukset. (Cooper 1999, 33) Voidakseen olla eksistentiaalisesti vapaa ja toteuttaa autenttisesti olemassaoloaan yksilön pitäisi kyetä irrottautumaan yleisestä elämäntavasta.

Kyse on prosessista kohti autenttisempaa olemista ja identiteettiä, minkä tavoittelusta yksilö vapautuu vasta kuollessaan. Prosessi on loputon, sillä eksistentiaalistisen käsityksen mukaan *ihmisen olemus määrittyy ja muotoutuu vasta hänen tekojensa ja valintojensa myötä* (Sartre 1965, 13–14). Saman toteaa Bauman (2002, 14) kuvatessaan postmodernin ajan identiteettityötä vapautena, josta ihminen vapautuu vasta kuollessaan. Tämän perusteella katson, että minulle on lukijana mahdollista analysoida Harryn identiteettiprosessin etenemistä seuraamalla hänen tekojaan ja valintojaan.

2.1 Ihminen eksistentialistisena olentona

2.1.1 Eksistenssifilosofia ja eksistentialismi

Eksistenssifilosofia on eksistentialismin yläkäsite. Usein se samaistetaan eksistentialismin kanssa. Eksistenssifilosofialla tarkoitetaan filosofiaa, joka käsittelee ihmisenä olemista. Olemassaolon ongelma nousi 20. vuosisadan filosofian keskiöön erityisesti Martin Heideggerin vaikutuksesta. Hänen ajattelunsa innoitti eksistentialisteja, mukaan lukien Sartrea. (Saarinen 1994, 250)

Eksistentialismiksi kutsutaan sitä eksistenssifilosofian suuntausta, joka syntyi Ranskassa maailmansotien välisenä aikana. Tämän monimuotoisen kulttuuri-ilmiön piiriin kuuluu kirjavia joukko kirjailijoita ja filosofeja. Eksistentialismi ei ole oppi, eikä sillä ole perustajaa, vaan se ilmaisee filosofisemmassa asussa samat kysymykset, joita kaunokirjallisuus on iät jo pohtinut. (Lehtinen 2002, 16)

Eksistentialismi korostaa inhimillisen olemassaolon erikoislaatua ja tutkii yksilön olemassaolon filosofista perustaa. Nimensä mukaisesti eksistentialismi pitää ihmisen olemassaoloa (*existentia*) ensisijaisena verrattuna hänen olemukseensa (*essentia*): ihmisen olemassaolossa on ensisijaista kokemus yksilöllisestä, ainutlaatuisesta olemassaolosta (eksistenssistä), joka edeltää olemassaoloa esimerkiksi ryhmän jäsenenä tai biologisena olentona. Koska ihmisellä ei ole mitään valmista olemusta, *essentiaa*, hän valitsee olemuksensa jatkuvasti. (mm. Sartre 1965, 12–13.)

Tämä lähtökohta on täysin vastakkainen niille filosofian virtauksille, jotka uskovat jokaisessa ihmisessä toteutuvaan ihmisen ideaan, universaaliin ihmisluontoon. Esimerkiksi Descartes ja Leibniz 1600-luvulla pitivät ihmisyksilöä jumalallisessa älyssä olevan idean toteutuksena. 1700-luvun ateistiset filosofit kuten Voltaire hylkäsivät ajatuksen jumalasta, mutta ajattelivat hekin ihmisen olemuksen olevan ennen olemassaoloa. (Sartre 1965, 11–13)

Eksistentialisteiksi kutsuttuja ajattelijoita yhdistää ihmisyyttä koskevien tieteellisten teorioiden hylkääminen ja yksittäisen ihmisen maailmassa olemiseen keskittyminen, ”intohimoinen yksilökeskeisyys”. (Lehtinen 2002, 16) Toinen keskeinen eksistentialistien ajattelussa esiintyvä piirre on ahdistus, jonka heidän mukaansa synnyttää kokemus elämän käsittämättömyydestä (absurdus), ristiriitaisuudesta ja katoavaisuudesta (ajallisuus). (ks. esim. Heidegger 2000, 235) Eksistentialistit korostavat ihmisen ehdotonta vapautta; vaikka elämään sisältyy absurdeja ja selittämättömiä tilanteita, on ihmisarvoa alentavaa käyttää niitä vapaudenvastaisina verukkeina. Jokaisen ihmisen on vastuksiakin kohdatessa valittava tekonsa ja vastattava niiden seurauksista. (Lehtinen 2002, 16) Tällä tavoin ihminen luo itseään.

Vapauden ja vastuun aiheuttamaa ahdistusta ihminen saattaa paeta epäautenttiseen olemassaoloon (Heidegger 2000, 234). Tämä pako on harhaa, Sartren sanoin ”huonoa uskoa”, sillä ihmisellä tiedostavana olentona on aina vapaus valita. (Saarinen 1983, 197–210) Vapauteensa ihminen kuitenkin on tuomittu. Situaatiolla tarkoitetaan niitä puitteita, joiden rajoissa on ihmisen vapaus. (emt, 158)

Seuraavaksi esittelen edellä mainittuja eksistentialistisia teemoja Martin Heideggerin ja Jean-Paul Sartren ajattelun avulla.

2.1.2 Martin Heidegger

Martin Heideggerin kehittämää filosofista ajattelua on kutsuttu hermeneuttiseksi tai eksistentialistiseksi fenomenologiaksi. Hänen varhainen pääteos *Sein und Zeit* (1927), *Oleminen ja aika*, suomennettiin vuonna 2000. Tässä tutkimuksessa siihen viitataan lyhenteellä OjA. Eksistenssifilosofioille ominaista Heideggerillä on huomion kiinnittäminen yksilön tilanteeseen ja ympäristöön. Heideggerin ajattelussa ihminen nähdään perusluonteeltaan ymmärtävänä ja tulkitsevana, merkitysten maailmassa elävänä olentona, joka pyrkii koko ajan parempaan käsitykseen itsestään ja maailmasta.

Heideggerin filosofian peruskysymys on olemassaolon – erityisesti inhimillisen olemassaolon – erityisluonne. Hänen mukaansa inhimillisen olemisen luonne

metafysiikan perimmäisellä tasolla on ”maailmassa olemista”, täälläoloa. Ihminen ei ole ulkokohtainen todellisuuden havainnoitsija, vaan alkuperäisesti ”Dasein”, täälläoleva. (ks. esim. Heidegger 2000, 66–67) Maailma on pikemminkin ”käsillä” kuin ”esillä”. Helsingin yliopiston tutkija Marja Jalava (2000) kirjoittaa Heideggerin (2000) tarkoittavan täälläololla sellaista ihmisen olemistapaa, jossa oleva ”jollakin tavalla ja jollakin ilmeisyydellä ymmärtää itsensä olemisessaan”. Täälläolon olemista siis määrittää olemisenymmärrys eli kyky kysyä olemistaan. Täälläolo aina jollain tavalla suhtautuu olemiseen itseensä, ”eksistenssiin” (*Existenz*). Se on siis perustavaa olemista, joka aina edeltää kaikkea ”mitä-olemista” eli *essentiaa*.

Yhtä alkuperäisiä täälläolon rakenteita kuin maailmassaoleminen, ovat kanssaoleminen (*Mitsein*) ja kanssätäälläolo (*Mitdasein*). Inhimillinen olemassaolo on alusta alkaen täällä olemista muiden kanssa. (Jalava 2000)

Olemassaoloa luonnehtii ajallisuus, kuoleman muodostaessa mahdollisuuksien ääripisteen. (Saarinen 1994, 250–251) Heidegger (2000, 316) ajattelee inhimillisen olemisen olevan olemista kohti kuolemaa.

Heidegger tutki tapoja, joilla ihminen todellistuu maailmassa. Näistä keskeisiä olivat autenttinen (varsinainen) oleminen ja epäautenttinen (epävarsinainen) oleminen. Autenttisessa olemisessa ihminen pyrkii katsomaan itseään itsestään käsin, löytämään sen mikä on hänessä aidointa, sellaista mikä ei määriy muiden kautta. Epäautenttinen oleminen tarkoittaa epäaitoa olemista siinä mielessä, että ollessaan epäautenttisella tavalla ihminen määrittelee itsensä muiden kautta, on sitä mitä kaikki ovat. Hän kulkee massan mukana, eikä kyseenalaista muiden tapaa määrittää hänet.

Autenttisen olemisen estää tämä jokapäiväinen oleminen, joka on pudonnutta olemista. Silloin ihminen unohtaa mm. oman kuolevaisuutensa. Jokapäiväistä olemista, johon olemassaolon ajallisuus peittyi, on esimerkiksi juttelu ja uteliaisuus. Sitä on myös kiirehtiminen, jolloin ei perehdytä mihinkään, vaan kiiruhdetaan pian uuteen. Samoin toimii kaksimielisyyys: vältetään päätösten tekemistä ja eletään ambivalenttisuudessa, jossa todelliset arvot eivät näy. (Tuohimaa Marika 2003a)

Epävarsinaiseen, jokapäiväiseen olemiseen upotessaan ihminen ei enää ymmärrä asioiden yhteyksiä ja perustaa, ja vieraantuu. Tällöin maailmasta puuttuu merkitys ja ihmistä vaivaa kodittomuus. Jokapäiväisessä olemisessä totuus kätkeytyy, eikä ihminen enää muista, miksi jokin on tärkeää. Omantunnonääni ahdistuksen muodossa kutsuu ihmistä kohti varsinaista olemista, jolloin ihminen tiedostaa olemassaolonsa olevan olemista-kohti-kuolemaa. Oman kuolevaisuutensa kohtaaminen tarjoaa perustattoman perustan arvoille, jotka rakentuvat situaatiossa. Olemisen merkitys on ajallisuudessa. (Tuohimaa 2003a)

Heideggerin mielestä ihminen elää suurimman osan jokapäiväisestä elämästään epäautenttisesti. Eikä siinä ole mitään pahaa: se on yksi ihmisenä olemisen tapa. Ihmisellä on kuitenkin mahdollisuus pyrkiä pois tästä jokapäiväisyydestä kohti autenttisuutta.

Heideggerin työn tärkeimpiä jatkajia ranskalaisessa filosofiassa oli Jean-Paul Sartre, vaikka hän erottikin ajattelunsa Sartren eksistentialismista teoksessaan *Brief über den Humanismus* (1946), suom. *Kirje humanismista* (2000). Vaikutteita Heideggeriltä ovat ammentaneet niin postmodernistit kuin jälkistrukturalistitkin.

2.1.3 Jean-Paul Sartre

Jean-Paul Sartre syntyi 21.6.1905 ja kuoli 15.4.1980 Pariisissa. Hän oli kirjailijana poikkeuksellisen tuottelias ja monipuolinen. Sartre ei pyri noudattamaan filosofiassaan tieteen jäsennostapoja. Hänen mukaansa ihmisyyden ei aukea kaavojen ja periaatteiden kautta, vaan on sukeltettava yksittäistapauksiin. Sartrelle filosofian luontevin ilmaisukanava onkin kirjallisuudessa ja näyttämötaiteessa. Rajatilanteiden sekä toisiinsa erottamattomasti lomittuvien valinnan mahdollisuuden ja pakon kautta hän tutkii ihmisyyttä. (Saarinen 1994, 212)

Sartren voimakkaan dynaaminen ihmiskäsitys on kaikenlaisen lokeroihmisyyden, valmiiksi rajattujen kaavojen ja rooliolemisen vastainen. *Ihminen tekee itsestään sen mitä hän on.* (Sartre 1965, 14) Sartren eksistentialistisessa filosofiassa ihminen on radikaalisti vapaa. Hän kehotti taistelemaan instituutioita vastaan kaikkialla, eikä

hänellä ollut minkäänlaista luottamusta järjestäytyneen yhteiskunnan auktoriteetteihin. (Saarinen 1983, 21) Sartre myös eli kuten opetti, hän mm. kieltäytyi kohteliaasti hänelle myönnetystä Nobelin kirjallisuuspalkinnosta todeten, ettei kirjailija voi antaa itseään jähmetettävän instituutioksi.

Sartren ateistisessa eksistentialismissa Jumalaa ei ole ja ihminen on yksin vastuunsa ja vapautensa kanssa:

”..Jumalaa ei olekaan olemassa, on kuitenkin yksi olento, jonka olemassaolo on ennen olemusta, olento, joka on olemassa jo ennen kuin sitä käsittein voidaan määritellä. Tämä olento on ihminen, tai kuten Heidegger sanoo, inhimillinen todellisuus.” (Sartre 1965, 13)

Myös Sartren eksistentialismin pääteesi siis on, että olemassaolo edeltää olemusta. Päinvastaista käsitystä (olemus edeltää olemassaoloa) hän kutsuu tekniseksi maailmankuvaksi ja vertaa sen ihmiskäsitystä paperiveitsen valmistukseen. Paperiveitsi tehdään tietyn ohjeen mukaan ja tiettyä tarkoitusta varten. Sen, kuten muittenkin esineitten, olemus (idea) eli valmistusohjeet ja ominaisuudet, joiden perusteella se valmistetaan ja määritellään, ovat olemassa ennen kuin veitsi itse. (Sartre 1965, 12–13.)

Sartren mukaan ihmisellä ei siis ole ennaltamäärättyä olemusta, joka määrittäisi hänen moraalinsa, tapansa tai ajattelunsa. Koska ihminen ei ole valmis, hän rakentaa itseään myös valitessaan moraalinsa. Kukin on vapaa valitsemaan arvonsa ja on samalla siihen myös pakotettu. Sartren mukaan tästä seuraa se, *että ihmiset määrittyvät tekojensa ja valintojensa perusteella* ja sillä perusteella heitä on myös arvioitava. (Sartre 1965, 34–35) Hän näkee ihmisen maailmaan heitetynä, tilanteensa hylättynä. Paradoksaalisesti ihminen on vapautensa tuomittu. Ihmisen vapaus ilmenee Sartrelle ahdistuksena. Se syntyy tietoisuuden kohdatessa itsensä, ollen itseen kohdistunutta epävarmuutta. Hän erottaa pelon ahdistuksesta ja määrittelee pelon tunteeksi, joka kohdistuu johonkin itsen ulkopuolelle. (Saarinen 1983, 182) Sartre otti käyttöön Martin Heideggerin tekemän erottelun autenttiseen ja epäautenttiseen olemiseen. Sartrelle ihmisen oleminen on autenttista kun hän määrittelee itse itsensä ja tavoitteensa ja epäautenttista (huonoa uskoa) kun hän antaa muiden määritellä ne.

Myös Sartre korosti ihmisen alkuperäistä täälläoloa toisten kanssa. Ihminen ei ole muuta kuin elämänsä; omien valintojensa ja yritystensä summa. (Sartre 1965, 27) Samalla kun ihminen piirtää itseään, tulee hän hahmotelleeksi ihmisen yleensä. Tästä syystä vastuumme laajenee koskemaan koko ihmiskuntaa. ”Olen siis vastuussa itsestäni ja muista, valitessani luon tietyn kuvan ihmisestä, valitsen ihmisen.” (emt, 15) Inhimillinen universaalisuus ei ole jotain valmista, vaan ihminen rakentaa sitä valitessaan oman olemuksensa. Arvoja ei ole a priori, vaan ne tulevat valitessamme olemustamme. Olemme vastuussa näistä valinnoistamme, emmekä vähiten siksi, että ne meidät sitoessaan sitoo myös koko ihmiskunnan. (emt 31–33) Näin Sartre muotoilee moraalialueita ilman yleistä moraaliooppia.

2.2 Postmoderni

Postmodernilla tarkoitan tässä tutkielmassani tietynlaista sosiaalista tilaa ja aikakautta. Tarkastelen modernin ja postmodernin piirteitä sikäli, kun se (sosiaalisen todellisuuden muuttuminen) auttaa ymmärtämään yksilön haasteita ja tilaa identiteettiään muovaavana subjektina. Lähtökohtani ei ole sellaisessa äärimmäisessä käsityksessä postmodernista, jota kriitikot kutsuvat ”destruktiiviseksi destruktioksi”, hajottavaksi kriittisyydeksi. (Bauman 1996, 24). Hajottavaa kriittisyyttä on postmoderni ajattelu, kulttuurikritiikki, jolle on ominaista epäusko minkäänlaiseen strukturalistisen teorian tai kertomuksen pätevyYTEEN.

Postmodernin merkityksen voidaan ajatella olevan siinä, että se antaa mahdollisuuden heittäytyä pohtimaan aikaa ja sen ilmiöitä modernin ajattelutavan ulkopuolelta hyläten tietoisesti sen dikotomiat ja lainalaisuudet. Samalla tulee kuitenkin pitää huolta siitä, ettei heittäydytä kaoottisuuden ja kaiken purkamisen valtaan, jolloin olennainen jäisi näkemättä. (Linden 2002, 59)

2.2.1 Moderni ja postmoderni

Jean-Francois Lyotard kuuluu merkittäviin postmodernin teorian hahmottelijoihin. Yksi hänen keskeisimmistä ajatuksistaan oli, että yhteiskunnan siirtyminen kauemmas

modernin vaikutuspiiristä on merkinnyt paitsi instituutioiden ja ”suurten kertomusten” kyseenalaistamista, myös osaltaan niiden hylkäämistä. Ihmisten epäusko annettuja totuuksia kohtaan on kasvanut. Tämän perusajatus auttaa jäsentämään yksilön identiteettien rakentumista ja muutoksia auktoriteettisuhteissa.

Zygmunt Bauman tunnetaan postmodernin etiikan ja identiteetin yhtenä keskeisenä teoreetikkona. Hän kirjoittaa, että jos modernin symboli oli muuttumaton, ikuinen ja todistusarvoltaan lähes kiistaton valokuva, on postmodernin vastaava symboli pyyhittävä ja uudelleen nauhoittava videonauha (Bauman 1995, 81). Moderni oli huolissaan asioiden kestävydestä; postmoderni puolestaan niiden mukailtavuudesta, joustavuudesta ja vapaasta virtaamisesta. Postmodernin mentaalisia avainsanoja ja – motiiveja ovatkin spontaanisuus, sopeutuvuus ja fleksibiliteetti, tai kuten Bauman (1995, 81) kiteyttää: “Modernity built in steel and concrete; postmodernity – in bio-degradable plastic.”

Modernin ja postmodernin eroa ymmärtääkseen on syytä kurkistaa Baumanin kuvaukseen modernin projektista. Hänen mukaansa modernin löytäessä esimodernit kiinteät aineet, ne olivat jo hajoamaisillaan. Yksi tärkeimmistä yllykkeistä sulattaa ne nopeasti oli toive keksiä kiinteitä aineita, jotka tällä kertaa kestäisivät pitkään; joiden kestävyteen voisi luottaa, jolloin maailma muuttuisi ennustettavaksi ja siten helposti hallittavaksi. Tämän prosessin päämääränä ei siis ollut kyseenalaistaa pysyvyyttä ja luotettavuutta, vaan lisätä sitä. Tarkoitus oli raivata tilaa uusille ja entistä paremmille kiinteille aineille. (Bauman 2002, 10)

Muutoksen ja destruktion piti olla väline, välivaihe, ei pysyvä tila. Se on kuitenkin osoittautunut yllättävän voimakkaaksi pysyvän vastustajaksi (myös tulevan pysyvän). Postmodernilla tarkoitetaan aikaa, joka ei perusta pysyvien rakenteiden löytymiseen. Jos jonkinlaista perustaa on löydettävissä, on se subjektissa ja vapaudessa itsessään.

Ahponen ja Cantell kirjoittavat ”Postmodernin lumon” johdannossa Baumanin sanoman olevan ennen kaikkea se, että modernin hajoamisen seurauksena haihtuva, perinteisiin uskomuksiin kätkeyty yhteisöllisyyden lumo vapauttaa ihmisen ”yksilöityyn epävarmuuteen ja arvojen ambivalenssiin”. Näin ihminen on yhä valmiimpi

”lumoutumaan uudelleen esimerkiksi mielikuvayhteisöistä sekä omavaltaisesta ja hetkellisestä sitoutumisesta niihin”. (Bauman 1996, 11–12) Modernin pyrkiessä emansipaatioon (taikuudesta vapauttamiseen), tietää postmoderni toimija, että lumoudumme aina uudelleen jostain, joka ei tarjoa meille täyttä totuutta. Tässä piilee mahdollisuus realistisempaan elämään, jossa myönnetään kuolevaisuutemme ja tämän tietoisuuden asettamat rajat. Ahponen ja Cantell jatkavat todeten, että ”Elämän on mukauduttava riitasointuun, joka aiheutuu vapauden ja velvollisuuden eriparisuudesta.” Tästä aiheutuvan elämän pirstaleisuuden tajuaminen mahdollistaa sen ymmärtämisen, että elämä voidaan mieltää mielekkääksi kokonaisuudeksi vasta päätöksessään, katsomalla taaksepäin – jos silloinkaan. (Bauman 1996, 18–19)

Postmodernin kaiken kyseenalaistava luonne herättää kysymyksen etiikasta. Välinpitämättömyyden ja yksityistetyn vastuun aikana on vaara, että perinteiseltä etiikalta putoaa pohja ilman, että mitään uutta tulee tilalle. (ks. esim. Bauman 1996, 242) Palaan etiikan kysymykseen tuonnempana.

Bauman näkee postmodernin ennen kaikkea mielentilana: riemukkaana vapautena tavoitella kaikkea, mutta samalla mieltä askarruttavana epävarmuutena siitä, mikä on tavoittelemisen arvoista. (Bauman 1996, 22) Hän sanoo pakotteiden ja henkisten esteiden hävittämisen olevan postmodernin mielen perimmäinen tarkoitus ja jatkaa Rortya mukailleen: ”...totuus ja hyvyys huolehtivat kyllä itsestään kunhan me olemme ensin ottaneet huolehtiaksemme vapaudesta.” (emt, 24)

Tässä vaiheessa on syytä huomauttaa, että postmoderni on käsitteenä niin laaja-alainen ja monimerkityksellinen, että sen tyhjentävä esittäminen olisi paitsi tutkielmani kannalta turhaa, myös mahdotonta. Lähestyn postmodernia näkökulmana, eräänlaisena kysymystenherättämisen välineenä, jonka avulla tietyt ilmiöt tulevat näkyviin ja keskusteltaviksi. Postmodernin käsite avautuu itselleni parhaiten silloin, kun sitä ei yritetä sulkea tiukkaan määritelmään tai oteta liian vakavana ja konkreettisena tosiasioiden kuvauksena. Rohkenen väittää, että mikäli postmodernin identiteetin äärimmäiset kuvaukset otettaisiin kirjaimellisesti, ei jäljelle jäisi enää ihmistä. Ajatusleikkinä se kuitenkin auttaa näkemään ja oivaltamaan jotakin olennaista identiteetistä tänä päivänä. Seuraavassa kappaleessa hahmottelen tarkemmin postmodernin identiteetin teemaa.

2.3 Identiteetti

2.3.1 Identiteetti käsitteenä

Identiteetti on laaja-alainen ja moniselitteinen käsite. Se ei helposti taivu yksiselitteisiin rajauksiin tai määritelmiin. Identiteetikäsitteeseen liitetty ymmärrys vaihtelee suuresti tulkitsevasta aikakaudesta riippuen. Erityisesti käsitys identiteetin pysyvyydestä ja alkuperästä on muutoksen alla. (ks. esim. Hall 1999, 21–23) Tässä työssäni olen kiinnostunut nimenomaan ihmisen identiteetistä. Ulkopuolelle rajaan määritelmät, jotka pyrkivät jäljittämään esim. eri vuosisadoille, spatiaalisille tiloille tai esimerkiksi taideteoksille ja suuntauksille identiteettejä.

Sanan identiteetti alkuperä on latinan sanassa *idem*, ”sama”. Se merkitsee sellaista subjektina olemista, johon liittyy keskeisesti jonkinasteista pysyvyyttä ja jatkuvuutta. Samalla se kuitenkin myös viittaa tiettyihin kollektiivisiin ja subjektien välisiin kokonaisuuksiin, jotka on varustettu itsetietoisuudella sekä kyvyllä oppia ja kehittyä. (Fornäs 1998, 277)

Termejä *minuus*, *identiteetti* ja *subjekti* on käytetty viimeaikoina paljon eri tieteenaloilla. Niitä määritellään ja painotetaan eri tavalla eri tutkimuskentillä.

Identiteettiä ja *minuutta* käytetään monin paikoin toistensa synonyymeinä, mutta usein on mielekästä tehdä ero näiden kahden välille. Identiteetin käsitteessä on kyse yksilön ainutlaatuisuuden lisäksi hänen paikkansa määrittelystä ja sen osana korostuvat sosiaaliset tekijät voimakkaammin verrattuna *minuuteen* liittyviin käsityksiin. Identiteetti on eräänlainen viitekehys, jonka varassa yksilö etsii ja jäsentää olemassaoloaan. (Aho & Laine, 1997, 18) Psykologian professori Markku Ojasen mukaan identiteetti kuvaa sitä, mitä tuntee olevansa ja mihin kuuluvansa. Sillä vastataan kysymykseen ”kuka minä olen ja mihin kuulun?”. (Ojanen 1996, 31–36) Nykyaikana näihin kysymyksiin vastaaminen yhä ongelmallisempaa.

Myös nuoren naisen (disko)ruumiillisuutta tutkinut Tuija Nykyri joutuu tunnustamaan identiteettitermin ongelmallisuuden. Hänen mukaansa identiteetin käsitettä on vaikeampi selittää, koska sitä viljellään sosiologisissa keskusteluissa mitä moninaisimmissa merkityksissä. ”Yhdeltä näkökannalta identiteetti näyttäytyy kuvana subjektin samuudesta ja jonkinlaisesta jatkuvuudesta, joka syntyy diskurssien tarjoamiin positioihin niin tietoisesti kuin tiedostamatta tapahtuvasta identifioitumisesta. Tässä mielessä kysymys identiteetistä on nyky-yhteiskunnassa erityisen relevantti. Kun perinteet eivät enää itsestään selvästi ohjaakaan yksilön elämää ja hänen valintojaan, on tullut yhä vaikeammaksi sijoittaa itseään vaihtoehtojen moninaisuuteen.” (Nykyri 1996, 8–9)

Käytän tutkielmassani pääasiassa Stuart Hallin ja Zygmunt Baumanin näkemystä identiteetistä, sillä he käsittelevät sitä postmodernin ajan viitekehyksessä.

2.3.2 Identiteettikäsityksen taustaa

Ennen ihmisen identiteetti käsitettiin suhteellisen pysyvästi ammatin, suvun, perheen jne. varaan rakentuvana. ”Tavoiteltiinpa mitä hyvänsä, luokka ja sukupuoli olivat ”objektiivisia tosiasioita” ja minäänsä pönkittääkseen useimpien yksilöiden täytyi ”sopeutua” heille tarkoitettuun paikkaan elämässä käyttäytymällä samalla tavalla kuin tuon paikan haltijat.” (Bauman 2002, 44) Postmodernin myötä nämä tukipilarit ovat altistuneet muutokselle ja tulleet liikkuviksi, jolloin identiteettikin on määriteltävä uudella tavalla.

Stuart Hall (1999, 21) katsoo, että subjektia sellaisena kuin me sen ymmärrämme, ei ollut olemassa ennen valistuksen aikaa, koska eroa privaatin ja julkisen tilan (yksilön ja yhteisön) välille ei tehty. Hän tarkastelee identiteetin muutosta ajassa ja erottaa kolme erilaista identiteettikäsitystä.

a) *Valistuksen subjekti* pohjasi ajatukselle ihmisestä yhtenäisenä, tietoisuudella ja järjellä varustettuna itsenäisenä yksilönä. Ihmisen sisäinen, syntymässä alkunsa saanut olemuksellinen ydin oli yhtä kuin identiteetti. Se pysyi samana koko elämän ajan. (Hall 1999, 21) Tämän individualistisen identiteettikäsityksen mukaan yksilö oli

yhteiskunnan käytäntöjen alkuperä ja myös vastuussa niistä. Tällaisesta subjektikäsitteestä käytetään myös termiä ”kartesiolainen minä”, jolla tarkoitetaan Descartesta juontavaa ajatusta ihmisestä rationaalisen subjektina, jolle maailma on erillinen objekti. (Hall 1999, 31)

b) *Sosiologinen subjektikäsite* heijasti kasvavaa mutkikkuutta modernissa maailmassa ollen näin itsekkin monimuotoisempi. Jo 1800-luvun lopulla heräsi kritiikkiä valistuksen subjektin kaikkivoipaisuutta kohtaan. Identiteettiä ei pidetty enää autonomisena, itseään kannattelevana kokonaisuutena, vaan tämä subjektin sisäinen ydin muovautui jatkuvasti ympäristön ja minän vuorovaikutuksessa. Projisoidessamme itseämme kulttuurisiin identiteetteihin (ulkopuoleen) sisäistämme niiden merkitykset ja arvot osaksi itseämme (sisäpuolta). Näin identiteetti ikään kuin kursii subjektin rakenteeseen. Se vakauttaa ja yhtenäistää sekä subjektit että kulttuuriset maailmat. Sosiologeista mm. G.H. Mead ja C.H. Cooley työstivät tätä ”interaktiivista” näkemystä identiteetistä. (Hall 1999, 22)

c) *Postmoderni subjekti* koostuu monista identiteeteistä, jotka vaihtelevat ajan ja paikan mukaan. Ne saattavat olla yhteen sopimattomia, jopa ristiriidassa keskenään. Postmodernilla subjektilla on kiinnittyneen minuuden (Kiinnittymisen kohteina esim. uskonto, kansalaisuus, kiinteä yhteisö jne.) sijasta päättymätön sarja identifikaatioprosesseja. Subjektin vaeltaessa positiosta toiseen rakentuu hänen minäkertomuksensa näiden positioiden varaan. Identiteetti on kuten aikakautensakin; pirstaleinen, ’liikkuva juhla’, vailla pysyvää, kiinteää olomuotoa. Identiteetti muotoutuu ja muovautuu jatkuvasti. Tällainen subjekti ottaa eri identiteettejä eri aikoina, eivätkä nämä identiteetit ryhmitä yhtenäiseksi kokonaisuudeksi minkään eheän minän ympärille. (Hall 1999, 22-23) Postmoderni subjekti saa alkunsa modernin identiteetin murtuessa.

Kuten monet muutkin asiaa käsitelleet teoreetikot, Hall näkee murtumisen taustalla yhteiskuntamme rakenteelliset muutokset, jotka muokkaavat käsityksiämme itsestämme; meille sosiaalisina yksilöinä aiemmin vankkoja asemia antaneiden luokan, sukupuolen, seksuaalisuuden, etnisyyden, rodun ja kansallisten kulttuuristen maisemien pirstaloituminen hajakeskittää yksilöt ja saa aikaan identiteettikriisin. Hall kysyykin, eikö näin laajojen muutosten kohteena ole itse moderniteetti ja lisää identiteettikäsitteeseen määrittelyn postmoderni. (Hall 1999, 20) Käsitteen nykytilaa ja

käyttöä pohtiessaan Hall toteaa identiteetin käsitteen olevan "ylipyyhkimisen alaisena". Vanhalla tavalla muotoiltuna käsite ei enää toimi, mutta vanhaa on käytettävä, koska muutakaan ei ole: "Se on jotain, mitä ei voi ajatella vanhaan tapaan, mutta jota ilman tiettyjä kysymyksiä ei voi ajatella lainkaan." Hallin mielestä identiteetin käsitteellä on hyvin tärkeä asema "toimijuutta ja politiikkaa" koskevissa kysymyksissä, eikä siitä siksi voi luopua. (emt, 246–247)

2.3.3 Identiteetin kriisi

Viime vuosina lukuisat stabiileiksi ja muuttumattomiksi kuvitellut minuuden, subjektin ja yhteisöidentiteetin muodot ovat lohkeilleet ja horjuneet vanhoilta perustoiltaan. (Inkinen, 2000) Myöhäismoderneja yhteiskuntia vaivaa identiteettikriisi, joka johtuu vakaan ja pysyvän minäkäsityksen puutteesta.

Hall toteaa teoreetikkojen perustelevan kantaansa modernin identiteetin murtumisesta 1900-luvun lopulla tapahtuneella yhteiskunnan rakenteellisella muutoksella: Kulttuuriseten maisemien pirstoutuminen sysää myös henkilökohtaiset identiteettimme liikkeelle. Käsitteemme itsestämme yhtenäisinä subjekteina horjuu ja vakaa ”minätunto” katoaa, jolloin puhutaan subjektin hajakeskittämisestä tai paikaltaan siirtämisestä. Tällainen kaksinkertaisten siirtymien joukko hajakeskittää yksilöt sekä suhteessa heidän vakiintuneisiin paikkoihinsa sosiaalisessa ja kulttuurisessa maailmassa että suhteessa omaan itseensä, muodostaen yksilöille ”identiteettikriisin”. (Hall 1999, 20)

Viimeaikaiseen identiteettikeskusteluun perehtynyt Mikko Lehtonen (1999, 1) onkin osuvasti todennut, että ”Nykykulttuuri suorastaan pullistelee identiteettejä koskettelevia tekstejä. Niin kansallisia, etnisiä, sukupuolisia, yhteiskuntaluokkiin liittyviä kuin muitakin identiteettejä käsitellään ja työstetään päivittäin iltalehtien lööpeissä, prime time -televisiossa ja korkeakulttuurin eri muodoissa. Identiteettejä koskeva ongelma on syntynyt tilanteessa, jossa totutut identiteetit ovat alkaneet hajota ja muuttua aiempaa liikkuvimmiksi, moninaisemmiksi ja itserefleksiivisemmiksi. Toisaalta monet (esimerkiksi kansalliset) identiteetit osoittavat hämmästyttävääkin pysyvyyttä.”

Identiteetin kriisistä voidaan siis puhua paitsi yleisellä, myös yksityisellä tasolla; yksilön kokiessa neuvottomuutta oman identiteetin kyseenalaistuesssa. Stuart Hall (1999, 20–21) valottaa identiteetin kriisiä siteeraten Kobena Merceriä (1990, 43):

”Identiteetistä tulee ongelma vasta kun se on kriisissä, vasta kun jokin kiinteäksi, johdonmukaiseksi ja vakaaksi oletettu siirtyy paikaltaan epäilyn ja epävarmuuden kokemuksen voimasta.”

Tämänkaltainen identiteetistä tiedostuminen on postmodernin ajan piirteiden ja identiteetille asettamien uudenlaisten haasteiden myötä lisääntynyt. Maailma on vaihtoehtojen supermarket, jossa ihminen joutuu tekemään valintoja herkeämättä. Nämä valinnat ulottuvat myös identiteetin alueelle. Tässä ajassa elävä ihminen törmää vapauteensa ja jatkuvaan valinnan olotilaan voimalla, joka evää mahdollisuudet astua turvalliselle viitoitetulle elämänpolulle. Varmuus löytyy vain ihmisestä itsestään, eikä vastuuta kykene pakenemaan kuin Sartrelaisittain huonon uskon valtaan heittäytymällä tai Baumanilaisittain jokapäiväiseen shoppailuun. Tällainen valinta joutuu koetukselle hetkestä toiseen maailman karttaessa vakaita piilopaikkoja ja suurten kertomusten normimaisuutta.

2.3.4 Postmoderni identiteetti

Hall ulottaa siis postmodernin käsitteen myös identiteetin alueelle ehdottamalla, että olemme ”...”post” myös kiinteisiin ja essentialistisiin identiteettikäsitteisiin nähden – niihin käsitteisiin, joiden sitten valistuksen on ajateltu määrittävän olemisemme nimenomaista ydintä tai olemusta ja laskevan perustan olemassaolollemme inhimillisinä subjekteina.” (Hall 1999, 21)

Yhteiskuntatieteilijä Eeva Jokisen käsitys yksilön olemuksesta moniulotteisena ja monitasoisena minänä heijastaa myös postmodernin pirstaleisuutta: Referentin ja merkin konventionaaliset suhteet ovat muuttuneet monimutkaisemmiksi aiheuttaen yksilölle ristiriitoja elämänsä suhteen. Ihminen ei voi löytää tai saavuttaa yhtenäistä kokonaisuutta. Tämä merkitysten muuttuminen ”vehkeilyksi” aiheuttaa neuvottomuutta, mutta suo yksilölle myös uusia vapauksia, ”periaatteellisen mahdollisuuden olla olematta yksi yhtenäinen, sukupuolittunut minä”. (Jokinen 1991, 36–37)

Postmodernille identiteetille ominaista on prosessinomaisuus, hybridimäisyys ja ilmentyminen representaatioissa, suhteessa toisiin. Bauman (2002, 54) muistuttaa postmodernin haasteellisuudesta identiteettiään luovalle yksilölle: ”Vapaan toimijan kohtaloa värittävät ristiriitaisuudet, joita on vaikea arvioida, saati selvittää. Ajatellaan vaikkapa teeseitse –identiteettien ristiriitaisuutta: niiden täytyy olla riittävän lujia, jotta ne tunnustettaisiin pysyviksi, mutta silti riittävän joustavia, jotta ne eivät rajoittaisi liikkumavapautta alati vaihtuvissa, epävakaissa olosuhteissa.”

2.3.5 Identiteetti ihmisen yksityisenä projektina

Perinteisesti minuuteen on liitetty attribuutteja kuten ykseys, pysyvyys ja ainutkertaisuus – juuri niitä ominaisuuksia, jotka teoretikot ovat viimeisen vuosisadan aikana kiistäneet. Erottamaton, yhtenäinen subjekti on joutunut kiistelystä ja kieltämisen kohteeksi. Stuart Hallin mielestä me tänä päivänä voimme itse olennaisesti vaikuttaa identiteettimme muovautumiseen, mutta täysin loppuunsaatettu, yhtenäinen, johdonmukainen ja varma identiteetti on fantasiaa. (Hall 1999, 23)

Pysyvyyden ja yhtenäisyyden sijasta Hall näkee identiteetin ilmiönä, joka kiinnittää yksilön tiettyyn suhteeseen ja jäsenyyteen sosiaalisessa tilassa: ”Käytän 'identiteettiä' viittaamaan siihen kohtauspaikkaan, siihen saumaan tai sulkeumaan (suture), joka liittyy sekä ne diskurssit ja käytännöt, jotka pyrkivät kutsumaan (interpelloimaan) meitä eli puhumaan tai puhuttelemaan meitä ja kutsumaan meidät tietyille paikalle erityisten diskurssien sosiaalisina subjekteina, että toisaalta taas ne prosessit, jotka rakentavat meidät puhuviksi subjekteiksi. Identiteetit ovat siten pisteitä, joissa kiinnitymme tilapäisesti niihin subjektiasemiin, joita diskursiiviset käytänteet meille rakentavat.” (Hall 1999, 253)

Myös Nykyrin (1996, 9) kokonaisajatus identiteetin tilasta tässä ajassa näyttää mukailevan Hallin ja Baumanin käsitystä: Yhteiskunnan fragmentaarisuuden ja epävakaisuuden vuoksi minuuks on vaarassa hajota osiin sitä ympäröivän todellisuuden tavoin. Postmodernissa, lukuisia ongelmia ja yllätyksiä mutta myös mahdollisuuksia tarjoavassa ajassa ja kulttuurissa yksilöiden on tehtävä identiteettityötä, eli mietittävä

sitä, mikä minä oikeastaan olen ja mihin kuulun. Kosketellessaan näin identiteetti-problematiikan moderni/postmoderni-ulottuvuutta Nykyri huomioi myös sen, miten “[p]erinteiden vaikutus yksilön elämään ja identiteetin muodostamiseen on monimutkaistunut, ja yhteiskunta on rationalisoitumisen ja teknokratisoitumisen myötä muuttunut etäisemmäksi ja persoonattommaksi.” Näin myös perinteet ovat tehneet tilaa yksilön omalle työlle ja vaikutusmahdollisuuksille, jättäen samalla yksilön vaille turvallisia raameja ja isällistä ohjausta. Nykyrin mukaan tämä on johtanut kylmyyden ja tyhjyyden tunteisiin, jonka ”...seurauksena subjektiviteetti on ‘kuumentunut’, ja ihmisten kaivatessa edes jonkinlaista vastakaikua itselleen ja ruumiilleen on itsensä löytämisestä tullut entistä tärkeämpää.”

Zygmunt Bauman kuvaa postmoderniutta ihmisen mielessä olevaksi, sisäistyneeksi kulttuuriksi, jonka tehtävänä on murtaa kaikki se, mikä ennen oli järjestelmällistä, kollektiivista ja totuudeksi uskottua. Moraaliset, uskonnolliset ja ideologiset uskomusperusteet ovat osana suuria kertomuksia menettäneet selitysvoimansa ja altistuneet vapaammille tulkinnoille. Tämä on antanut yksilöille oikeutuksen tulkita totuuksia ja kertomuksia aiempaa väljemmin omista näkökulmistaan ja tarpeistaan käsin. Seurauksena myös ihmisen identiteetin rakentumisen projekti on asettunut aivan uudenlaiseen tilanteeseen. Yksilön tulkinnoista on tullut ”vallitsevia” totuuksia ja yhteisöllisiä arvostuksia arvokkaampia. (Bauman 1996, 22–24) Auktoriteettien murtumisen myötä yksilön identiteetti-projekti on hajonnut ja individualismi noussut yhdeksi kantavista elämän narratiivisista voimista (Tuohimaa 2003b). Postmoderni yksilö rakentaa identiteettinsä hetkellisesti, jolloin mennyt ei enää sido nykyhetkeä, eikä yksilö toteuta tiettyä lukkoonlyötyä elämänprojektia. Pysyvyyden maailma on pettävä, joten itsensä määrittelyn pohjaksi on löydettävä jotain muuta. Nykyhetki saa suuremman merkityksen irtautuen alisteisesta asemastaan menneisyyden ja tulevaisuuden saamana. (Bauman 1996)

Identiteetin osalta myöhäismoderni ihminen on kasattuna osin päällekkäisistä erilaisista osa-alueista ja paikoista. Vapaa-ajan, harrastuspiirin, ystävien ja töiden yhteisöissä ihmisen oleminen voi olla määrittynyt hyvin erilaisista maailmoista, jopa keskenään ristiriitaisista arvomaailmoista. (ks. esim. Hall 1999; Bauman 2002) Tällöin identiteetti saattaa olla hajanainen, eikä loksahda kokonaisuudeksi. Lainapaloja identiteetin tilkitsemiseksi voi ostaa ja hetken tuntea mainonnan kuvan itsekseen, mutta nämä

kuplat puhkeavat, eivätkä auta ihmistä hänen valintoja täynnä olevassa olemassaolossaan. Valitessaan ihminen luo identiteettiään, ja kukapa muukaan kuin ihminen itse voisi tehdä valinnat, joiden kautta hänen identiteetti konstruoiduu. Bauman (2002, 102) liittyy yksilön valinnan identiteetin käsitteeseen sanoessaan, että ”..”Jokainen yrittää tehdä elämästään oman luomuksensa.” (18) Luomusta, jonka haluamme muotoilla elämän hauraista aineksista kutsutaan ’identiteetiksi’.”

Hall ei kuitenkaan usko yksilön valinnanvapauden identiteettinsä suhteen olevan aivan niin rajaton kuin käsitys vapaasti vaeltelevasta postmodernista subjektista antaisi ymmärtää: yksilö on sidoksissa valitsemiinsa positioihin ympäriltään ja sisäisesti. Positionaalisuudet sulkevat toisiaan pois, eikä vapaa liikkuminen näin ole mahdollista. Hall toteaa, että otamme identifikaation lopputuloksena jonkun position, jonka ei tarvitse olla ikuinen, mutta joka on riittävän pysyvä, jotta voimme sanoa omaavamme identiteetin. Tässä mielessä elämämme koostuu sarjasta erilaisten positioiden ottamista, joista jokainen asettaa rajoja seuraaville: koska meillä on tarve punoa elämästämme jotenkin mielekäs tarina, rajaa nyt ottamani positio niitä positioita, joita voin ottaa myöhemmin. Vaikka positiot eivät täytä kiinteä identiteettikäsitteen edellytyksiä, ne eivät myöskään ole vailla pysyvyyden hetkiään. (Hall Karvosen & Koiviston 2001, 111 mukaan) Valinnanvapauden rajoitukset eivät kuitenkaan merkitse helpotusta identiteetin projektin yksityistetyistä vastuusta.

Ihmisen identiteettityö ei ole helpottunut entisten kiinnekohtien katoamisen myötä. Se on päinvastoin muuttunut vaativammaksi ja vakavammaksi. Suuret kertomukset tarjosivat suuntaa, turvaa ja toivoa. Nyt identiteetin rakentaminen on muuttunut henkilökohtaisemmaksi projektiksi, jossa yksilö on yksin pelkojensa kanssa. Yhteisöllistä turvaa yksilöt hakevat yhteisöistä, jotka eroavat perustavasti vakiintuneista instituutioista normeineen. Bauman (1996, 187) ja Hall (1999, 47–51) nimittävät näitä mielikuvayhteisöiksi tai kuvitteellisiksi yhteisöiksi. Niihin liitytään ja niistä poistutaan helposti oman valinnan kautta, eivätkä ne sido yksilöä samalla tavalla kuin vanhat auktoriteetit.

2.3.6 Identiteetin prosessinomaisuus

Hallin mielestä identiteetti muotoutuu tiedostamattomien prosessien kautta, joiden päämääränä on saavuttaa yhtenäisyys. (Hall 1992, 287) Hänen mukaansa muotoudumme kuitenkin jatkuvasti suhteessa niihin tapoihin, joilla meitä representoidaan tai puhutellaan. (Hall 1999, 23) Postmodernille identiteetille ominaista onkin juuri jatkuva määrittymisen ja tulemisen tila; lopullista yhtenäisyyttä on mahdoton saavuttaa.

Samankaltaisesta täydellistymisen mahdottomuudesta puhuu Zygmunt Bauman, jonka mukaan ”[n]yt kroonisesti juuriltaan revittyjen yksilöiden valitseman tien päässä ei kajastele mahdollisuutta juurtua.” (Bauman 2002, 45) Hän näkee minän rakentumisen prosessina, joka ei voi koskaan tulla täysin valmiiksi. ”...jossa yksilöiden minänsä rakentamiseksi näkemän vaivan tavoite on yleisesti ja parantumattomasti alimääräytynyt, jossa sitä ei anneta etukäteen ja jossa sillä on taipumus useaankin otteeseen perusteellisesti muuttua ennen kuin yksilö saavuttaa ainoan todellisen tavoitteensa: hän kuolee.” (Bauman 2002, 14)

Seuraavassa alkukielisessä lainauksessa Bauman kuvailee identiteetin prosessinomaisuutta ja tulee mielestäni samalla hahmotelleeksi jotain keskeistä identiteetistä:

“The desert-like world commands life to be lived as pilgrimage. But because life has been already made into a pilgrimage, the world at the doorsteps is desert-like, featureless; its meaning is yet to be brought in through the wandering which would transform it into the track leading to the finishing line where the meaning resides. This “bringing in” of meaning has been called “identity building.” The pilgrim and the desert-like world he walks acquire their meanings together, and through each other. Both processes can and must go on because there is a distance between the goal (the meaning of the world and the identity of the pilgrim, always not-yet-reached, always in the future) and the present moment (the station of the wandering and the identity of the wanderer).” (Bauman 1995, 86)

Identiteetin ja merkityksen prosessinomaisuus sisältää ajatuksen välimatkasta, etäisyydestä: eheyden saavuttamiseksi olisi nykyhetken ja tavoitteen välinen kuilu ylitettävä. Tämä on mahdotonta. Nykyhetken ja tavoitteen välinen kuilu virittää jännitteen, joka ”on” identiteetti. Juuri välttämätön pyrkimys kuroa kiinni etäisyys tavoitteen ja nykyhetken välillä on maailman merkityksellisyyden ja yksilön identiteetin prosessinomaisuuden ydin: ”Both meaning and identity can exist only as *projects*, and it is the distance which enables projects to be.” (Bauman 1996, 22)

Näin identiteetti ja elämä kietoutuvat yhteen, ovat yhdeksi tulemisen tilassa. Projekti on loppumaton – välimatka on ja pysyy, ja juuri se virittää jännitteen, jossa ”minä” ja elämä luovat merkitystään kussakin hetkessä toistensa kautta. Nykyajan ihminen on moninainen itseohjautuva yksilö, johon elämän erilaiset merkitykset ja mahdollisuudet kytkeytyvät.

2.4 Eksistentialistisen ihmisen identiteettityö postmodernissa ajassa

2.4.1 Ihmisenä olemisen haaste

Sartren ateistisen eksistentialismin mukaan ei ole olemassa kuin yksi olento, joka on olemassa jo ennen kuin sitä voi käsittein määritellä. (Sartre 1965, 13). Ei ole myöskään olemassa ylempää auktoriteettia, jumalaa, jonka varaan heittäytyä. Bauman perustelee auktoriteetin poissaoloa postmodernissa ajassa sillä, että kun useat samanaikaiset auktoriteetit kumoavat toisensa, jää ainoaksi todelliseksi auktoriteetiksi hän, joka valitsee näiden väliltä. (Bauman 2002, 80) Oman valinnanvapauden siirtäminen auktoriteetille on Sartren sanoin ”huonoa uskoa” eli itsepetosta ja pakoa vapaudesta, sillä sekin on vain vapaan ihmisen tekemä valinta, joka ei vapauta vastuusta. (Saarinen 1983, 198) Auktoriteettiasema ja mahdollisuus tuottaa omaa identiteettiään ovat siis ihmisellä itsellään. Ihminen määrittelee itsensä, osoittaa toimintansa kautta, kuka hän on. Hän myös kantaa jokaiseen valintaan sisältyvän vastuun. Sartren mukaan *kaikki, mitä ihminen on, tahtoo olla tai uskaa, on hänen itsensä luomaa*. (Sartre 1965, 14) Bauman puolestaan toteaa, että postmodernissa liikkuvassa todellisuudessa identiteetin rakentaminen on vapautta, josta on mahdotonta vapautua. (Bauman 2002, 14) Joka hetki

on tehtävä valintaa ilman ulkopuolista oikeutusta. Ainoastaan situaatio rajoittaa ihmisen valinnan vapautta.

Tiedostaessaan oman vapautensa ja vastuunsa yksilö tulee epävarmaksi itsestään ja ahdistuu. (Sartre 1972, 29) Ahdistus johtuu siitä, ettei tietoisuus voi löytää mitään perustetta valinnoilleen itsensä ulkopuolelta. (emt. 40) Ahdistus on siis välttämätön vapaan ihmisen tunne. Se paljastaa maailman perimmäisen merkityksettömyyden ja olemassaolon satunnaisuuden. (Heidegger 2000, 235) Tyhjyyden edessä ahdistuessaan ihminen saattaa Sartrelaisittain paeta huonon uskon valtaan tai Heideggerin tavoin ilmaistuna upota jokapäiväiseen, epäautenttiseen *das mann*-elämään. Myös Bauman kiinnittää huomiota yksilön turvattomaan tilaan. Hän nimittää postmodernin yhteiskunnan vapauden keskellä rimpuilevia ihmisiä ”manaajiksi”, jotka yrittävät esimerkiksi ostoksilla käymisen avulla paeta epävarmuuden aiheuttamaa piinaa. Baumanin mukaan ihmiset haluavat kerrankin vapautua erehtymisen, laiminlyömisen ja virheen tekemisen pelosta ja huokua varmuutta ja luottavaisuutta. Ostosretkillä löydetty esineet herättävät kunnioitusta, koska ne tuovat lupauksen varmuudesta. Bauman toteaa, että mitä ikinä shoppailu onkin, se on myös jokapäiväinen rituaali öisin kummittelevien epävarmuuden ja turvattomuuden pelottavien haamujen karkottamiseksi. Manausta on jatkuvasti jatkettava, sillä kaupoissa myytävä varmuus ei juurikaan kitke epävarmuuden syitä. (Bauman 2002, 101) Tukahduttaakseen tietoisuudestaan ahdistuksen, oman vastuunsa elämästään, ihminen siis useimmiten seuraa mieluummin yhteiskunnan yleisiä käytös- ja roolimalleja. Ahdistunutta mieltä tynnytetään omaksumalla valmiiksiannetut arvokäsitykset ja uskomukset (Cooper 1999, 33). Mukautuessaan liikaa maailman yleisiin sääntöihin ihminen vieraantuu itsestään ja maailmasta.

Ahdistus valinnan sisältämänä risteyskohtana voi toimia myös mahdollisuutena, josta käsin tiedostava ihminen tavoittaa autenttisemmän tilan, sillä "Ahdistus ilmenee sinä hetkenä, jolloin irrotan itseni maailmasta, johon olen ollut sidoksissa..." (Sartre 1972, 39). *Autenttisuus* liittyy tähän irrottautumiseen maailman valmiiksi annetuista arvoista. Nämä selvänäköisyyden hetket, jolloin ihminen tajuaa tilanteensa, ovat Sartren mukaan harvinaisia (emt, 35).

Voidakseen olla eksistentiaalisesti vapaa ja toteuttaa autenttisesti olemassaoloaan yksilön pitää kyetä irrottautumaan yleisestä elämäntavasta. Postmodernin kautta

nähtynä autenttisuus voisi liittyä siihen, että varmuuden epätoivoisen etsimisen sijaan ihminen ottaa vapauden haltuunsa.

2.4.2 Valintoja tilanteissa

Sartren ja Heideggerin ajattelussa tilanteella on merkittävä rooli. Sartre kuvaa tilanteella niitä ominaisuuksia, jotka ovat ihmisen vapauden tavoittamattomissa. Vaikka Sartren mukaan ihminen on vapautta, hän ei tarkoita, että kaikki mitä ihminen haluaa on saavutettavissa, vaan että ihminen voi itse määrätä mitä haluaa. Oleminen on sattumanvaraista siten, että ihminen voi olla tilanteissa tai tilanteissa, jota ei ole itse valinnut. "...[tietoisuus] on sikäli kuin se on heitetty maailmaan ja hylätty tilanteeseen". (Saarinen 1983, 158)

Heideggerin mukaan ihminen on tietyillä edellytyksillä varustettuna "heitetty" määrättyihin olosuhteisiin ja jätetty selviämään elämästään täällä. Ihminen syntyy sattumanvaraisesti tiettyyn aikaan ja paikkaan, tiettyjen mahdollisuuksien keskelle, ja näistä aineksista hänen on muokattava itsensä. (Heidegger 2000, 185–186) Erkki Karvonen (2000) kuvailee Heideggerin ajattelua Aamulehdessä julkaistussa artikkelissaan verraten tilanteensa heitetyn ihmisen valinnanvapautta kortinpeluseen. Tässä "elämän korttien jaossa" jonkun osana on saada mahtavat valttikortit kouraansa. Toinen taas saa surkeat kortit ja joutuu elämään vaikeissa oloissa pienestä pitäen. Lähtökohta ja tilanne ovat jokaisen kohdalla ainutkertaisia.

Zygmunt Baumanin postmoderni kuvastaa nykypäivän yleistä tilanteota, ympäröivän maailman tilan yksilölle langettamia haasteita. Tilanteonsa hyljätty yksilöt ovat "kroonisesti juuriltaan revittyjä", vailla mahdollisuutta juurtua. Muita mahdollisuuksia sitten riittääkin. Ihminen on yksin lukemattomien valintojen keskellä, mutta ilman ohjenuoraa siitä, mitä tulisi valita, ja mikä valinta on oikea. (Bauman 2002)

Ihmisen vapaus valita itseään, auktoriteettien poissaolo ja nykypäivän vaihtoehtojen tulva mahdollistaa identiteetin "liikkuvana juhlan", kuten Stuart Hall (1999, 23) nimittää subjektia vailla olemuksellista identiteettiä. Tällainen jatkuvasti muokkaantuva identiteetti ei hänen mukaansa ryhmy eheäksi kokonaisuudeksi, minäksi. Toisaalta Hall ei usko valinnanmahdollisuuksien kuitenkaan olevan aivan niin laajoja, kuin

edellisen perusteella saattaisi olettaa, vaan hänen mukaansa jokainen positionaalisuus, johon ihminen panostaa, rajaa joitain toisia identifikaatioita jatkossa ulkopuolelle. Ihminen on sidoksissa valintoihinsa sisäisesti ja ympäriltään. ”...jokaisella positionaalisuudella on hintansa ja kustannuksensa [...] Monien positioiden ottaminen ei ehkä olekaan niin ihanaa, vaan se voi olla hyvin skitsofreenista ja hajottavaa.” (Hall Karvosen & Koiviston 2001, 111 mukaan) Näin ollen vaikka mahdollisuudet teoriassa olisivat kuinka laajat, rajoittaa situaatio valintoja ja aiemmat valinnat vaikuttavat kussakin tilanteessa. Myös tarve kutoa elämästään ja identiteetistään jonkinlainen yhtenäinen kertomus pitää identiteettiin liittyviä valintoja koossa. Valinnanmahdollisuuksien periaatteellinen loputtomuus ei vielä tarkoita, että ihminen valitsisi ailahtellen tänään yhtä, huomenna toista. Se saattaa toisinaan jopa tarkoittaa, ettei uskalleta varsinaisesti valita ollenkaan, jottei suljettaisi muita mahdollisuuksia pois.

Vaikka ihminen olisi menneisyytensä valintojen ja valikoitumisten tuote, hänellä vapaus valita tässä hetkessä: tulevaisuus aina vielä valitsematta ja tekemättä. Omassa erityisessä tilanteessaan jokaisella on tarjolla mahdollisuuksia. Heideggerin mukaan ihmisen tulisi tiedostaa itselleen kulloinkin tarjoutuvat mahdollisuudet ja näistä valiten sitten "tehdä oma tulevaisuutensa". Jokaisena hetkenä Daseinilla on mahdollisuus ja valta vaikuttaa siihen millaiseksi hänen elämänsä ainutkertainen teos muodostuu. Hyvätkin kortit voidaan pelata huonosti, mutta toisaalta huonoistakin lähtökohdista on noustu suuruuteen. (Karvonen 2000)

2.4.3 Etiikka ja moraalisuus identiteetin ytimessä

Sivuan tässä yhteydessä hieman etiikkaa ja sen suhdetta identiteettiin. Perinteisesti etiikalla tarkoitetaan moraalifilosofiaa. Se on filosofian osa-alue, joka tutkii oikean ja väärän, hyvän ja pahan, oikeudenmukaisuuden, velvollisuuden ja näihin liittyvien käsitteiden alkuperää, luonnetta ja alaa. Etiikka kulkee moraalin taustalla tutkien moraalisen toiminnan olemusta. (Saarinen 1994, 252) Moraalin alueella toimitaan silloin, kun kysytään, miten elämme, miten meidän pitäisi elää, mitä meidän pitäisi tehdä elääksemme hyvin ja millaista on vastuullinen elämä. Omalla tavallaan vastauksia

näihin kysymyksiin antavat hyvän elämän etiikka (Platon), velvollisuusetiikka (Kant), autenttisuuden etiikka (Taylor) ja postmoderni etiikka (Bauman).

Tutkielmani keskiössä on yksilön vapaus, valinnat ja vastuu ilman auktoriteetteja. Sekä postmodernia aikaa tutkinut Bauman että eksistentialismin teemojen parissa askaroinut Sartre asettavat kysymyksen etiikasta ja moraalista uudennlaiselle sijalle ihmisen toiminnassa. Heidän käsityksissään yhteistä on erityisesti etiikan mahdollisuuden kyseenalaistaminen ja moraalisen toiminnan yksityistäminen.

Zygmunt Bauman Bauman on hahmotellut postmodernin etiikan mahdollisuuksia ja karikoita teoksessaan *Postmodern Ethics* (1993). Hänen mukaansa aiemmat eettiset teoriat ovat menettäneet merkityksellisyytensä postmodernissa yhteiskunnassa, joka on myöntänyt perustattomuutensa. Vanhankaltainen käsitys mahdollisuudesta muodostaa tietoa ja teoriaa oikeasta ja väärästä ei osoittautunut kestäväksi, vaikka moraaliset huolet sinällään ovatkin yhä samankaltaisia. Tämän seurauksena on avautunut mahdollisuus radikaalisti uudennlaiselle etiikalle. (Bauman 1993, 2) Teoriansa puitteissa Bauman (1996, 228–231) ei koe enää edes tarpeelliseksi erottaa moraalialia ja etiikkaa toisistaan. Hän näkee mahdollisuuden ainoastaan eettisesti perustattomassa moraalissa, joka rakentuu sosiaalisuudessa. Eettiset valinnat tulevat esiin nimenomaan muutostilanteissa, joissa entiset säännöt ja tavat eivät enää päde ja on etsittävä uusia selviytymismalleja. Tässä tilanteessa yksilö on nyt ilman yleistä eettistä ohjenuoraa. On oletettavasti helpompi noudattaa toisen jakamia määräyksiä kuin omaa, koettelematonta projektiaan. Myös seuraukset on helpompi kantaa. Bauman toteaa moraalialin ja etiikan itävän samassa maaperässä: ”Moraalialiset minät eivät ”löydä” eettistä perustaansa, vaan rakentavat sitä samalla kun rakentavat itseään.” Hän näkee postmodernin moraalialin mahdollisuuden siinä, että yleisen etiikan murtuminen pakottaa ihmisen ”...kohtaamaan silmästä silmään oman moraalialisesti riippumattoman todellisuutensa, jolloin he joutuvat kohtaamaan myös moraalialisen vastuunsa.” (emt 255). Postmodernin ajan etiikan suurimpana uhkana, mutta myös mahdollisuutena on auktoriteetin poissaolo. Jos ei voida tuottaa teoriaa siitä, mikä on oikein ja väärin, jää sen arviointi jokaisen yksilön itsensä harteille. Toisaalta tämä tarkoittaa että päätöksentekijä ja toimija on sama henkilö, kuin vastuunkantajakin. Kun vastuuta ei voi sälyttää auktoriteettien varaan, on sen velvoittavuus läsnä moraalialisessa päätöksenteossa.

Myös Sartren ajatus moraalien sijoittumisesta ihmisen vapauden ja vastuun yhteyteen perustaa auktoriteettittomuuteen. Nietzsche'n kuuluisa huudahdus ”Jumala on kuollut” on Sartren elämäntyön keskeisimpiä lähtökohtia. Ellei ihminen itse säädä moraalialla, kukaan ei sitä tee. Maailmansotien kokemukset värivät eksistentialismin ydintä; oivallettiin, miten pitkälle ihminen voi mennä hyvässä ja pahassa. Sartre näkee Jumalan ja Paholaisen ihmistodellisuudessa lopulta tyhjiksi käsitteiksi. Niiden pelottavuus, ahdistavuus, voima tai vapauttavuus syntyy vain ja ainoastaan ihmisen kautta. Yleisiä moraalien periaatteita ei siis voida säätää etukäteen, vaan kulloisessakin tilanteessa. Sartre tutkineen Saarisen mukaan tämä filosofiallaan ”...raivaa tilaa ihmiselle, joka yksin kohtaa elämänsä rooleista ja periaatteista riisuttuna, ilman Jumalan, lakikirjan tai instituutioiden suojaa.” (Saarinen 1994, 213) Sartre vertaa vapaan ihmisen moraalialla taiteeseen: ”Taiteen ja moraalien välillä on yhteistä se, että molemmissa tapauksissa olemme tekemisissä luomisen ja keksimisen kanssa. Emme voi päättää a priori [etukäteen, ennen kokemusta] mitä meidän on tehtävä.” (Sartre 1965, 34) Moraali ja arvot tulevat näkyviin yksilön teoissa. Pohjalla on alkuperäinen täälläolo yhdessä muiden kanssa. (emt, 35–37)

Myös Bauman painottaa moraalissa läheisyyden velvoittavuutta. Hänen mukaansa moraalialla rakentuu nimenomaan sosiaalisuudessa, jossa kaiken moraalien kulmakivenä on olemisen toisia ihmisiä varten. (Bauman 1996, 278; 282) Yhtyen Emmanuel Lévinasin ajatukseen moraalialla Bauman toteaa toista varten olemisen vastuullisuuden olevan korvaamatonta moraalien lähteenä. Bauman (1993) mukaillen moraaliallaisuus on vapauttaa itsekkyydestä, vastuun epävarmuuteen heittäytymistä. Vastuu otetaan sinä hetkenä, jona toinen kohdataan kasvokkain. Moraalialla sitoudutaan kuuntelemaan toista ilman pyyteitä. Moraalien lähtökohtana on pakoton vapaus, lunastamaton, vapaa subjektiivisuus. Tällainen moraalialla ja etiikka testataan lopullisesti siinä, kuinka hyvin se pystyy ylläpitämään ja ohjailemaan ihmisten välistä yhteenkuuluvaisuutta. (Bauman 1996, 255)

Eksistentialistisen ihmisen olemuksellisesta vapaudesta, samoin kuin postmodernin ajan luonteesta, seuraa moraalien päätöksenteon ja vastuun varsinainen yksityistäminen. Auktoriteettien voimattomuus ja identiteetin prosessinomaisuus tarkoittaa sitä, että subjekti ikään kuin piirtää ja koettelee omaa moraaliallaan samassa valintojen jatkumossa, jossa hänen identiteettinsäkin aktualisoituu. Täten moraalialla, identiteetti ja elämä ovat toisiinsa kietoutuneita, eikä yhden irrottaminen toisesta ole mahdollista.

3. HARRY POTTER JA VIISASTEN KIVI: IDENTITEETIN ÄÄRELLÄ

3.1 Dursleyt ja elämä pakolaisena

Sartre toteaa että eksistentiaalinen ahdistus, joka syntyy ihmisen tiedostaessa oman radikaalin vapautensa, on äärimmäisen harvinaista. Emme yleensä koe omaa vapauttamme, sillä kätkemme sen itseltämme. Kätkeminen tapahtuu huonon uskon mekanismin avulla. Pyrimme siten siirtämään valinnan ja vastuun itsemme ulkopuolelle. Huonoa tällainen usko on siksi, että se on tarkoitukseensa kelpaamatonta: yrittäessään paeta vapauden aiheuttamaa ahdistusta tietoisuus valitsee vapauden kieltämisen, mutta samalla se tulee tehneeksi jotain, mikä on mahdollista vain nimenomaan *vapaalle* tietoisuudelle. (Saarinen 1983, 198–199)

Eksistentialismin mukaan ihmisen totaalisen vapauden kääntöpuolella lepää siis väistämättä vastuu, mistä puolestaan seuraa epävarmuus ja ahdistus. Tämä ahdistuksen tila voi avata mahdollisuuden autenttisuuteen, mutta ihminen saattaa myös paeta sitä epävarsinaiseen olemiseen, identifioitumalla rooliin tai heittäytymällä valtavirran vietäväksi *das* manniksi, ”keneksi tahansa”. Jos eksistentialisti vie ihmiseltä mahdollisuuden irtautua sisäisestä vastuullisuudestaan, heittää postmoderni aika yksilön keskelle loputonta muuttuvien vaihtoehtojen moninaisuutta, jolloin oma valinnanvapaudenpakko ja loputon määrittymisen tila ja tarve vain kärjistyvät. Ympäröivä maailma kieltäytyy asettumasta pysyvyyttä ja varmuutta kaipaavan ihmisen toiveiden kaltaiseksi. Ahdistuminen tämän edessä ajaa ihmisen etsimään turvaa ja ”manaamaan” epävarmuuden haamuja mielestään (Bauman 2002, 101).

Tarkastelen tässä kappaleessa sitä, millainen on Dursleyyn perheen elämä ja identiteetti. Harry asuu 10 vuotta Dursleyyn perheessä. Perheeseen kuuluu Harryn täti Petunia, Vernon-setä ja näiden poika Dudley. ”Jästeistä jästeimpien” Dursleyden maailma näyttäisi ensi silmäykseltä juuri siltä, mihin modernin projekti pyrki; sulatettuaan vanhat, rappeutuneet rakennelmat oli tarkoitus tehdä tilaa kestäville, pysyville

rakennelmille. Kymmeneen vuoteen ei Likusteritiellä mikään ole muuttunut, ainoastaan lasten (fyysinen) kasvaminen ja valokuvat takan reunalla todistavat ajan kulusta. Dursleyden todellisuus vaikuttaisi olevan kaukana kaikesta postmoderniin ja eksistentiaalistiseen vapauteen liittyvästä. Mielestäni tämä ei lopulta pidä paikkaansa. Näen Durseymaisesta tarrautumisesta tavallisuuden kulisseeihin pakomatkana juuri näiden edellä mainittujen aiheuttamasta ahdistuksesta. Pakoon pääsyn suomaa helpotusta ei ole luvassa, sillä huonoon uskoon tuudittautuminen ei ratkaise itse ongelmaa. Koetan seuraavissa kappaleissa perustella tätä näkemystä.

3.1.1 Jokapäiväiseen olemiseen uppoutuminen

Itsestään vieraantumista käytetään autenttisuuden vastakohtana. Heidegger kuvaa tilaa, johon ihminen pakenee ahdistustaan sanalla 'Uneigentlichkeit', suomennettuna epäautenttinen tai epävarsinainen. Epäautenttisuudessa olemassaolon perusluonne peittyi jokapäiväiseen puuhailuun. Meitä hallitsevaa kulttuurista konstruktioita keskiverrosta – normaalista – ihmisestä Heidegger nimittää termillä "*Das Man*" ("ne", "kuka tahansa", "kadun mies"). Tällöin ihmisten jokapäiväistä elämää hallitsee "toisten huomaamaton herruus", jonka täälläolo aavistamattaan omaksuu. "Me nautimme ja huvittelemme, kuten *kuka tahansa* nauttii; me luemme, näemme ja arvioimme kirjallisuutta ja taidetta, kuten *kuka tahansa* näkee ja arvioi; mutta myös vetäydymme "suurista laumoista" syrjään, kuten *kuka tahansa* vetäytyy; pidämme kuohuttavana sitä, mitä *kuka tahansa* pitää kuohuttavana." (Heidegger kirjassa OJA Jalavan 2000 mukaan)

Vaikka me olemme kaikki erilaisia, pyrimme silti pakottamaan itseämme kulloisenkin Das Manin, normaaliuden mittapuun vaatimuksiin. Epäautenttisen olemisen subjekti ei siis ole ihminen itse, vaan "kuka tahansa" (Das Man), joka tulkitsee ihmiselle, mikä yleisen mielipiteen mukaan on hyvää, toivottavaa, sopivaa, mahdollista. Antautumalla "Das Manin" vietäväksi ihminen välttyy tekemästä itse valintoja, ottamasta itse vastuuta ja koettelemasta mahdollisuuksiensa rajoja. (Heidegger 2000, 165–169.) Tavanomaisuus antaa mallin sille, mikä on soveliaista ja hyväksyttyä, mitä voi ja saa panna alttiiksi. Se vahtii jokaista esiin tunkevaa poikkeusta ja silottaa kaiken alkuperäisen yhdessä yössä jo kauan tunnetuksi. (Jalava 2000)

Jalava (2000) toteaa, että tarkemmin katsottuna Heideggerin 'kenestä tahansa' tuleekin *ei-kukaan*, jolle täälläolo on luovuttanut itsensä. Sen tapa olla on epäitsenäinen, eli Heideggerin käsittein *epävarsinainen*. Kun täälläolon omin olemiskyky kätkeytyy siltä itseltään, se ajautuu kohti vieraantumista. Kenen tahansa itsevarmuus ja lujuus levittävät uskoa, että tarvetta varsinaiseen ymmärtämiseen ei edes ole. Heidegger käyttää tällaisesta jokapäiväisestä olemistavasta ilmaisua "*lankeaminen*". Vieraantuminen ikään kuin painostaa täälläoloa epävarsinaisuuteen, "yhteen mahdolliseen tapaan olla *itsensä*". Vastakohtana tälle on *varsinainen itse*, joka on ottanut itsensä haltuunsa, ymmärtäen itsensä mahdollisuutena.

Harry Potter kirjassa "jästä" käytetään puhuessa tavallisista ihmisistä yleensä. Jästillä siis tarkoitetaan ei-taikaihmissen ketä tahansa, *das mania*. Dursleyn perhettä kuvataan "jästeimmäksi jästiperheeksi". (HP, 62) Dursleyt ovat onnistuneet uppoutumaan syvälle epäautenttiseen, jokapäiväiseen elämään, joka Heideggerin mukaan peittää ahdistuksen ja vieraannuttaa ihmisen varsinaisesta olemassaolostaan. Heidän arjessaan kaikki on juuri sellaista, kun kenellä tahansa muullakin. He *[s]anoivat oikein ylpeinä, että he olivat aivan tavallisia totta tosiaan.* (HP, 7)

Autenttinen elämä tarkoittaa omakohtaisia valintoja ja vastuun kantoa niistä. Sellainen voi kuitenkin olla vaativaa ja ahdistavaa. Siksi sitä paetaan uppoutumalla kaikenlaiseen joutavuuteen. "Gerede" eli elämän mysteerin hautaaminen loputtomaan puheen porinaan ja löpötykseen on eräs paon ja unohtamisen muoto. (Karvonen 2000) Heideggerin (2000) mukaan *das manin* olemistapa näyttäytyy erityisesti juttelun ja uteliaisuuden yhteydessä. Näkemistävän puutteellinen muoto on uteliaisuus, tai pikemminkin "töllistely", sillä tarkoitus on yksinomaan katsella, ei ymmärtää. Heidegger luonnehtii tempoilevaa uteliaisuutta jättäytymiseksi "maailman valtaan" ja "erityiseksi oleskelemattomuudeksi lähimmän äärellä". (Heidegger 2000, 219) Uteliaisuuden kulkua ohjaa juttelu, joka "sanoo, mitä on täytynyt lukea ja nähdä." Toinen tapa olla tempaa toisen mukanaan. "Uteliaisuus, jolle mikään ei ole suljettua, ja juttelu, jolle kaikki on ymmärrettyä, suovat itselleen -- siis näin olevalle täälläololle -- takuun "elämästä", jonka luullaan olevan aidosti 'elävää'." (emt, 220) Kuitenkin "meluisin juttelu ja nokkelin uteliaisuus pitävät yllä "toimeliaisuutta" jolloin "siinä missä jokapäiväisessä mielessä tapahtuu kaikki ja pohjimmiltaan ei tapahdu mitään." (Heidegger Jalavan 2000 mukaan)

Vernon Dursley nauttii ”rutisemisesta”, joka on osa arkipäivän kommunikoimista ja Heideggerin kuvaamaa epävarsinaista yhdessäoloa, kuten hänen vaimolleen Petunialle juoruilu: *Ajaessaan autoa Vernon-setä rutisi Petunia-tädille. Hän rutisi mielellään monesta seikasta – työkaverit, Harry, kunnanvaltuusto .. olivat vain muutamia hänen suosikkiaiheistaan.*” (HP, 33) ”Rouva Dursley oli...hänen kaulansa oli melkein kaksi kertaa pitempi kuin ihmisten yleensä, mikä olikin erittäin kätevää koska hän kurkotteli usein ahnaasti piha-aitojen yli urkkiessaan naapurien puuhia. (HP, 7)

Vernon käy töissä mahdollisimman ei-luovassa yrityksessä (tekee poranteriä, joiden ajattelemisen rauhoittaa hänen mieltään) pikkupomona. Pomon rooliinsa eläytyen hän ärisee alaisilleen tuntien itsensä tärkeäksi.

Dursleyt ovat onnistuneet rakentamaan melko hyvät kulissit tavallisuudelleen. Heidän murheensa liittyy Harryyn, joka naarmuttaa turvallista tavallisuutta. ”Noin kerran viikossa Vernon-setä katsoi sanomalehtensä reunan yli ja huusi, että Harryn tukka täytyi leikata. Harryn tukka oli leikattu varmaan useammin kuin muiden hänen luokkansa poikien hiukset yhteensä, mutta siitä ei ollut apua, koska hänen tukkansa kerta kaikkiaan kasvoi sillä tavalla – rehoittamalla.” (HP, 27)

Tämä poikkeavuus raivostuttaa Vernonia, sillä se silmiinpistävästi erottaa Harryn muista tavallisista. Ylipäätään tärkeimpiä seikkoja Dursleyille ovat ulospäin näkyvät asiat. Tärkeää on pitää se, mitä sisällä on piilossa ja näkymättömissä.

3.1.2 Peilattu identiteetti ja identifioituminen rooliin

Heidegger (2000, 223) pitää autenttista olemassaoloa elämässä poikkeuksena ja itsensä kadottamista sääntönä. Ihminen elää pääosan elämänsä epäautenttiseen olemassaoloon uppoutuneena. Autenttista olemista uhkaa kaikkialta katoaminen massan joukkoon, rooleihin, odotuksiin tai tapoihin. Sartren valottamana epäautenttista tilaa nimitetään huonon uskon vallassa elämiseksi. Huono usko on mekanismi, jolla yksilö huijaa itsensä uskomaan, ettei hänellä olekaan vapautta. Tällä itsepetoksella ihminen pyrkii siirtämään valinnan ja sen mukana kulkevan vastuun itsensä ulkopuolelle. Eräs huonon uskon tyyppi on *identifioituminen rooliin*, jolloin yksilö pakenee tietoisuuttaan ja vastuutaan oman elämänsä päätöksistä uskottelemalla itselleen, että päälle puettu rooli sitoo hänet tietynlaiseen käyttäytymiseen ja rajaa oman vastuu pois. Yksilö kätkee itseltään oman

eksistentiaalisen tilanteensa kuvittelemalla, että on yhtä roolinsa kanssa. (Sartre 1972, 59–60.) Rooliinsa täydellisesti samaistunut tekee ratkaisunsa roolihahmona eikä ihmisenä. Se on yritys ujuttaa roolin sisältämien sääntöjen ja normien isälliseen ohjaukseen, turvaan omalta ahdistavalta vastuullisuudelta.

Dursleyn perhe näkee arvokkaaksi tavalliselta näyttämisen. Tähän liittyy perinteisten roolien omaksuminen. Petunia elää kotiäidin roolissa ja Vernon on perinteisen miehen roolin kantaja. Tulkintani Dursleyden rooleista huonona uskona liittyy niiden funktioon tavallisuuden kulissin ylläpitäjänä. Tämä on yhteydessä heidän ulkokohtaiseen identiteettityöhönsä, mitä seuraavaksi käyn läpi.

Bauman kirjoittaa, että varhainen moderni ”kitki juuriltaan”, jotta se pystyisi ”juurruttamaan”. Tiukan säätyjaon hajottua yksilöille langettu identiteetin rakentamisen tehtävä ”...typistyi haasteeksi elää ”niin kuin kuuluu” (”yhtä leveästi kuin naapuri”), haasteeksi aktiivisesti sopeutua uusiin luokkasidonnaisiin sosiaalisiin käyttäytymismalleihin, jäljitellä, seurata samaa rataa, ”akkuluroitua”, pysyä tahdissa, olla lipeämättä normista.” (Bauman 2002, 43) Tämänkaltaiseen rajoittuneeseen identiteetin rakennusprojektiin Dursleyt ovat uponneet.

Yksilöllisen identiteettityön sijaan Dursleylla identiteettiä luodaan pääosin rakentamalla oma ympäristö, elämäntapa ja materiaallinen – näkyvä osa elämää – soveliaaksi. Se, mitä toiset ajattelevat, ohjaa valintoja. Dursleyt totesivat *olevansa* aivan tavallisia. Se pitää paikkansa vain ulkopuolisten silmissä, sillä heillä on salaisuus, joka ei suinkaan tee heistä tavallisia. Tämän salaisuuden he viimeiseen asti haluavat piilottaa naapureiden korviltä: *Dursleyn pariskuntaa puistatti ajatellakin mitä naapurit sanoisivat, jos Potterit ilmaantuisivat heidän kotikadulleen. Heistä tuntui, etteivät he kestäisi, jos joku saisi tietä Pottereista. [...] Itse asiassa rouva Dursley oli olevinaan kuin hänellä ei mitään siskoa olisikaan...* (HP, 8)

Dursleyt suojelevat tavallisuuden identiteettiä huijaamalla myös itseään: he teeskentelevät ja työntävät ikävät asiat tietoisuudestaan pois, ikään kuin ne katoaisivat, jos niistä ei puhu.

Sartrelle ihmisen oleminen on autenttista kun hän määrittelee itse itsensä ja tavoitteensa ja epäautenttista kun hän antaa muiden määrittellä ne. Dursleyden identiteetti määrittyy sen kautta, miten muut heidät näkevät. He antavat muiden määrittellä itsensä ja vaikuttavat identiteettiinsä pyrkimällä ohjaamaan muiden näkemystä itsestään. Onnistuessaan näyttämään 'tavallisilta' muiden silmissä, he ovat tavallisia. Jos salaisuus paljastuisi, vaivoin kasattu identiteetin korttitalo sortuisi, eivätkä he enää (muiden silmissä) olisikaan 'aivan tavallisia'. Tulkitseen kiihkeän tarpeen säilyttää kasvonsa naapureiden silmissä pyrkimykseksi säilyttää toisten kautta peilaten muodostettu oma identiteetti.

Esitin aiemmin, että Dursleyt elävät huonossa uskossa rooleihin identifioituneena. Katson edellisen perusteella roolin edustavan heille oikopolkua identiteettiin. Identifioitumalla rooliin ja omaksumalla roolin edustamat arvot, säännöt ja tavat, välttelevät he postmodernin vapaan ihmisen identiteetin itse määrittämisen velvoittavaa tehtävää.

Dursleyn perhe vaikuttaa karikatyyriltä Heideggerin kuvaamasta das mann-tyyppistä, tai Sartren huonon uskon vallassa toisten määriteltäväksi antautuvasta ihmispolosta. Heidän elintavastaan voi myös löytää Baumanin esittelemää 'manaamisen rituaalia', jolla varmuutta kaipaava ihminen yrittää karkottaa öisin kummittelevia epävarmuuden haamuja.

3.1.3 Oravanpyörässä maailman absurdiutta pakoon juoksevat Dursleyt

Albus Dumbledore ei näyttänyt tajuavan tulleensa juuri sellaiselle kadulle, joka tahtoi torjua hänet nimestä saappaisiin. (HP, 15)

Sartren aikalaisen Albert Camus'n mukaan ihmisellä on perustava tarve tietää kaikelle maailmassa järjellinen syy ja selitys. Ihminen ei kuitenkaan pysty selittämään järjellä maailman lainalaisuuksia eikä ymmärtämään edes itseään. Tämän kaipauksen ja todellisuuden selittämättömyyden välinen ristiriita synnyttää kokemuksen absurdiudesta. (Camus 1975, 24–25) Dursleyn perheessä juuri järjellä selitettävä maailma on turvan ja pysyvyyden edellytys: He torjuvat sitä horjuttavat asiat, kuten

mielikuvituksen (Vernon ...ei hyväksynyt mielikuvitusta. (HP, 11)), huumorintajun, tavoista poikkeamisen (Herra Dursleyta raivostutti, kun hän huomasi, etteivät kaikki kummajaiset olleetkaan nuoria. Hyvänen aika, tuokin mies oli varmasti häntä vanhempi ja silti pukeutunut smaragdinvihreään viittaan! Että kehtaakin!”(HP, 9)), kyselemisen ja rationaalisen maailman järjestyksestä poikkeamisen (Jos Dursleyt jotain inhosivat vielä enemmän kuin kyselemistä, niin sitä että hän sanoi jonkin tehneen jotain mitä sen ei kuuluisi tehdä, olipa kyse sitten unesta tai vaikkapa sarjakuvasta – he tuntuivat pelkäävän, että hän saisi vaarallisia virikkeitä. (HP, 33)).

Camus kuvasi ihmisen kokemusta elämän mielettömyydestä ja selittämättömyydestä, eli absurdiudesta, esseesarjassa *Sisyfoksen myytti* (1942). Dursleyden tilanne muistuttaa tehtävää, jonka Camus’n traaginen sankari Sisyfos sai. Myytin mukaan jumalat tuomitsevat heitä vastaan kapinoineen Sisyfoksen ikuisen työhön vierittämään kiveä ylös vuoren rinnettä. Joka kerta, kun Sisyfos vihdoinkin saa kiven huipulle, se vierii takaisin rotkoon ja työ alkaa alusta. Camus’n mukaan Sisyfos tiedostaa koko ajan työnsä turhuuden. Hän on sikäli harvinaisessa tilanteessa, että tuntee kohtalonsa eli tiedostaa, ettei onnistumisen toivoa ole. Tässä piilee Sisyfoksen voima. Tietäen onnistumisen mahdottomaksi pystyy hän nousemaan kohtalonsa yläpuolelle. (Camus 1963, 102–107) Dursleyt eivät ole yhtä onnekkaita. He eivät tiedosta työnsä turhuutta paetessaan maailman selittämättömyyttä, eivätkä siten kykene nousemaan jokapäiväisyyden yläpuolelle.

Kokemus maailman absurdiudesta on ihmiselle eksistentiaalisena ahdistuksen rinnastettavissa oleva selvänäköisyyden hetki, jolloin ihminen tajuaa elämän mielettömyyden. Maailma Dursleyden ympärillä väläyttelee absurdiuttaan. Se on ambivalentti ja pitää sisällään pelottavia muukalaisia ja erilaisuutta. Se ei täytä perheen kaipuuta pysyvyyteen ja varmuuteen, vaan he joutuvat tuon tuosta tilanteiden eteen, jotka ajavat heidät pakosalle selityksiin ja piilotteluun.

Bauman kirjoittaa vierauteen suhtautumisesta kyvyttömyytenä kohdata ihmisten hämmentävä erilaisuus ja kaikkien luokittelevien päätösten ambivalenssi. Kyvyttömyys on itseään ruokkivaa ja vahvistavaa. ”Mitä kiihkeämpiä on halu yhdenmukaisuuteen ja yritykset erojen ja erilaisuuden poistamiseksi, sitä vaikeampi on tuntea oloaan kotoisaksi muukalaisten edessä, sitä uhkaavammalta erilaisuus vaikuttaa ja sitä

syvempää ja intensiivisempää on sen pelko.” (Bauman 2002, 130) Hän näkee itsetuhoisena pyrkimyksen paeta postmodernin moniäänisyyden lamaannuttavilta vaikutuksilta yhdenmukaisuuden, monotonisuuden ja toistuvuuden suojiin. Eron ja erilaisuuden vastustaminen vahvistaa itseään, kun yhdenmukaisuuden halun voimistuessa voimistuu myös pelko ”sisälle kärkkyviä muukalaisia” kohtaan.

Harry tulee maailmasta, jossa on paljon sellaista, mitä jästimaailma ei ole. Velhomaailma edustaa *vierasta*, pelottavaa erilaisuutta. Dursleyt ovat tehneet parhaansa salatakseen ja haudatakseen kyseisen, rationaalisuutta uhkaavan maailman olemassaolon. Harry jätetään Dursleyn hoiviin, jatkuvaksi muistutukseksi siitä, minkä he yrittävät unohtaa. Dursleyt ottavat orvon sukulaispojan kotiinsa, niin kuin kunnan perheenäidin ja isän rooli edellyttääkin, mutta vannon karkottavansa kaiken omituisen ja vieraan hänestä.

Bauman kirjoittaa ihmisen yrityksistä pitää loitolla ”toinen” (erilainen, outo, vieras) ja torjua kommunikaation, neuvottelun ja molemminpuolisen sitoutumisen tarve. Hän näkee taustalla ihmisen tarpeen selviytyä sosiaalisten siteiden uudesta hauraudesta tai notkeudesta juontuvasta eksistentiaalisesta epävarmuudesta. (Bauman 2002, 133) Mielestäni on perusteltua ajatella, että Harry ja velhomaailma edustavat Dursleylle maailman pelottavaa itsepintaista epärationaalisuutta, ajaen myös heidän totunnaisen identiteettinsä kriisiin. Jotta tämä toisten kautta peilattu identiteetti säilytettäisiin, ryhtyy Vernon toimiin vieraan torjumiseksi. Tuon seuraavaksi esiin tapoja, joilla perhe yrittää selviytyä tästä toiseuden ongelmasta.

Harryn fyysiselle olemassaololle Dursleyt eivät mahda mitään, mutta onnistuvat pitämään tämän etäällä ja irrallisena ydinperheestään: He eristävät Harryn asumaan portaiden alla olevaan komeroon, eivätkä pidä näkyviä todisteita Harryn olemassaolosta: *Huoneessa ei ollut mitään merkkiä siitä, että talossa asuisi toinenkin poika. (HP, 24)* Erityisesti tapa, jolla Dursleyt puhuvat Harrysta, ilmaisee hänen asemansa perheessä. Ennen kuin selvitän em. tapaa puhutella Harrya, lienee paikallaan pieni katsaus pronominiavalinnan merkitykseen:

Ison suomen kieliopin (2004) mukaan pronominit osoittavat, puhutaanko ihmisestä vai jostakin muusta. Ihmisestä (*kuka*) puhuttaessa käytetään pronominia *hän*, esineestä (*mikä*) taas pronominia *se*. Persoonapronomineilla viitataan *puhetilanteen osapuoliin*

(minä, me, sinä, te) tai puheenalaisiin *henkilöihin*, kun taas demonstratiivipronimineilla (tämä, tuo, se, nämä, nuo, ne) viitataan puhetilanteessa havaittaviin ja mainittuihin *tarkoitteisiin*. Pronimini *se* ilmaisee tarkoitteen kuuluvan puhuteltavan huomiopiiriin; *tuo* puolestaan kiinnittää huomion sekä puhujan että kuulijan huomiopiirin ulkopuolella olevaan tarkoitteeseen.

Potter kirjat on alun perin kirjoitettu englanninkielellä, jolloin pronominin valinnalla on vielä suurempi merkitys. Siinä, missä suomen puhekielessä usein käytetään ihmisistä demonstratiivipronomineja, ei englanninkielen *he* ja *she* pronominia ole soveliasta vaihtaa *it* tai *that* pronominiin. Ihmisestä puhuminen demonstratiivipronominilla olisi selkeästi esineellistävää ja alistavaa.

Dursleyille Harry ei ole 'hän' vaan 'se' tai 'tuo'. Harrya ei oteta yhdeksi puhetilanteen osapuoleksi, vaan häneen viitataan epäsuorasti, kuten tarkoitteeseen: "*Se aina pi-pilaa kaiken!*"

"...ei voi ottaa tuota." *Petunia-täti nyki päätään Harryn suuntaan.*" (HP, 29–30) Harrya kohdellaan objektina, olion kaltaisena, jolloin häneltä evätään vuoropuhelun mahdollisuus. *Dursleyt puhuivat Harrysta usein niin kuin hän ei olisi läsnä – tai pikemminkin niin kuin hän olisi jotain kamalan iljettävää, joka ei ymmärrä puhetta, vaikkapa etana.* (HP, 30) Tähän 'vieraaseen' ei myöskään ole luottaminen: *Mutta Vernon-setä ei ollut uskonut häntä. Kukaan ei koskaan uskonut häntä.* (HP, 31).

Tulkitsen siis Dursleyden pyrkimyksen eristää Harry perheyhteisöstään Baumanin kuvaaman kaltaisena tarpeena paeta postmodernin notkeudesta ja arvaamattomuudesta juontuvaa eksistentiaalista epävarmuutta sulkemalla oma yhteisö 'vierailta'.

Hiukan ennen Harryn 11-vuotissyntymäpäivää alkaa tapahtua. Vaiettu velhomaailma tunkeutuu Dursleyden arkeen postin tuoman kirjeen muodossa. Dursleyt toivovat yhteydenottajien luovuttavan: "*Mutta mitä me teemme, Vernon? Pitäisikö meidän vastata kirjeeseen? Ilmoittaa heille, ettemme me halua –*" ... "*Ei, me olemme kuin kirjettä ei olisi koskaan tullutkaan. Jos he eivät saa vastausta.. Kyllä, se on parasta... me emme tee mitään...*" (HP, 44). Dursleyt torjuvat ei-toivotun yhteydenoton asettumalla kommunikaation ulkopuolelle. He teeskentelevät, ettei inhottavaa asiaa ole olemassakaan ja toivovat sen niin katoavan. Sama pakenemisen ja ongelmien

väistämisen teema jatkuu läpi kirjan: Dursleyt eivät puhu Petunian siskosta, he käyttäytyvät kuin Harry ei olisi henkilö, he eivät pidä kuvia pojasta. Velhot puolestaan pelkäävät pahaa Voldemortia niin paljon, etteivät uskalla sanoa ääneen tämän nimeä ja mieluiten ovat puhumatta tästä kokonaan. Kuten edellä mainituissakin pyrkimyksissä hoitaa pelottavat asiat vaikenemalla, eivät seuraukset kirjeidenkään tapauksessa ole toivotunlaiset; kirjeiden tulo ei lopu, vaan päinvastoin lisääntyy.

Vernon ei tästä lannistu, vaan on valmis ylläpitämään tavallisuuden yleisesti hyväksytyjä kulisseeja hinnalla millä hyvänsä. Paljastuminen muiden silmissä joksikin muuksi kuin ”keneksi tahansa, ”Das Maniksi” tarkoittaisi identiteetin murtumista. Se pelottaa siinä määrin, että perhe päätyy pakosalle autiolle saarenpahaselle. Sitä ennen Vernon on koettanut selviytyä kirjeistä soittelemalla ja valittamalla erilaiset virastot läpi, naulaamalla perheensä kotinsa sisään ja pakenemalla hotelliin. Saarella, mökin rämässä, myrskyn keskellä, Vernon riemuitsee tuntiessaan päässeensä viimein *pakoon*; paikka on hetkellisesti eristyksissä ulkomaailmalta, tänä yönä sieltä ei pääse pois eikä sinne pääse kukaan. Vernon on paennut omaehtoiseen vankilaan, jossa uskoo vihdoin olevansa perheineen *turvassa*. Absurdi, ihmisen vapautteen kahlinnut maailma saa Vernonin tuntemaan olonsa turvalliseksi vasta, kun hän uskoo onnistuneensa pystyttämään ympärilleen kalterit, jotka sulkevat maailman ulkopuolelle. Paradoksaalisesti Vernon tuntee olevansa *vapaa* vasta suljettuaan itsensä ja perheensä ’vankilaan’. Vastaavana pakona suljettuun tilaan voisi nähdä rooliin identifioitumisen. Antautumalla roolin valmiiksi annettujen normien ja sääntöjen ohjattavaksi, voi ihminen hämätä itseään uskotellen, ettei ole enää vapauden alainen. Hall (1999), Bauman (2002, 26), Heidegger (2000) ja Sartre (1965, 198) ovat kukin kohdallaan kiinnittäneet huomiota siihen, kuinka vapaus saattaa yksilölle merkitä ahdistavaa vaadetta, epävarmuutta ja vastuuta, josta halutaan eroon.

Vernonin turvallisuudentunne osoittautuu katteettomaksi. Saaren eristyneisyys, ympärillä jylläävät luonnonvoimat ja pitkä eksyttäminen eivät tarjoa turvaa. Mökkiin tunkeutuu rytinällä jätti Rubeus Hagrid, jota ei pysäytä Vernonin vetoamus lakiin sen paremmin kuin kiväärillä uhkaaminenkaan.

Kirjeiden aiheuttama kriisi on saanut Vernonin tolaltaan. Yrittäessään selvittää tilanteesta hän ajautuu (Hagridin tultua mökkiin) lopullisesti nurkkaan, josta ei enää ole

pakoreittii. Tässä kriisitilanteessa Vernon ainoan kerran tarinan aikana kohtaa ongelman ja pitää kiinni omaksi kokemistaan arvoista: Tähän asti hän on pelottavan toiseuden edessä ollut niin kuin mitään ei olisi tapahtunut (yrittänyt 'tekeytyä esineen kaltaiseksi' välttääkseen kommunikaatiota) tai paennut ja yrittänyt tukkia reitit, joiden kautta toiseus pääsisi lähettyville, sulkeutuen lopulta paikkaan, jonka uskoo eristävän perheensä maailmalta. Tässä vaiheessa aseeton Vernon-setä, nurkkaan ahdettuna, nousee puolustamaan käsityksiään ja uskomuksiaan rohkeasti, jotta Harry säästyisi kamalalta kohtalolta joutua omien noitaitaipumustensa kanssa tekemisiin. Vernon kohtaa pelkäämänsä ja kauan välttelemänsä asian ja samalla tulee tavoittaneeksi hetken, jolloin hän nousee jokapäiväisyyden yläpuolelle.

"Seis!" hän komensi. "Seis tykkänään, hyvä herra! Minä kiellän kertomasta pojalle mitään!" Vernon Dursleytakin urheampi mies olisi säikkynyt sitä katsetta, jonka Hagrid nyt loi häneen. ... "SEIS! MINÄ KIELLÄN!" Vernon-setä karjui hädissään. (HP, 59–60) Vernon, joka on aina tähän asti viitannut Harryyn ulkopuolisena 'se' pronomiinilla, käyttää ensimmäisen ja ainoan kerran kirjassa persoonapronominia 'hän'. *"Me vannomme, kun otimme hänet, että panemme pisteen sille moskalle", Vernon-setä sanoi, "vannomme että kitkemme sen hänestä pois! Vai muka velho!" (HP, 62)* Vernon tekee taas pronomivalinnallaan eron toiseuden ja oman ryhmän välille. Harry 'hänenä' viittaa näin Dursleyden Harryyn erottaen Harryn velhomaailman toiseudesta.

Kun Harry on Vernonin estelyistä huolimatta saanut kuulla syntyperästään, Vernon-setä koettaa vielä palauttaa Harryn takaisin omaan maailmaansa: *"Nyt saat luvan kuunnella, poika" hän ärsi Harrylle, "minä myönnän, että sinussa on jotain outoa, mutta tuskinpa mitään mitä kunnan selkäsauna ei parantaisi – ja vanhemmistasi voin sanoa, että kummajaisiahan he olivat, sitä ei käy kieltäminen, ja maailma on parempi paikka ilman heitä, sen minä vielä sanon – saivatpahan mitä kerjäsivät, mitä menivät sekaantumaan mokomiin velhoilijoihin – niin siinä kävi niin kuin minä arvasin, minä tiesin aina että karvaan lopun saisivat –" (HP, 66)* Dursleyt ovat yrittäneet selkäsaunoillaan opettaa Harrya piilottamaan, välttämään ja kieltämään sellaiset osat itsestään, jotka eivät sulaudu normaaliin. Tämän taustalla näyttäisi kuitenkin edellisen perusteella olevan aito usko tietynlaisten ominaisuuksien haitallisuudesta.

Syntymäpäivän jälkeen on selvää, että Harrysta tulee velho. Harryllä on vielä kuukausi aikaa Dursleyyn perheessä ennen velhojen koulun alkua. Moni asia on muuttunut:

Petunia-täti ja Vernon-setä eivät sulkeneet Harrya komeroon eivätkä pakottaneet häntä mihinkään eivätkä karjuneet hänelle – he eivät itse asiassa puhuneet hänelle ollenkaan. Puoliksi kauhuissaan ja puoliksi raivoissaan he käyttäytyivät kuin tuoli, jolla Harry istui, olisi ollut tyhjä. Olihan tilanne monin tavoin mukavampi kuin ennen, mutta ajan mittaan se alkoi masentaa. (HP, 100) Dursleyt ovat taas kuin Harrya ei olisi olemassakaan, mutta nyt kommunikaatio on kokonaan katkaistu. He eivät enää voi kieltää, että Harry on velho (salata ja pyrkiä poistamaan sitä ominaisuutta), joten Dursleyt torjuvat tämän ei-toivotun vieraan olemalla huomioimatta koko poikaa, sivuuttaen hänen läsnäolonsa. Bauman kirjoittaa tilanteesta, jossa samassa tilassa muukalaisen, toisen, kanssa olemista ei voida täysin välttää. Tällöin voidaan sanoutua irti kanssakäymisestä, eli vapauttaa tila ainakin yhdessäolon haasteesta, johon kuuluisi merkityksellinen kohtaaminen ja dialogi. ”Sallittakoon vieraiden ... näkyä muttei kuulua, tai jos heitä on pakko kuulla, älköön heitä ainakaan kuunneltako. Tärkeintä on osoittaa heidän sanomansa yhdentekeväksi ja merkityksettömäksi sen kannalta, mitä voidaan tehdä, mitä tehdään ja halutaan tehdä.” (Bauman 2002, 129) Nyt on käynyt selväksi, ettei Harrysta tule Dursleyn kaltaista tavallista jästiä, vaan hän on peruuttamattomasti Toinen. Ilkeys, vahingonilo ja nauru yhdistävät perhettä ja erottavat heidät Harrysta: Dursleyt vievät Harryn juna-asemalle, jossa *Vernon-setä tömäytti Harryn matka-arkun kärryihin ja työnsi kärryt Harryn puolesta asemalle. Harry ajatteli ensin, että se oli omituisen ystävällisesti tehty, mutta sitten Vernon-setä pysähtyi yhtäkkiä ja katseli laitureita häijy hymy huulillaan.*

”No, siinä sitä ollaan, poika. Laituri yhdeksän – laituri kymmenen. Sinun laiturisi pitäisi olla jossain tuossa välissä, mutta sitä ei näköjään ole vielä rakennettu, vai miltä näyttää?”

.. ”Hyvää lukukautta”, Vernon-setä sanoi hymyillen aina vain häijymmin. Hän lähti sanomatta enää sanaakaan. Harry kääntyi katsomaan ja näki kun Dursleyn auto hurautti pois. Kaikki kolme nauroivat. (HP, 102–103)

Postmoderni maailma karttaa jähmeitä rakennelmia ja pysyvyyttä. Näitä kaipaava yksilö on eksoyksissä ja epätoivoinen. Bauman (2002, 101) lainaa T.H. Marshallia kirjoittaessaan, että monien juostessa yhtä aikaa samaan suuntaan on hyvä kysyä: mitä he *tavoittelevat* ja erityisesti mitä he *pakenevat*. Dursleyden ihanne on täydellisen dasmann-tilan saavuttaminen, yleiseen sulautuminen. Heidän elämänprojektinsa kutoutuu muutoksen ja epävarmuuden pakoon, sekä siinä onnistumisen mahdottomuuteen: mitä

ikinä he tekevätkään, ei se riitä antamaan lopullista rauhaa maailmalta. Tämä taas johtuu maailman kontingentiudesta; maailma ei ole alkuperäisesti rationaalinen, ennustettava eikä tavallinen. Bauman mukaillee Cornelius Castoriadiksen ajatusta (1982) ja toteaa postmodernin ihmisen olevan loputtomalla pakomatalla kaaoksesta. Kaaos on alkuperäisempää kuin yksikään sen järkevistä selitysyriyksistä, ollen samalla itse ”järjetön ja selittämätön”. Pakomatka ei voi koskaan täysin onnistua, sillä yhteiskunta instituutioineen ja säätelevine periaatteineen on ainoastaan yksi tämän loputtoman paon ”naamioista”. Lainaten Castoriadista (1993) Bauman kirjoittaa, että parhaimmillaankin yhteiskunta saattaa luoda vain ohuen järjestyksen illuusion kaaoksen ylle. Kaaos rikkoo jatkuvasti tämän illuusion tunkeutuen ”...annettuun, tuttuun, siihen mikä näyttää kesytetyn”. Se paljastaa itsensä ”...kokonaan uuden, radikaalin toiseuden ilmaantumisen kautta”. Yhteiskunta peiteoperaationa onnistuu siinä määrin, että kaaos ei näyttäydy alkuperäisenä tilana, jota pakenemme, vaan se vaikuttaa häiriöltä ”normaaliuden muuten lujassa kivessä” tai aukolta olemisen sujuvasti virtaavassa rutiinissa. (Bauman 1996, 222–223)

3.2 Harryn identiteetti; kuinka Harry Potterista tulee Harry Potter

Stuart Hallin (1999, 21–22) tekemässä erottelussa postmodernia subjektia edelsi ajallisesti sosiologinen subjektikäsite. Se heijasti modernin maailman kasvavaa mutkikkuutta, jonka interaktiivinen luonne kuitenkin nimenomaan vakautti ja kavensi subjektin ja ympäröivän kulttuurisen maailman ristiriitoja. Tämä tapahtui yksilön projisoidessa itseään kulttuuriin identiteetteihin (ulkopuoleen) sisäistäen samalla niiden merkitykset ja arvot osaksi itseään (sisäpuolta). Harry elää kymmenen vuotta ympäristössä, jonka merkitykset ja arvot jäävät hänelle ulkokohtaisiksi. Harryn identiteetissä, ei tapahdu sosiologisen identiteettikäsitteen mukaisia prosesseja. Hän elää ilman kiinnekohtaa, irtonaisena ja määrittymättömänä. Yksitoistavuotiaana hän aloittaa käytännössä puhtaalta pöydältä oman itsensä ja arvojensa muokkaamisen. Näin katson että juuri postmoderni identiteetti on parempi käsite Harryn kehityksen analysointiin. Postmoderni subjekti riistyy irti sosiologisen subjektin ja ympäristön interaktiivisesta symbioosista.

Toisaalta tarinan jatkuessa yhteisöllä ja ystävillä tulee olemaan perustava merkitys Harryn identiteettityössä. Yhteisöistä ei poistuta tai niihin liitytä hetkellisesti, kuten postmodernissa voisi olettaa tehtävän, vaan niillä on kestävämpi merkitys. ”Liikkuva juhla” ei täsmää kenenkään kirjan henkilön identiteettiin. Samansuuntaisia ajatuksia on myös postmodernista identiteetistä kirjoittaneella Stuart Hallilla, joka viittaa yksilön tarpeeseen kutoa elämästään mielekäs tarina. Hän ei myöskään usko yksilön valinnanvaran olevan niin laaja kuin väitetään, vaan muistuttaa että kun ihminen satsaa johonkin positioon, ei hän enää olekaan käytettävissä eräisiin toisiin identifikaatioihin. Monien positioiden ottamista ei välttämättä edes tavoitella, sillä se voi olla myös skitsofreenista ja hajottavaa.” (Hall Karvosen ym. 2001, 111 mukaan) Kuten jo aiemmin totesin, en käytä postmodernia identiteettiä kirjaimellisena kuvauksena, vaan näkökulmana, joka auttaa ymmärtämään ihmisen vapauden ja identiteetin prosessinomaisuuden haasteita ja mahdollisuuksia. Postmodernin identiteetin ajatus tarjoaa syventävän horisontin esiin nostamilleni eksistentialismin teemoille, kuten käsitykselle kohtalosta.

Tässä aluvussa käsittelen Harry Potterin taivalta muukalaisesta itselliseksi subjektiksi. Tarkastelen erityisesti teemaa yhteisöstä kasvamiselle merkityksellisenä tekijänä. Käsitteellä *kasvaa* viitataan identiteettityön tekemiseen, siinä kehittymiseen ja itsenäiseksi vastuulliseksi subjektiksi tulemiseen. Tähän prosessiin liittyy olennaisesti autenttisuuden mahdollisuus erotuksena huonoon uskoon ja epäautenttiseen olemiseen pakenemisesta, joka merkitsisi varsinaisen identiteettityön kiertämistä. Postmodernin identiteetin ja eksistentialismin autenttisuuden käsitteiden kautta luotaan Harryn itseytymistä erilaisten kasvattajien ja yhteisöjen vaikutuspiirissä.

Pyrin tekemään näkyväksi, kuinka syntymäpäivästä alkavalla tapahtumasarjalla ja sillä, kuinka Harry toiminnallaan vaikuttaa tapahtumiin, on merkittäviä seurauksia Harryn olemassaololle ja identiteetille. Tarinan edetessä Harry mm. löytää menneisyytensä ja kohtaa sukunsa iseeviot-peilistä. Itsensä kaltaisten yhteisössä hän saa ystäviä ja vihamiehiä, tekee valintoja, koettelee taitojaan ja rajojaan ja löytää vahvuuksiaan. Myös vaikeat asiat tulevat tietoisuuteen, kuten otsan arvessa jomottava kipu ja kaipaus oman perheen yhteyteen. Kohtalon haltuunotto vaatii häneltä rohkeita päätöksiä ja itsenäistä toimintaa auktoriteettien ohjannan ulkopuolella. Lopuksi Harry kohtaa kasvokkain Voldemortin ja taistelee viimeiseen asti pahuutta vastaan. Rohkenen myös esittää, että

tämän kaiken jälkeen Harry on ikään kuin saavuttanut itsensä¹, irrottautunut epämääräisestä roolien ja odotusten keskellä häilyvästä kuvajaisesta, tullen autenttisemmaksi subjektiksi.

3.2.1 Maailmaan heitetty, juureton olento - irrallisuus Dursleyn perheyhteisössä

Harryn oleminen värityy hyvinkin eri tavoin eri yhteisöissä, mikä ei tee helpoksi määrittää olemustaan ja itseään. Kuvasin aiemmin perusteellisemmin sitä, kuinka Harry on suljettu ulkopuoliseksi Dursleyden perheyhteisöstä. Kymmenen vuoden ajan Dursleyden perhe on ainoa yhteisö, jonka Harry tuntee. Muita sukulaisia hänellä ei ole ja Dursleyn perhetuttavat ovat omaksuneet perheen asenteen; he inhoavat Harrya. Koulukaan ei tarjoa Harrylle yhteisöllistä kuuluvuutta: *Koulussa Harryllä ei ollut ketään. Kaikki tiesivät, että Dudleyn jengi inhosi outoa Harry Potteria, jolla oli lerpattavat vanhat vaatteet ja rikkinäiset silmälasit, eikä kukaan tahtonut olla eri mieltä Dudleyn jengin kanssa.[...] Hänellä ei ollut ystäviä, ei muita sukulaisia – hänellä ei ollut kirjastokorttiakaan eikä hän siis saanut edes muistutuksia, joissa häntä olisi käsketty palauttamaan kirjat. (HP, 38; 42)*

Koska Harry ei ole varsinaisesti minkään yhteisön jäsen, häneltä puuttuu samaistumiskohteet, yhteenkuuluvaisuuden tunne ja mahdollisuus tulla nähdyksi itsenään. Hän elää vieraana, muukalaisena Dursleyn perheessä, saamatta kaikupohjaa omalle identiteetilleen. Sivullisuus ilmenee esimerkiksi perheen valokuvista: kymmenen vuoden kuluessa on takanreuna täyttynyt Dudleyn kuvilla, Harrysta ei ole yhtäkään. Paitsi näkymättömyys tässä hetkessä, myös epä tietoisuus menneisyydestä sulkevat Harryn ulkopuoliseksi maailmasta. Ulkopuolisena hän on juuriltaan revitty, maailmaan heitetty ja tilanteeseen hylätty (Sartre Saarisen 1983, 158 mukaan).

¹ Esittelemäni ihmiskäsityksen valossa itsensä saavuttaminen ja ”valmiiksi” tuleminen on mahdottomuus. Esittäessäni, että Harry on saavuttanut itsensä, viittaan omasta ikuisesti keskeneräisestä, vapaudessa tapahtuvasta olemuksen määrittämisestä kiinni saamiseen. Tämä autenttisempi subjektius merkitsisi siis vapauden tiedostamista, hyväksymistä ja jollakin tapaa myös haltuunottoa.

Heidegger (2000, 158–161) luonnehtii yksilön suhdetta toisiin yksilöihin huolenpitoa, joka voi olla epäautenttista tai autenttista. Epäautenttinen huolenpito on pyrkimystä ohjata toisen elämää tai elämään sitä hänen puolestaan. Dursleyden huolenpito on epäautenttista heidän yrittäessä muuttaa Harrya ja estää tämän omaehtoista itsekä tulemistaan. He eivät suhtaudu Harryyn vapaana subjektina, vaan objektin kaltaisesti. Harryn identiteettityö tai pikemminkin sen puute on seurausta Dursleyn perheen jokapäiväisyyteen pakenevasta olemistavasta ja kasvatusympäristön laadusta. Se ei myöskään koske pelkästään Harrya, vaan on kenties vieläkin perusteellisempaa toisessa ääripäässä elävälle Dudleylle: Harrylta on kaikki kiellettyä, Dudleylle on kaikki sallittua. Harryn jäädessä ilman todellista vuoropuhelun mahdollisuutta, jää myös Dudley ilman aitoa kommunikaatiota; kaikki, mitä hän sanoo tai tekee saa aikaan samanlaisen ihailevan reaktion. Kumpikin on oman tilanteensa määrittämättömyyden vanki.

3.2.2 Juuret, perhe ja menneisyys

Hall toteaa ihmisen menneisyyden säilyvän muistoissa, fantasiaissa, kertomuksina ja myytteinä. Se ei kuitenkaan riitä antamaan yhtä oikeaa totuutta, minuutta. Hänen mielestään menneisyyttä ei edes tarvitse löytää. Se on kuitenkin olemassa konkreettisine kokemuksina, joita ei pystytä vaimentamaan. (Hall 1990, 226) Konkreettinen kokemus sisältää kulttuurin kantaman 'tiedon' menneisyydestä. Harryn kohdalla tällaista ei ole. Harry ei elä sen kulttuurin sisällä, josta hän on lähtöisin ja johon hän kuuluu. Harry ei muista vanhempiaan. *Hän ei muistanut vanhempiaan ollenkaan. Hänen tätinsä ja setänsä eivät puhuneet heistä koskaan eikä hänen tietenkään ollut lupa kysellä. Heistä ei ollut koko talossa ainuttakaan valokuvaa. (HP, 37)*

Hän ei myöskään saa mieleensä kolaria, jossa täti ja setä sanoivat Harryn vanhempien kuolleen. Koska Harrylla ei ole mitään muutakaan ankkuroitumiskohtaa elämässään, muodostuu juurista mahdollisuus saada merkitystä omaan olemassaolonsa.

Sartren (1965) mukaan ihmisellä on jatkuvasti sekä pakko että mahdollisuus valita itsensä uudelleen. Ihmisen minuu rakentuu hänen vapaudessaan tekemistä teoista ja valinnoista. Mennyt ei määrää tämän hetken valintaa. Hall puolestaan kirjoittaa, etteivät identiteetit "...suinkaan pohjautu pelkkään löytäjänsä odottaneen menneisyyden

”paljastumiseen”, menneisyyden, joka tultuaan löydetyksi takaa meille ikiajoiksi tiedon siitä, keitä me olemme, vaan identiteetit ovat itse antamiamme nimiä niille eri tavoille, joilla menneisyyden kertomukset asemoivat meitä ja joihin me itse asemoimme itsemme.”. Hall (1999, 227–228) jatkaa puhuen mustien koloniaalisesta kokemuksesta. Hän toteaa vallitsevien representointijärjestelmien asemoineen ja alistaneen mustia kulttuurisen normalisaation seurauksena. Nämä järjestelmät konstruoivat mustat erilaisiksi ja toisiksi, minkä lisäksi niillä oli valta saada heidät näkemään itsensä Toisena. Tämä muistuttaa suuresti Harryn tilannetta jästien joukossa. Hänen toiseuden kokemus ulottuu sisäiseen itseymmärrykseen. Menneisyyden ’löytämisen’ ei tarjoa Harrylle kiinteää identiteettiä, mutta vapauttaa häntä toiseuden näkymättömistä kahleista ja antaa mahdollisuuden ’asemoida’ itseään suhteessa johonkin, *olla* jotakin.

Yhdententoista syntymäpäivänään Harry saa kuulla mihin hän kuuluu ja mistä hän on tulossa. Harry saa yhteyden juurilleen ihmisten kertoessa hänen edesmenneistä vanhemmistaan ja löytäessä hänestä vanhempiensa piirteitä. Harry onkin osa jotakin kokonaisuutta, ei ainoastaan irrallinen, ajelehtiva ylimääräinen osa. *”Ja siinä on Harry! [...] ”Viimetteeks ku nähtiin, sinä olit vasta vauva” [...] ”Susta on tullu melkeen ilmetty isäs, vaikka noi silmät on kyllä äiteeltäs.” (HP, 56)*

Kirjassa Harry liitetään vahvasti perheeseensä ja omaan alkuperäänsä, kun hän vihdoinkin saa tutustua vanhempiinsa ja sukuunsa. Tämäkin osa Harryn alkuperää on hänelle ennestään tuntematon. Yhteys perheeseen ja entiseen elämään on osa prosessia, jonka kautta Harry hahmottaa omaa identiteettiään. Perheeseen ja yhteisöön kuuluminen on Potter-kirjoissa vahva motiivi: henkilöillä Harry mukaan lukien on voimakas tunne kuulumisesta perheeseen, mikä toimii perustana heidän identiteeteilleen.

Oman identiteettinsä ja olemuksensa luominen ei ole helppo tai yksinkertainen prosessi, vaan kasvu on vaativaa ja kivuliastakin. Postmodernin subjektin vapaus on vaativaa tienraivausta ilman auktoriteettien viitoittamaa reittiä. Eksistentiaalinen ahdistus herää olemassaolon perusasioiden äärelle joutuessa. Kohtalo, muiden odotukset ja epävarmuus itsestä askarruttavat Harryn mieltä. Harry löytää tukea yhteisöltä, mutta itse työ valintoineen ja vastuineen on yksin hänen harteillaan.

3.2.3 Identiteetin ongelmasta tiedostuminen

Markku Ojasen mukaan identiteetti kuvaa sitä, mitä ihminen tuntee olevansa ja mihin kuuluvansa. (Ojanen 1996, 31–36) Nykyri toteaa saman lisäksi, että kun perinteet eivät enää ohjaa yksilön valintoja, on jokaisen tehtävä identiteettityötä, eli mietittävä kysymyksiä kuka olen ja mihin kuulun. Nämä kysymykset ovat tähän asti leijuneet Harryn ulottumattomissa.

Hagrid kiteyttää Harryn tilan huudahtaessaan *”Ette suinkaan väitä”, hän rähisi Dursleyn perheelle, ”että että poika! – ei tiedä mitään – mitään MISTÄÄN?”* (HP, 59) Harry itse ei ymmärrä Hagridia; hän ei ole juurikaan ajatellut edellä mainittuja kysymyksiä (kuten kuka, millainen tai mistä hän on), sillä Dursleylla nämä identiteettiin liittyvät asiat on työnnetty visusti sivuun.

Hagrid täsmentää mitä tarkoitti: *”Niin mutta meikäläisten maailmasta. Sun maailmasta. Mun maailmasta. Sun vanhempies maailmasta.”* Olemassaoloonsa juurettomana heitetty Harry ei ole tiennyt mistä tulee, mihin on matkalla tai kuka on. *”Sinä et ees tiedä mikä itte oot?”* hän [Hagrid] sanoi viimein. (HP, 59)

Harry saa kuulla omasta taustastaan. Hän saa tietää vanhemmistaan, näiden viimeisestä taistelusta Voldemortin kanssa ja arvesta otsassaan. Harry, joka ei ole koskaan samaistunut Dursleyn perheeseen, kuulee nyt ettei kuuluisikaan näiden pariin. Hän on erilainen ja on olemassa suuri joukko hänen kaltaisiaan, yhteisö jossa hän ei edusta toiseutta. Harry on jotakin. Hän on noita. Näin menneisyys toimii Harrylle avaimena identiteettityön alkamiselle.

Harry on siis ollut olemassa yksitoista vuotta, mutta vasta siirtymässä velhomaailmaan alkaa hänen olemuksensa varsinainen määrittäminen. *”Poika menee koko maailman hienoimpaan noitien ja velhojen kouluun. Seittemän vuotta siellä, eikä poika tunne enää itte itteään. Siellä hän saa vaihteeksi olla ittensälaisten nuorten kanssa ja siellä hän saa parhaan rehtorin, joka Tylypahkassa on ikinä ollu, Albus Dumbled-”*(HP, 68) Hagrid tiivistää Harryn alkavan identiteetinrakennustyön lähtökohdan lauseessaan ’ei enää tunne itteään’: Tässä vaiheessa Harrylla ei ole paljoa ’itseä’ mitä tuntee. Pian hän pääsee ympäristöön, joka vihdoinkin tukee itseytymisprosessia. Tylypahka on paikka, jossa

jokainen alkaa alusta, 'tyhjästä'. ”Älä sinä huoli, Harry. Sinä opit äkkiä. Joka iikka alkaa Tylypahkassa alusta, ihan hyvin sinä siellä pärjääät. Oot vaan oma ittes...” (HP, 98)

Eksistentialismin mukaan ihminen on olemassa, ilmaantuu maailmaan ja vasta sitten hänen olemuksensa alkaa valintojen ja tekojen kautta määrittymään. Tylypahkassa Harry aloittaa identiteettityönsä. Harrylla on lähtökohtana toisaalta vapaus ja alusta aloittaminen, toisaalta taas hänen on kohdattava historiansa ja toisten heijastama vieras peilikuvansa. Tästä alkaa itsensä valitseminen ja toteuttaminen. Syntymäpäivä osoittautuu nimensä mukaiseksi, sillä Harry saa identiteettityölleen alkusysäyksen. Identiteettikysymyksen noustessa ajankohtaiseksi herää myös ahdistus ja epävarmuus. Seuraavassa käsitellän Harryn identiteettikriisiä kahden vieraan minäkuvan välissä.

3.2.4 Identiteetti kriisissä

Harrylle on tarjoutunut ulospääsy maailmasta, joka ei tunnustanut hänen olemassaoloaan. Hän on saanut kosketuksen menneisyyteensä. Hän saa tietoa omasta laadustaan, joka auttaa häntä ymmärtämään itseensä liittyviä selittämättömiä tapahtumia. Samalla Harry joutuu uuden pulman eteen. Hänen kerrotaan olevan paitsi noita, myös sankari ja legenda: rohkea ja voimakas Harry Potter. Tämä on täysin vieras identiteetti, eikä sovi Harryn kokemukseen omasta itsestään. Suuret odotukset seuraavat sankarikuvan mukana, eikä Harrylla ole aavistustakaan, kuinka kykenisi ne täyttämään. Hän jää kahden erilaisen identiteettikuvan (Dursleyden ”se” vs. noitien ”sankari”) väliin tuntematta kumpaakaan itseksensä.

Hall (1999, 20–21) sanoo, että identiteetin kriisistä voidaan puhua yksilön kokiessa neuvottomuutta identiteetin kyseenalaistuessa. Identiteetistä tulee ongelma vasta, kun epävarmuuden ja epäilyn kokemuksen voima sysää annettuna oletetun identiteetin kriisiin. Bauman puolestaan korostaa, että ihminen ajattelee identiteettiään silloin kun ei ole varma, mihin kuuluu, toisin sanoen ei ole varma, miten itsensä sijoittaisi ympäröivässä sosiaalisessa, kulttuurisessa yms. avaruudessa. (1995, 82)

Harryn totuttu identiteetti kyseenalaistuu. Hän ei kokenut kuuluvansa jästien joukkoon, muttei vielä myöskään tunne olevansa noita: ”... mutta Harry ei ollutkaan hyvillään ja ylpeä, sillä hänestä tuntui että oli sattunut jokin hirveä väärinkäsitys. Velho? Hän? ”.. ”Hagrid”, hän sanoi hiljaa, ” minusta tuntuu että sinä olet erehtynyt. Minä en usko, että minä voin olla velho.”(HP, 67)

Sartren mukaan ihminen on juuri sitä, mitä hän itsestään tekee. Harry ei muista ensimmäisestä vuodestaan kuin vihreän valon välähdyksen, eikä koe itseään sellaiseksi, kun hänen kerrotaan olevan. Hänen identiteettinsä ei ole noidan tai sankarin identiteetti, ellei hän ole sitä tekojensa kautta. Harry kuitenkin joutuu nyt tilanteeseen, jossa muut olettavat tuntevansa ja tietävänsä hänet, ja mikä pahinta *odottavat* häneltä suuria:

Harry vilkuili ympärilleen. Kaikki näytti jotenkin kummalliselta.

”Ootko kunnossa, Harry? Rupesit niin hiljaseks”, Hagrid sanoi.

Harry ei ollut varma osaisiko hän selittää. Hän oli juuri viettänyt elämänsä parhaan syntymäpäivän – mutta silti – hän mutusti hampurilaistaan ja yritti löytää oikeat sanat.

”Kaikkien mielestä minä olen tärkeä”, hän sanoi viimein.” Kaikkien niiden mielestä vuotavassa noidankattilassa, professori Oraven mielestä, herra Ollivanderin... mutta minä en tiedä taikuudesta yhtään mitään. Miten he voivat odottaa minulta jotain suurta? Minä olen kuuluisa enkä edes muista miksi olen kuuluisa. En tiedä mitä tapahtui kun Vol- anteeksi – tarkoitan siis sinä iltana kun vanhempani kuolivat.”(HP, 98) Harry ei tunnista itseään toisten kautta peilautuvasta kuvajaisesta. Odotukset tuntuvat mahdottomilta.

Seuraava lainaus tuo mielestäni hyvin esille sen, kuinka vieras Harrylle on toisten velhojen tuntema ’Harry Potter’:

”Mikä tuo on?” sanoi yhtäkkiä toinen kaksonen ja osoitti Harryn salama-arpea.

”Hiiskatti”, sanoi toinen kaksonen. ”Oletko sinä -?”

”On hän”, sanoi ensimmäinen kaksonen. ”Etkö olekin?” hän lisäsi Harrylle.

”Mikä?” Harry sanoi.

”Harry Potter”, kaksoset lausuivat kuorossa.

”Ai hän”, Harry sanoi. ”Tai siis, kyllä, olen minä.”

Pojat toljottivat Harrya ja Harry tunsi punastuvansa. (HP, 107)

Harryn joutuessa tilanteisiin, joissa hän näkee muiden suhtautumisen ja muistaa itse, mitä hänelle on kerrottu 'Harry Potterista' ja salama-arvesta, suhtautuu hän itsekin siihen osin samalla tavalla – kuin johonkin legendan henkilöön ja tapahtumaan. Harry kysyy ensin ”*mikä*” hän on, sillä Harry ei ole tottunut olemaan 'kuka' tai 'hän', vaan pikemminkin 'se' ja 'tuo'. Kun Harry tajuaa poikien tarkoittavan sitä Harry Potteria, joka pienenä voitti Voldemortin, vapautti velhomaailman ja sai siitä arven, Harry sanoo 'ai hän' – siis tämä vieras hahmo johon Harry on tutustunut ainoastaan kuulopuheiden perusteella.

Näin on Harry Tylypahkaan siirtyessään edelleen näkymätön *itsenään*. Velhojen maailmassa hän on valokeilassa, kaikki tietävät ja tuntevat Harryn (paremmin kuin hän itse), mutta samalla kukaan – ei edes Harry itse – tunne tai tiedä kuka, mikä ja millainen hän todella on. Toisten odotukset langettavat Harryn ylle roolin, jollaiseen hän ei usko toiminnallaan yltävänsä.

Bauman (1996, 162) kirjoittaa, että identiteettiä etsitään ahkerimmin juuri silloin, kun siihen ei voida suhtautua levollisesti. Levottomuus identiteetistä nousee, kun sitä ei saada ”verenperintönä”, kun se vaikuttaa heikolta ja häilyvältä, tai sijoittuu menneisyyden sijasta tulevaisuuteen, joka ei ole vielä käsillä. Sama ajatus on Sartrella, hänen puhuessaan ihmisen olemuksen alkuperäisestä määrittymättömyydestä ja siitä, kuinka yksilö ahdistuu ymmärtäessään oman yksinäisen vapautensa ja siihen kudotun vastuun. (ks. esim. Saarinen 1983) Harryn on tullut tietoiseksi identiteetistään. Hän on vieraalla ja pelottavallakin maaperällä kun kysymykset omasta minuudesta heräävät.

Heidegger (2000, 274) puhuu autenttisesta olemisesta avautumisena sille, mitä oma olemassaolo voi olla. Tähän liittyy ahdistus tyhyyden edessä ja sen mahdollistama kyky nousta jokapäiväisyyden keskeltä, tiedostaa ja ottaa vastaan oma vapautensa. Harryn tähänastisen elämän perusta ja totuudet on kyseenalaistettu ja hänen on alettava rakentaa tyhjistä. Baumanilaisittain ymmärrettynä identiteetti on juuri fundamentaalista epävarmuudesta lähtevälle etsimiselle ja epävarmuudelle annettu nimi. Vaikka sanana 'identiteetti' on substantiivi, käyttäytyy se Baumanin (1995, 82) mukaan verbin tavoin ilmentyen vain futurissa. (Inkinen 2000) Identiteetin ongelmasta tiedostuminen sysää Harryn itseytymisen prosessin liikkeelle.

Harry löytää hiljalleen velhomaailmassa itsestään mahdollisuuksia ja voimavaroja, joiden olemassaoloa hän ei ole aikaisemmin tiedostanut. Myös vanhat ominaisuudet saavat uusia tulkintoja. Esimerkiksi muhkuraiset polvet saavat uuden merkityksen liittäessään hänet sukuunsa ja heiveröinen rakenne osoittautuu otolliseksi etsijälle. Harrylla ei juurikaan ole ollut tilaisuuksia tehdä valintoja itsensä ja minuutensa suhteen. Jästämaailman jäädessä taakse tulee ensimmäiset varsinaiset valintatilanteet eteen. Harry alkaa nähdä olemassaolonsa mahdollisuudet. Tässä prosessissa yhteisöllä ja ystävillä on merkittävä rooli.

3.2.5 Tuvat ja yhteisö identiteettityön areenana

”Olla on yhtä kuin olla näkyvillä; minut nähdään, olen siis olemassa...” kuuluu Baumanin postmoderni muunnelma *cogitosta*. (Bauman 1996, 39) Nähtynä oleminen kutoutuu yhteisöllisyyteen. Hänen mukaansa pelkojen postmoderni yksityistäminen saa yksilöt etsimään kiihkeästi yhteisöllistä turvaa. (emt, 41) Myös eksistentialismissa ajatus siitä, että yksilö tarvitsee toisten apua vieraantumisen voittamisessa, on luonteva. Heideggerille keskeistä on minän maailmassa oleminen, joka ei ole vain tiettyjen luonnonlain omaisten ehtojen alla olemista (etten esimerkiksi leiju ja että kesä on erilainen kuin talvi) ja biologisten yms. ehtojen rajaamaa, vaan erityisesti *yhdessä olemista*. Toiset ihmiset liittyvät olennaisesti maailman ja minän rakentumiseen, maailman ja minän kostituutioon. He ovat mukana merkitysyhteydessä, jossa ihmisen käsitys maailmasta muodostuu. Minä jakaa maailmansa muiden ihmisten kanssa, on yhdessä muiden kanssa, vaikka ketään ei konkreettisesti olisikaan läsnä. Muut ihmiset ovat aina mukana minän toiminnassa ja suhteessa maailmaan. (Kupiainen 1994)

Postmodernin yksityistettyä pelot ja niistä selviytymisen on ylikysilyllisestä hyväksynnän saamisesta tullut yksilölle erityisen tarpeellinen. Tämä tarve ei sinänsä ole mitenkään uusi, mutta nyt hyväksynnän antavat yhteisöt ovat nekin yksilön tee-se-itse periaatteen alaisia. Bauman käyttää tällaisista yhteisöistä nimitystä mielikuvayhteisöt (imagined communities). Mielikuvayhteisöjä pitää koossa ainoastaan usko niiden olemassaoloon ja niiden auktoriteetti perustuu yksin uskoon niiden omasta tärkeydestä. Tee-se-itse periaatteella Bauman tarkoittaa sitä, että yksilö tekee ensin valinnan investoida päätäntävaltaa yhteisöön ja asettua sen päätösten sitomaksi, minkä

seurauksena yhteisö vasta saa oman auktoriteettiasemansa. Tämä on vapaan toimijan päätös, jonka hän voi peruuttaa niin halutessaan. (Bauman 1996, 38)

Tylypahkassa oppilaat jaetaan lajitteluseremoniassa tupiin. Tupa muodostaa postmodernin perheen yhteisön. Jäsenien ei tarvitse olla sukua keskenään, mutta he jakavat arjen toimet ja tilat keskenään. He nukkuvat yhdessä, opiskelevat yhdessä ja kilpailevat joukkueena muita yhteisöjä vastaan

”.. teidän tupanne tulee olemaan ikään kuin perheenne. Te käytte tunneilla oman tupanne kanssa, nukutte oman tupanne makuusaleissa ja vietätte vapaa-aikaanne oman tupanne oleskeluhuoneessa.” (HP, 128)

Perheyhteisön jäsenet tulevat kuka mistäkin, kokoontuen yhteen lukukausien ajaksi. Tuvat ovat profiloituneet erilaisiksi ja se, mihin 'perheeseen' kukin liittyy määräytyy jäsenille yhteisten ihanteiden ja ominaisuuksien perusteella – voisi sanoa niinkin, että tupaan liitytään sen mukaan, millaiseen yhteisöön haluaa omaa päätäntävaltaansa investoida. Tuvisissa ilmenee, millä keinoin kukin yrittää selviytyä ja pärjätä elämässään, millaisia taitoja, suhteita, avuja ja asioita kukin arvostaa ja on valmis kehittämään ja käyttämään.

Sartren ateistisessä eksistentialismissa ihminen itse luo arvonsa. Mitään yleispätevää, ennalta laadittua ohjenuoraa ei ole, niin kuin ei ole universaalia ihmisluontoakaan, jota kukin sitten osallaan toteuttaisi. Tällä hän ei näe olevan muuta merkitystä kuin että elämällä ylipäätään ei ole merkitystä a priori. Vasta eläessään ihminen itse antaa elämälleen sen merkityksen, eivätkä arvot ole enempää tai vähempää kuin tuon ihmisen teot, hänen elämälleen antama merkitys. (Sartre 1965, 39) Ajatus lasten luonteen perusteella määräytyvästä tuvasta vaikuttaa ensisilmäyksellä Sartren ajattelun vastaiselta. Jotta ihmisen luonnon voisi nähdä ja eri ihmiset sen mukaisesti lajitella ryhmiin, edellyttäisi se joko syntymistä tietynlaiseksi tai kohtalonomaista tuleamista joksikin. Paneudun nyt Harryn tuvan valintaan, mikä mielestäni avartaa ensivaikutelmaa ja antaa tupiin jakamiselle toisenlaisen merkityksen: Se on yksi valinta elämän ja sitä myöten myös arvojen esiin piirtäjänä. Näitä kumpaakaan ei ole ennen kuin ne valinnan ja teon myötä konkretisoituvat.

Ensimmäisen vuoden oppilailla on etukäteen käsitys siitä, millaisia ihanteita eri tuvat edustavat ja kullakin toiveensa siitä, *millainen itse haluaisi olla*. Valinnan tekee vuorollaan kunkin lapsen päähän asetettava taikahattu.

*”..Ei salata mitään minulta
voi sisäänsä sun polla,
siis sovita mua, niin kerron
missä sun kuuluu olla ..”*

Tupia on neljä:

*”..Ehkä kuulut Rohkelikkoon, jos
sydämmes urhoollinen on,
on sinulla ritarin uskallus
ja olet kumman peloton.*

*Ehkä on luontosi Puuskupuh,
sinuun aina voi luottaa,
ei malttisi petä ja aherrus sulle
vain silkkaa iloa tuottaa.*

*Kenties viisas Korpinkynsi
on koti sun alttiin mielen.
Siellä älykkäät ja terävät oppii
yhdessä taikuuden kielen.*

*Tai voihan olla että Luihuisesta
sä löydät ystävät aidot.
Ovelat velhot ei keinoja kaihda,
ovat tarpeen kaikki taidot. ...” (HP, 131–132)*

Harry toivoo pääsevänsä Rohkelikkoon. Hän haluaisi olla kuten Rohkelikot. Harryn minuus, kokemus omasta identiteetistä on kuitenkin yhä hatara: *Harryn päähän iski kammottava ajatus, niin kuin kammottavien ajatusten on tapana iskeä silloin kun oikein*

hermostuttaa. Entä jos häntä ei valittaisi mihinkään? (HP, 134) Harry ei koe ansainneensa kuuluvuutta mihinkään tupaan osaamisensa tai ominaisuuksiensa perusteella – hän on jotakin epämääräistä ja hahmotonta 'ei-kukaan' ja 'sankari' naamioiden takana.

Baumanin mukaan olla moderni tarkoittaa olemista jatkuvasti itsensä edellä ”jatkuvan transgression tilassa”. Hän sanoo Nietzscheä mukaillen, ettei ”kukaan pysty olemaan ihminen olematta, tai vähintäänkin yrittämättä olla, yli-ihminen”. Tämä tarkoittaa myös, ettei identiteetti voi olla olemassa kuin täyttymättömänä projektina. Baumanin mukaan kohtalomme on tässä suhteessa yhä pitkälti sama kuin esi-isiemme. (Bauman 2002, 39) Identiteetin rakentuminen saa suunnan pyrkimyksessä kohti itse kokemansa kaltaista ”yli-ihmisyyttä”. Tuvan valinta on sellaisen yhteisön valinta, joka jakaa samat ihanteet. Tästä Harry saa kiintopisteen, jota kohti pyrkii.

Harryn tuvanvalintariitissä päähän vedetty hattu ehdottaa Luihaisen valintaa. Harry kieltäytyy siitä; hän ei halua vahvistaa sellaisia puolia itsestään, hän ei halua kuulua sellaiseen yhteisöön, *ei halua olla sellainen*.

”Vai ei Luihaiseen?” sanoi vaimea ääni. ”Oletko varma? Sinusta voi tulla jotain suurta, kuule, sinulla on ainekset päässäsi ja Luihuisesta saisit paljon apua matkallesi suuruuteen, siitä ei ole epäilystäkään – eikö? No, jos olet varma – ole sitten ROHKELIKKO!” (HP, 135-136)

Kieltäytyessään Harry samalla valitsee itseään ja sitä, millaiseksi haluaa tulla. Hänelle on tärkeämpää seisoa tietynlaisten ominaisuuksien, arvojen ja asioiden takana kuin se, mitä hän voisi keinoja kaihtamatta saavuttaa. Vastaisi Harry hatun ehdotukseen myöntävästi tai kieltävästi, konkretisoituu vastauksessa hänen toivomuksensa omasta laadustaan. Luokanopettajana en voi olla mainitsematta, kuinka hatun toiminta on mielestäni esimerkillisen kasvattajan analogia – se auttaa lasta tulemaan autenttisemmin esiin itsenään, jättämättä häntä yksin suurten valintojen eteen ja toisaalta tekemättä valintoja hänestä huolimatta. Hattu toimii illuusiona valitsijasta: hattua päässään pitäessään Harry uskoo sen tietävän millainen hän on ja näkevän kaikki sielun salaisuudet, joten muiden mukaan meneminen tai uskon puute omaan itseeseen ei verhoa tupavalintaa. Kuvitellessaan, ettei valinnan vastuu lepää hänen omilla harteillaan, uskaltaa Harry tehdä autenttisen valinnan, vaikka rahkeita sellaisen tekemiseen ei

muutoin ehkä olisi vielä ollutkaan. Tosiasiassahan hattu neuvottelee Harryn kanssa ja kuuntelee, mihin tämä itse tuntee kuuluvuutta ja millainen hän haluaa olla. Niinpä Harry tekee suuren ja rehellisen itseään koskevan valinnan luullessaan, ettei sitä todellisuudessa itse tee. Harry valitsee, millaisen yhteisön saa ympärilleen ja millainen haluaa olla. Mutta valintaa tehdessä häntä ei paina vastuun taakka, sillä hattu esittäytyy kaiken paljastavana valinnan vastuun kantajana.

Bauman (1996, 187) puhuu kuvitteellisesta yhteisöstä, joka ”...ilmaantuu ja pysyy hengissä yksilöllisten valintojen yhdistetyn voiman avulla.” Tällaisista yhteisöistä, joilla ei ole muuta perustaa kuin yksilöiden päätös samaistua niihin, tulee identiteettiä rakennettaessa keskeisiä. Yhteisön merkitys ei siis ole vähäinen. Ne näyttäytyvät areenoina, joilla yksilö pääsee tekemään identiteettityötään. Tuissa yhteisöjen laadulliset erot tulevat näkyviin ja jäsenet saattavat kukin tahollaan tai yhdessä yhteisönä koetella arvojaan ja ominaisuuksiaan, löytäen ja rakentaen sitä mitä ovat ja tehden eroa siihen, mitä eivät ole. Heideggerin mukaan kaksi ihmisen olemisen tapaa, autenttinen ja epäautenttinen, ovat kumpainkin perustavaa laatua. Suurimman osan elämästään ihminen elää muiden mukana epäautenttisesti. (Heidegger 2000, 223) Hän myös toteaa, että vaikka ihminen pyrkisi riippumattomuuteen, vaikuttaa muiden olemassaolo aina hänen omaan olemassaolonsa, ja muiden kautta yksilö oppii tuntemaan itseään. (emt, 161–162.) Tällöin on luonnollisesti merkitystä sillä, keitä ovat nuo ”muut”, joiden kautta/seurassa ihminen määrittelee tavoitteitaan ja itseään. Näin ajateltuna yhteisön valinnan merkitys korostuu entisestään.

Kullekin tuvalle on ’vastatuvat’, joita vasten piirretään omaa identiteettiä, rajataan sitä mitä ollaan, siitä mitä ei olla, ja jota vasten tupayhteisö luo me-henkeä. Luihuiset osoittautuvat Rohkelikkojen tuvan rakkaaksi viholliseksi. Rohkelikot eivät voi sietää Luihuisia ja päinvastoin. He kisailevat kaikessa keskenään, eivätkä halua olla toistensa kaltaisia. Bauman (1996, 161) kirjoittaa, kuinka ”me” konstruoidaan sen kautta, mitä me emme ole: ”Ystävien ”me-ys” saa kiittää materiaalisuudestaan vihollisten ”he-yttä”. Myös Hall (1999, 251) näkee identiteetit rakennettaviksi pikemminkin eron sisä- kuin ulkopuolella. Yksilön identiteettiä ei hänen mukaansa voi esittää, paitsi suhteessa Toiseen, ”konstituiiviseen ulkopuoleen” (ks. esim. Derrida 1981), siihen, mitä se ei ole. Rohkelikkotuvan jäsenten arvot ja voimavarat piirtyvät näkyviin tekoina, toimintana ja julistuksena heidän kilvoitellessa Luihuisten kanssa.

Olen aiemmin esitellyt Sartren käsitystä huonosta uskosta ihmisen suhteessa itseensä. Sellaista on esimerkiksi itsensä esineellistäminen. Huono usko koskee myös muiden esineellistämistä. Vaikka suhde toiseen tietoisuuteen on Sartren mukaan aina viime kädessä suhde toiseen objektina, voi selvän eron tehdä sen suhteen, kuinka suorasti esineellistäminen ilmenee. Arvokkaimpia ovat ihmissuhteet, jotka yrittävät tavoittaa toisen vapaana subjektina. (Saarinen 1983, 287–289) Hatun tarjotessa Harrylle mahdollisuutta liittyä Luihuiseen, se esittää yhteisöä hyvänä välineenä suuruuteen. Toisten ihmisten käyttäminen välineenä omiin tarkoituksiin on esineellistämistä, jolle vapaa subjekti alistetaan. Luihuisten periaatteisiin se istuu. Malfoyt esimerkillisinä Luihuisina sukkuloivat oman hyödyn mukaisesti: ”*Minä olen kuullut hänen suvustaan*”, *Ron sanoi synkkänä. ”He palasivat ensimmäisten joukossa meidän puolellemme sen jälkeen kun tiedät-kai-kuka oli kadonnut. Sanoivat, että heidät oli noiduttu. Minun isäni ei usko sitä. Hän sanoo, ettei Malfoyn isä tarvinnut verukkeita siirtyäkseen pimeän puolelle.”* (HP, 123) Oma hyöty on ensisijainen muihin arvoihin (hyvässä tai pahassa) nähden: mikäli pimeän puolella on tarjolla parempaa, Malfoyt siirtyvät sinne, mutta jos siellä tulee ahtaat oltavat, he loikkaavat takaisin toiselle puolelle. Takinkääntäjiksi voisi sanoa, mutta toisaalta tämä kuvastaa Baumaninkin noteeraamaa äärimmäisen yksilönvapauden ja jatkuvan valinnan ääripään uhkakuvaa: Jos valinnat tyhjentyvät vapauden myötä merkityksestä, on vaara, että jäljelle jää vain oma välitön tyydytys. Tällöin ihminen piittaa muista vain siinä määrin, missä siitä on itselle hyötyä. Rohkelikkotupa tekee eron Luihuisten tapaan toimia. Vastustaessaan kärkevästi kaikkea Luihuisiin liittyvää, se rajaa tiettyjä asioita itsensä ulkopuolelle.

Yhteisö on Harryn identiteettityössä tärkeässä asemassa. Hall sanoo ”...modernin minän olevan väistämättä fiktiivinen luonteeltaan ja kuviteltuja yhteisöjä ympäröivien sulkeumien olevan väistämättä keinotekoisia – yhteisöjen, joihin olemme jatkuvasti prosessuaalisessa suhteessa, jossa meistä tulee ”itsejämme”...” (Hall 1999,14–15) Kappaleen alussa esittelemäni Baumanin tee-se-itse tyyllisen mielikuvayhteisön voima piilee vapaaehtoisuudessa, jäsenten intohimoisen tunnepitoisessa sitoutumisen halussa. Mielikuvayhteisöt ilmaantuvat ja elävät yksilöiden tekemien valintojen yhdistetyn voiman avulla. (Bauman 1996, 187) Avoimesti jäsentensä valitsemaan sitovuuteen perustuvaan mielikuvayhteisöön turvautuminen välttää Sartren huonon uskon tunnusmerkit niin kauan, kun ihminen tiedostaa sen tee-se-itse alkuperän. Yhteisöön

kuuluminen ei tällöin näyttäytyä yksilön vapautta sitovana, vaan sen alaisena. Tähän perustuen katson, että Harryn yhteisössä tekemä identiteettityö on aitoa niin kauan, kun valinnat eivät perustu yhteisön paineeseen ja näennäiseen oman vapauden poissaoloon.

3.2.6 Vapautta vai kohtalon kiemuroita

Valitseminen ja valinnanvapauden ihmiselle langettama vastuu ovat eksistentialismin ydinteemoja. Olemassaolon edeltäessä olemusta ihminen väistämättä määrittää omaa olemustaan, halusi hän sitä tai ei. Postmoderni aika avaa pirstaleisessa, jatkuvasti muuttuvassa maailmassa lukemattomasti mahdollisuuksia ja siten myös korostaa jatkuvaa vaadetta valita uudestaan. Identiteetti on tällöin valintojen kautta itsensä tuottamista. Vapaus tulla omien valintojen ja tekojen kautta siksi mitä on, tarkoittaa myös vastuuta josta ei ole pakopaikkaa. Oman elämän ja identiteettinsä rakennusmestari on ihminen itse, jolloin epäonnistumisista voi syyttää vain itseään. Sartren mukaan ihmisellä ei ole muuta toivoa kuin omat tekonsa. Ihmisen kohtalo on hänen omissa käsissään (Sartre 1965, 29).

Harry joutuu tekemään selvyyttä oman vapautensa ja kohtalonsa suhteesta useaan otteeseen. Nämä tilanteet nousevat esiin pelkoa kirvoittavina ahdistuksen hetkinä, joissa Harryn tulevaisuus näyttäytyy kohtalonomaisena, hänen toimintansa tavoittamattomissa olevana. Kohtalon varaan heittäytyminen tai sen edessä alistuminen täyttäisivät Sartren huonon uskon tunnusmerkit. Toisaalta Rohkelikkomaisen ”ritarin” roolin toteuttaminen olisi sekin ulkokohtaisesti määräytyvää toimintaa. Tapa, jolla Harry kohtaa kysymykset kohtalosta, pelosta ja omasta vastuustaan on mielestäni avain hänen identiteettityönsä ja elämänsä autenttisuuden arvioimiseen. Tässä kappaleessa esittelemäni episodit luovat pohjaa viimeisessä kappaleessa käsiteltävälle varsinaiselle kohtaamiselle.

Tupaseremoniaa seuraavana yönä Harry kohtaa painajaisunessaan saman kysymyksen minkä Hattu esitti aiemmin päivällä: Haluaisitko sittenkin Luihuseen?

Ehkä Harry oli syönyt liikaa, sillä hän näki hyvin merkillisen unen. Hänellä oli päässään professori Oraven turbaani, joka puhui hänelle, käski hänen vaihtamaan oitis Luihuseen, koska se oli hänen kohtalonsa. Harry sanoi turbaanille, ettei tahtonut olla Luihuinen. Turbaani kävi raskaammaksi ja raskaammaksi; Harry yritti ottaa sitä

päästään, mutta se kiristyi kivuliaasti – ja sitten Malfoy tuli ja alkoi nauraa kun hän kamppaili turbaanin kanssa – sitten Malfoy muuttui koukkunokkaiseksi opettajaksi, Kalkarokseksi, jonka nauru oli kimakkaa ja koleaa – vihreä valo leimahti ja Harry heräsi hikisenä ja vapisten.” (HP, 145)

Tällä kertaa kysymyksen esittää Oraven turbaani, eikä ystävällisenä valintatarjouksena, vaan käskien tekemään niin ja väittäen, että Harryn *kohtalo* on siellä – eikä Harryn itsensä valittavana. Unessakaan Harry ei anna periksi. Omasta vapaudesta ja valinnanvastuusta kiinni pitäminen ei ole helppo tie, vaan siitä seuraa raskas taakka (unessa turbaanin muodossa) jota poika joutuu kantamaan: Sartren mukaan ihminen tulee epävarmaksi itsestään tiedostaessaan oman vapautensa ja sen, ettei voi löytää valinnoilleen perustetta itsensä ulkopuolelta. Tämän seurauksena hän ahdistuu. (Sartre 1972, 29; 40) Ahdistus on siis välttämätön vapaan ihmisen tunne, joka paljastaa olemassaolon satunnaisuuden. (Heidegger 2000, 235) Harry on alkanut luomaan itseään valinnoillaan. Tekojen myötä muotoutuvat myös hänen arvonsa. Arven kipuilu kuvastaa mielestäni ahdistusta, joka herää tiedostumisen myötä.

Seuraavan kerran kohtalo näyttäytyy Harrylle elämän ja kuoleman kysymyksenä.

Eksistentialismin mukaan ainoastaan ihmisen olemassaoloon liittyy tietoisuus ja vapaus. Harry tapaa kielletyssä metsässä kentaureita, jotka ovat puoliksi ihmisiä, puoliksi hevosia. Kentaurit ovat jättäytyneet inhimillisen vapauden ja moraalin hyvä-paha-ulottuvuuden ulkopuolelle, kohtalon käsiin. Puoliksi ihmisinä heillä on myös mahdollisuus toimia toisin. Firenze tekee niin saatuaan tarpeekseen viattomia yksisarvisia vahingoittaneesta pahuudesta, pelastaa Harryn varmalta näyttäneeltä kuolemalta ja vihjaa tälle mitä planeetat ovat ennustaneet.

Firenze saa torut lajitoveriltaan: *”Mitä sinä olet kertonut hänelle?” Bane murahti. ”Muista, Firenze, me olemme vannoneet, ettemme asetua vastustamaan taivaita. Emmekö me ole lukeneet planeettain liikkeistä, mitä tuleman pitää?” (HP, 279)*

Ennalta määrätty kohtalo vilkkuu lamauttavana Harryn edessä. Illalla hän kamppailee otsan kivun ja pelkojensa kanssa: *Planeetat varmaankin näyttävät, että Voldemort on tulossa takaisin... Banen mielestä Firenze olisi pitänyt antaa Voldemortin tappa minut... sekin on kai kirjoitettu tähtiin.* (HP, 283)

Jos kohtalo olisi määrännyt Harryn Luihuseen tai Voldemortin tappamaksi, olisivat (Harryn, Voldemortin ja muiden asiaan liittyvien) valinnat ennaltamäärätyn idean tai olemuksen determinististä toteutumaa. Oven avaaminen essentialismille olisi huonoa

uskoa, tietoisuuden esineellistämistä, jolloin kielletään sen radikaalisti vapaa olemistyyppi (Saarinen 1983, 281).

Firenze kyseenalaistaa kohtalon deterministisyyden hyvästellessään Harryn: *”Lykkyä tykö, Harry Potter”, Firenze sanoi. ”Planeettoja on tulkittu väärin aikaisemminkin, jopa kentaurit ovat niin tehneet. Toivottavasti niin on käynyt nytkin.”* (HP, 282)

Myös Hermione rohkaisee Harrya, asettaen kyseenalaiseksi paitsi kohtalon itsensä, myös sanansaattajien uskottavuuden. *”Kuka sitä paitsi on sanonut, että kentaurit ovat oikeassa? Minusta se kuulostaa ennustamiselta, ja se on ainakin professori McGarmiwan mukaan erittäin epätasällinen taikuudenhaara.”* (HP, 283)

Kuten Shakespeare aikanaan muotoili, ”vaikeutemme, rakas Brutus, eivät johdu tähtien asennoista, vaan meistä itsestämme” Harry joutuu tekemään työtä irtautuakseen kohtalostaan. Mikäli hän taipuisi uskomaan kohtalon väistämättömyyteen ja antaisi pelon ottaa vallan itsestään, ei hän pääsisi aidosti toteuttamaan itseään. Kohtalo tarjoaa näennäisen vapautuksen vastuun taakasta ja valinnan vaikeudesta. Se tarkoittaisi, että Harrya varten on jo käsikirjoitus olemassa, eikä hänellä itsellään ole valtaa sen muuttamiseen. Harrya valvottaa voimistunut kipu otsassa.

Seuraavassa kappaleessa käsittelen Harryn varsinaista irtiottoa pelon, kohtalon ja auktoriteettien varjoista. Harry taistelee oikeudestaan määrittää teoillaan oma itsensä ja elämänsä. Hän piirtää valintojensa myötä identiteettiään, arvojaan ja kohtaloaan. Ystävien – toisten - avulla hän pääsee lähemmäksi itseään.

3.2.7 Identiteetin ytimessä: Postmoderni eettinen subjekti

Olen tuonut esille, kuinka yksitoistavuotispäivä oli Harrylle identiteetin ja oman olemassaolon kannalta murroskohta, jonka jälkeen hän vasta varsinaisesti joutui elämän mysteerin eteen. Aiemmin Harryn osallisuus häneen liittyviin tapahtumiin oli tiedostamatonta. Hän ei ymmärtänyt olleensa itse tapahtumien alkuunpanija, eikä käsittänyt miksi häntä syytettiin oudoista episodeista, kuten Brasilialaisen kuristajaboan usuttamisesta Dudleyn kimppuun tai juuri kynittyjen hiusten kasvattamisesta takaisin yhdessä yössä. Syntymäpäivän jälkeen Harryn käsitys itsestään aktiivisena toimijana sai

sysäyksen. Arpi hänen otsallaan alkoi kipuilla identiteettityön ja varsinaisten valintojen alettua. Arven särkemisen voi katsoa symbolisesti kuvaavan Harryn eksistentiaalista ahdistusta. Pelot ja vanha muisto vanhempien menettämisestä tulevat myös uniin. Harry kamppailee mielessään omien vaikutusmahdollisuuksiensa ja kohtalon välillä. Kipu otsassa ei anna hänen uppoutua normaaleihin askareisiin ahdistuksen unohtaakseen. Kipu on verrattavissa siihen ahdistukseen, minkä kokemisen yhteyteen Heidegger ja Sartre liittävät mahdollisuuden nousta jokapäiväisyyden ulkopuolelle ja kohti autenttisuutta.

Ahdistuksen lisäksi myös pelon tunteella on merkityksensä itsellisyyden ja oman kohtalon herruuden valloittamisessa. Sartre kuvailee pelon ja ahdistuksen eroa: ahdistus on ahdistusta itsen edessä, kun taas pelko syntyy tilanteessa, jossa on mahdollisuus että omaa elämää voidaan muuttaa ulkoapäin. (Saarinen 1983, 182) Heidegger liittää pelon ahdistukseen perustuvaan lankeamiseen: "Lankeamisessa tapahtuva poiskääntyminen perustuu pikemminkin ahdistukseen, joka omalta osaltaan vasta tekee pelon mahdolliseksi." (Heidegger 2000, 234). Ahdistuessaan ihminen saattaa siis "langeta", jolloin oman olemassaolon luonne ja vapaus peittyvät. Tällöin pelko (joka liittyy ulkoapäin tulevaan uhkaan, jolloin oma elämä ja kohtalo eivät näy omassa käsissä olevalta) ottaa vallan ja ihminen tekee valintansa sen ohjaamana. Ihminen kutistuu objektiksi, jota maailman tuulet heittelevät.

Kuten aiemmin teorian yhteydessä toin esille, ahdistus ei välttämättä johda lankeamiseen. Se on vapaan ihmisen tunnusmerkki, tila, josta käsin autenttisempi olemassaolo mahdollistuu, mikäli ihminen ei sen edessä pakene huonoon uskoon. Rohkelikkojen tuvan jäseniä kuvaillaan "kumman pelottomiksi". Tuvan symboli leijona vahvistaa tätä kuvaa rohkeudesta. Tarinan aikana Hermione, Ron, Harry ja Neville jokainen tuntevat pelkoa, osa kyyneliin asti, mutta kukin kohdallaan onnistuu ylittämään pelkonsa, toimimaan *pelosta huolimatta*, ei sen mukaisesti. Pelko ei pääse ohjaamaan heidän toimintaansa, rakentamaan heidän kohtaloaan ulkoapäin. Pelon kohtaamisella ja voittamisella on Harryn autenttisemmaksi subjektiksi tulemisen kannalta merkittävä rooli. Tämä konkretisoituu kirjan lopussa Harryn ja Voldemortin kohdatessa. Siihen kyetäkseen Harrylle on kertynyt kokemusta pienemmistä erävoitoista, joissa on yleensä ollut läsnä auttavia henkilöitä, kuten voimia ja rohkeutta antavat ystävät tai rehtori Dumbledore turvallisuuden tunnetta valamassa.

Paitsi peloistaan ja valinnoistaan, Harry ottaa Tylypahkassa vastuuta myös toisista. Esimerkiksi Kurpitsailtana hän livahtaa Ronin kanssa hakemaan Hermionen turvaan. Seikkailu päättyy mörön peittoamiseen. Yhteisen ponnistuksen seurauksena heidän keskinäinen ystävyytensä sinetöityy; he yhdistivät voimansa ja laittoivat henkensä likoon toistensa puolesta. Tämän seurauksena Hermioneakin oivaltaa, että on olemassa sääntöjä ja kuuliaisuutta tärkeämpiä asioita. Hänen olemisestaan tulee autenttisempaa, kun tärkeintä ei enää olekaan se, miten hän auktoriteettien silmissä suoriutuu. Kolmikko ottaa vastuun myös Hagridista pelastaen tämän työn toimittaessaan lohikäärmeen pois. Voldemortin perään lähtiessään Harry kantaa vastuun kohtalostaan toivottomalta näyttävässä tilanteessa. Samalla Ron ja Hermione ottavat vastuuta ystävästään, jakaen Harryn taakan. Palaan tähän hieman tuonnempana.

3.2.7.1 Vapautuminen rooleista ja odotuksista

Harry on identiteettikriisissään sukkeloinut roolien ja muiden odotusten karikoissa. Samalla hän on yrittänyt hahmottaa omia kykyjään ja paikkaansa maailmassa - tehtävä jota sankarin ansaitsematon rooli ei ole helpottanut. Kaksi tapahtumaa vapauttaa Harryn tästä taakasta:

Ensimmäinen on seurausta tärkeästä huispausottelusta. Harry voittaa pelkonsa Kalkaroksen tuomaroimaa ottelua kohtaan, menee pelikentälle, saa rohkaisua ystäviensä kannustuksesta ja rauhan Dumbledoren turvallisesta läsnäolosta. Ja pelaa elämänsä pelin: ”*Harry .. ei muistanut olleensa koskaan onnellisempi. Hän oli totisesti tehnyt jotain mistä sieti olla ylpeä – kukaan ei voisi enää sanoa, että hän oli pelkkä kuuluisa nimi.*” (HP, 244) Harry on vihdoinkin tehnyt jotakin hienoa, ollut hyvä jossakin ja on ylpeä itsestään. Koko Rohkelikkotupa juhlii Harrya sankarina, mikä tällä kertaa tuntuu ansaitulta: nyt Harrya juhlistaan hänen omien tekojensa vuoksi. Tämä on oikeutettua ja yhtenevää sen suhteen, miten Harry kokee itsensä. Kyse ei ole autenttisuudesta, vaan siitä, että kuilu toisten näkemän Harryn ja hänen ”itse kokemansa ja teoillaan tuottamansa itsensä” välillä on hetkeksi ylitetty.

Toinen tärkeä tapahtuma odotusten ja koetun itsen suhteen on sekin Harryn tekosten seurausta. Kaikenlainen sankaruus muiden silmissä tipahtaa Harryn yltä yhdessä yössä. Hän jää kiinni luvattomasta hiiviskelystä koulun öisillä käytävillä, minkä seurauksena Rohkelikko menettää 150 pistettä ja putoaa hänille tupamestaruudessa. *”Rohkelikko putosi viimeiselle sijalle. He olivat yhdessä yössä pilanneet kaikki mahdollisuudet voittaa tupamestaruus [...] sitten sana alkoi levitä: Harry Potter, kuuluisa Harry Potter, kahden huispausottelun sankari, oli tärvännyt heiltä kaikki pisteet, Harry ja pari muuta typerystä ensimmäiseltä luokalta.* (HP, 265)

Tapahtuneen seurauksena Harrysta tulee taas ”ei-kukaan”, jolle muut eivät halua puhua. Jopa Harryn huispaustoverit viittaavat häneen vain tehtävänimikkeellä ”etsijä”. Tällä kertaa ulkopuolelle putoamisen voi nähdä positiivisena: Dursleylla Harrya kohdeltiin muukalaisena, Tylypahkassa sankarina. Kumpikin tila osaltaan piti Harryn itsenään näkymättömänä. Pelattuaan upean pelin Harry sai tuntea *olevansa* sankari. Nyt roolit tipahtavat ja Harry on ensimmäistä kertaa elämässään asemassa, jossa hän ’on’ vain omana itsenään. Oppilaat eivät odota Harrylta suurtekoja eikä mitään muutakaan. Harry ei enää ole toisten silmissä lähtökohtaisesti jotakin, jolloin hän on vapaampi ilmentämään riisutusti aitoa itseään: ”HARRY POTTER”-imago ei paina taakkana pojan selässä tai kulje nuolena hänen edellään. Hänellä ei ole menetettävää tai odotuksia täytettävänä. Tämän seurauksena Harry on valinnoissaan vapaampi kuin aiemmin. Lähtökohta on erilainen Dursleylla asumiseen siinä mielessä, että nyt Harrylla on ystäviä, Dumbledore ja eräällä tavalla itsensäkin, sillä hän on kokemustensa ja valintojensa myötä alkanut rakentaa elämäänsä ja sitä, mitä hän itse on. Hän on myös kokenut roolien häilyvyyden ja ailahtelevuuden. Identiteettiä on hatara rakentaa roolien tai muiden odotusten varaan.

3.2.7.2 Autenttinen valinta

Pian pisteiden menettämisen jälkeen Harry joutuu tilanteeseen, jossa ikuisen elämän eliksiiriä tuottava viisasten kivi on joutumassa Voldemortin käsiin. Hän on luvannut itselleen, ettei enää sekaannu asioihin. Mutta kun professori McGarmiwa tilanteen kuultuaan ainoastaan toteaa *”Minä kehotan teitä kaikkia menemään takaisin ulos ja nauttimaan auringonpaisteesta.”* (HP, 290) ja kertoo rehtori Dumbledoren olevan poissa, joutuu Harry puntaroimaan päätöstään uudelleen.

Tutkielmani lähtökohtana oli tarkastella Harryn itseytymisprosessia ja sitä, millä tavalla ja millaisten tekojen kautta hänen identiteettinsä rakentuu. Tämän prosessin kannalta se, mitä Harry seuraavaksi tekee, on olennaista. Harryn valinnan merkitystä tarkastellessa keskeisellä sijalla ovat olosuhteet. Perustelen seuraavaksi tulkintaani, jonka mukaan vallitsevissa olosuhteissa Harryn valinta ja teko perustuvat vapauteen, ja valitessaan Voldemortin perään lähtemisen sekä kohdatessaan tämän kasvokkain Harry tarttuu vapauteensa määrittää itseään ja arvojaan.

Bauman kirjoittaa, että notkean modernin vapaasti valitsevien yksilöiden maailma ei pelkää häijyä ”isoa veljeä”, joka rankaisee säännöistä lipsujia, muttei siinä myöskään ole tilaa huolehtivalle ”Vanhemmalle veljelle”, johon luottaa ja tukeutua valintatilanteissa. ”Nykyisin kaikki on niin sanotusti kiinni yksilöstä itsestään. Yksilön on itse selvitettävä mihin hän pystyy, venytettävä tuota kykyään mahdollisimman pitkälle ja valittava tavoitteet, joihin kykyä voidaan parhaiten käyttää...” (Bauman 2002, 78) Sartre ja Heidegger kumpikin perustavat ihmisen autenttisuuden mahdollisuuden juuri tähän omaan itseen tukeutumiseen. Kumman tahansa ”veljen” vaikutuspiiriin astuminen on epäautenttista pakoa, huonoa uskoa.

Baumanin mainitsemaan ”Vanhempaan veljeen” turvautuminen ei ole Harrylle mahdollista, sillä Dumbledore on poistunut, eikä siten vie Harryltä tätä ainutkertaista tilaisuutta aitoon vapaaseen valintaan ja siten itseytymiseen.

Väitin Harryn valinnan perustuvan vapauteen. Sen välttämättömänä, vaikkei vielä riittävänä edellytyksenä on, että Harry ei heittäydy ”ison veljen” määräysten alaiseksi. Annan itselleni nyt luvan pieneen spekulatioon, jonka avulla yritän konkretisoida houkuttelevia huonon uskon kaapuja, joilla verhota yksityinen vastuu pelottavassa tilanteessa:

Sääntöihin ja ohjeisiin – isoon veljeen – vetoaminen olisi tarjonnut Harrylle lukuisia mahdollisuuksia hämärtää omaa valinnanvapauttaan: Aikuiset, jopa itse rehtori Dumbledore, olivat kieltäneet menemästä käytävään. Ystävät pitivät Voldemortin perään lähtemistä huonona ajatuksena, Ron vedoten onnistumisen mahdottomuuteen ja Hermione sääntöjen rikkomisen seuraamuksiin: *”Sinä olet hullu!” Ron sanoi. ”Et sinä voi!” Hermione sanoi. ”Sen jälkeen mitä McGarmiwa ja Kalkaros ovat sanoneet? Sinut*

erotetaan koulusta!” (HP, 29) Vastuun olisi voinut siirtää myös McGarmiwalle opettajana, joka kehotti olemaan huolehti. Oman yhteisön hyvän säilyttäminen (sillä sääntöjä rikkomalla Harry oli jo aiemmin aiheuttanut Rohkelikoille mojovat menetykset) tai vapauden sitominen omaan, itselleen aiemmin antamaansa lupaukseen olla puuttumatta näihin asioihin, olisi häivyttänyt vapauden toimia. Jos Harry olisi lykännyt päätöstään tai jäänyt odottamaan rehtoria toivoen parasta, olisi hän valinnut huonon uskon tekeytyen objektin kaltaiseksi. Harrylla olisi ollut monia ’hyväksyttäviä’ pakokeinoja käytettävissään, mikäli hän olisi antanut pelolle vallan ja paennut yksityistä vastuutaan huonoon uskoon.

Huono usko toimii vapauden kätkeyjänä. Eräs keskeinen Sartren huonon uskon lajeista on identifioituminen rooliin. Sartren mukaan autenttisuus syntyy olemuksellisen vapauden tiedostamisesta ja vapaudentahdosta. Moraalisesti ainoa merkityksellinen seikka on, tehdäänkö ratkaisu vapaus huomioon ottaen. (Sartre 1965, 38) Mikäli näin tehdään, on valinta autenttinen ja siinä konkretisoituu valitsija itse. Pahuutta vastaan taisteleva roolin saneleman moraalin mukaisesti ei ole vapaan subjektin teko. Kerroin aiemmin, kuinka toisten odotukset Harryn suhteen olivat karisseet. Näissä olosuhteissa teon taustalla ei ole muiden toiveiden tai odotusten täyttäminen, sankarin tai urhean Rohkelikon roolin tai normin mukainen toimiminen. Minkä valinnan Harry tässä tilanteessa tekeekin, se on aidosti hänestä lähtöisin ja määrittää hänen omaa identiteettiään perustavammalla tavalla kuin mikään aiemmista.

”No se on sitten sillä selvä, vai mitä?” Harry sanoi.

Ron ja Hermione tuijottivat häntä. Hän oli kalpea ja hänen silmänsä kiiluivat.

”Minä menen tänä iltana sinne ja yritän ottaa kiven itse.”

”ENTÄ SITTEEN?” Harry huusi. ”Ettekö te käsität? Jos Kalkaros saa kiven haltuunsa, Voldemort tulee takaisin! Eikö teille ole kerrottu, millaista silloin oli kun hän yritti päästä valtaan? Kohta ei ole mitään Tylypahkaa, mistä voisi saada potkut! Hän pistää sen maan tasalle tai tekee siitä pimeän voimien koulun! Pisteiden menetys ei merkitse enää mitään kenellekään, ettekö te tajua? Kuvitteletteko te, että hän jättää teidät ja teidän perheenne rauhaan jos Rohkelikko voittaa tupamestaruuden? Jos minä jään kiinni ennen kuin san kiven käsiini, no, sitten minun on vain mentävä takaisin Dursleyille ja odotettava siellä, että Voldemort löytää minut, silloin minä vain siirrän kuolemaani pikkuisen kauemmaksi, sillä ikinä minä en siirry pimeän puolelle! Minä menen tänä

iltana lattialuukun läpi ettekä te voi sanoa mitään, millä estäisitte minut! Voldemort tappoi minun vanhempani, älkää unohtako!”

Harry mulkoili kavereitaan tulisesti. (HP, 292– 293)

Harry perustaa päätöksensä siihen, että hänellä on *oikeus* tehdä niin ja muistuttaa siitä, mitä Voldemort on tehnyt hänen vanhemmilleen. Harry on päättänyt, ettei siirry pimeän puolelle, vaan kohtaa pahan ja taistelee sitä vastaan. Teosta ja valinnasta rakentuu perustavalla tavalla Harryn ihmisyyttä, hänen identiteettinsä. Mutta se on mahdollista vain edellä mainitsemisissä olosuhteissa, jolloin valinta on aito. Sartre sanoo eksistentiaalistien muistuttavan ihmistä siitä, että ihminen itse on ainoa lainlaatija ja että avuttomuuden tilassaan ihminen yksin päättää mitä hänestä on tuleva. (Sartre 1965, 40–41) Harry ei ole kohtalonomaisesti määrätty lähtemään Voldemortin perään, tai taistelemaan pahuutta vastaan, vaan hän valitsee sen itse.

3.2.7.3 Kohtaaminen kasvokkain

Harry lähtee vaaralliselle retkelleen ystävät apunaan.

”Äh, älä viitsi, et kai kuvittele, että me annetaan sinun mennä yksin?”

”Ei tietenkään”, Hermione sanoi reippaasti. ”Miten sinä muka saisit kiven haltuusi ilman meitä?” (HP, 293)

Matkalla viimeiseen kammioon he kohtaavat ansoja, joiden ohi selvitäkseen ovat tarpeen jokaisen tiedot ja taidot. Ystävät kulkevat Harryn rinnalla viimeiselle ovelle saakka, niin pitkälle kuin on mahdollista. Siitä eteenpäin on enää yksin Harry: täällä hän kohtaa omat pelkonsa ja haasteensa ja tällä alueella myös mahdollisesti löytää voimansa ja rohkeutensa, rakentaa moraaliaan ja identiteettiään. Ystävtkään eivät voi sitä tehdä Harryn puolesta. Tämä on paikka, jossa hän viimekädessä luo itseään. Matkan läpi kammioiden, kohti ikuisen elämän eliksiiriä havittelevaa, professori Oraven ruumiiseen asettunutta pahaa Voldemortia, voi ajatella kuvastavan symbolisesti Harryn matkaa omaan itseensä. Viimeisessä kammiossa hän kohtaa eksistentiaalisen ahdistuksensa ja kamppailee vapauden puolesta. Sartren mukaan oman olemisen tavoittamisessa toisten kautta nähdäksi tuleminen, oleminen toisille, on tärkeää. ”Katse rakentaa uudenlaisen sillan minuun itseeni”, jolloin tavoitan itseni epäsuorasti, tulen tietoiseksi itsestäni uudella tavalla. (Saarinen 1983, 230; 234) Yksin Harry ei olisi selviytynyt haasteesta,

mutta ystäviensä avustuksella hän selviää perimmäiseen kammioon. Heidän seurassaan Harry on tullut näkyväksi ja saanut kosketuksen itseensä. Bauman (2002, 47) toteaa, että ”...toisten seura opettaa ennen kaikkea, että ainoa palvelus, jonka seura kykenee tarjoamaan, on neuvo siitä, miten kukin selviytyy omasta parantumattomasta yksinäisyydestään ja tieto siitä, että jokaisen elämä on täynnä riskejä, jotka täytyy kohdata ja voittaa yksin.” Viime kädessä olemustamme, elämäämme ja identiteettiämme ei kuitenkaan voi määrittää kukaan muu kuin ihminen itse.

Yksinäisyys liittyy oman eksistentiaalisen tilan tiedostamisprosessiin. Harryn pitää kokea selviytyminen kriisistä omin avuin. Astuessaan viimeisestä ovesta Harry on hetkeksi irrallaan kaikesta. Yhteisön ja ystävien turva, roolit ja vallitsevat normit eivät ole auttamassa tai ohjaamassa häntä. Viimeisessä huoneessa Harry on yksin ja siellä hän joutuu kohtaamaan ahdistuksensa ja valinnanvastuun.

Eksistentiaalinen ihminen on ruumiillinen olento, jolla on tietoisuus, vapaus ja vastuu. Ihmisen olemisen tapa on oleminen kohti kuolemaa. Vapaus tarkoittaa sitä, ettei hyvää tai pahaa ole olemassa ihmistietoisuuden ulkopuolella, vaan ihminen itse määrittelee ne. Eksistentiaalisessa viitekehyksessä analysoituna Voldemort muistuttaa ihmistä ahdistuksesta, pelosta ja omasta mahdollisuudesta pahuuteen. Se on ahdistava tietoisuus yksinäisestä moraalista vastuusta, jota paetakseen ihminen antautuu huonon uskon valtaan. Voldemort on läpeensä paha olento, jolla ei ole enää omaa ruumista, eikä kuolevaisuutta. ”*Jotku on sitä mieltä että se kuoli. Höpönhöpön, sanon minä. En oikeen usko, että siinä oli enää tarpeeks ihmistä kuolemaan.*” (HP, 67)

Voldemort pääsee toimimaan vain jonkun antaessa hänelle ruumiinsa ja vapautensa. ”*Minulla on muoto vain silloin kun pääsen jonkun toisen ruumiiseen [...] mutta aina on ollut niitä, jotka mieluusti päästävät minut sydämeensä ja mieleensä*” (HP, 319)

Orave on ottanut Voldemortin ruumiiseensa, sydämeensä ja mieleensä. Hän kertoo Harrylle kuinka niin kävi: *Ensimmäisen kerran Oraven kasvoilla kareili vähäinen pelon kouristus. ”Toisinaan”, hän sanoi, ”minun on vaikea noudattaa mestarini ohjeita – hän on mahtava velho ja minä olen heikko –” [...] ”Hän on minun kanssani minne menenkin”, Orave sanoi hiljaa. ”Minä tapasin hänet, kun matkustin maailman ympäri. Typerä nuori mies minä silloin olin, oikein pursuin naurettavia ajatuksia hyvästä ja pahasta. Lordi Voldemort näytti minulle, miten väärässä olin. Hyvää ja pahaa ei ole*

olemassakaan, on vain valtaa ja niitä jotka ovat liian heikkoja tavoittelemaan sitä... Siitä pitäen minä olen palvellut häntä uskollisesti, vaikka hän onkin monta kertaa joutunut pettymään minuun. Hän on joutunut olemaan minulle hyvin ankara.” (HP, 314–315)

Orave sanoo olleensa heikko ja typerä, mitätön vahvan, suuren ja mahtavan Voldemortin edessä. Hän on saanut omista ideoista ja vapaudesta luopumisen ja käskyläiseksi ryhtymisen näyttämään vallalta. Alistamalla itsensä Orave tekee valinnan, jolla luopuu omasta vapauden taakastaan ja antaa vastuun Voldemortille, huonolle uskolle. Orave on paennut ahdistavaa vapauttaan ja moraalista vastuutaan Voldemortin taakse. Nurinkurista kyllä, tätä voidaan pitää juuri sen heikkouden tekona, jota halveksimalla Voldemort sai hyvydestä, periaatteista ja ideoista luopumisen näyttämään houkuttelevalta.

Sartre katsoo voivansa arvostella sellaisia, jotka pyrkivät salaamaan itseltään olemassaolonsa täydellisen sattumanvaraisuuden ja sen myötä vapauden olemassaolon luonteeseen vedoten: ”Ihminen tekee itsestään sen mitä tekee: hän ei ole valmis ja rakentaa itseään myös valitessaan moraalin.” (Sartre 1965, 34–35) Hän nimittää pelkureiksi ihmisiä, jotka kätkevät vapautensa esittämällä deterministisiä puolusteluja tai tekeytymällä vakavamielisiksi. (emt, 37) Orave on antanut olemassaolossaan pelolle vallan. Hän vetoaa luonteensa heikkouteen ja Voldemortin auktoriteettiin. Sartren mukaan ihminen ei ole esimerkiksi heikko minkään fysiologisen syyn takia, vaan siksi, että hänen tekonsa osoittavat hänet pelkuriksi ja raukaksi. Ihminen on tekojensa kautta itse vastuussa tilastaan. Luonteenlaatu ei ole teko, eikä sellaisesta voi omaa tilaansa syyttää. Kauhistuessaan vastuutaan ihmiset mieluummin ajattelevat, että pelkureiksi tai sankareiksi synnyttään. Eksistentiaalismi heittää säälimättä syyn yksilölle itselleen; ”pelkuri tekee itsestään pelkurin, sankari sankarin”. (Sartre 1965, 28) Orave elää huonossa uskossa toteuttaen ’auktoiteetin’ määräyksiä. Hän on ulkoistanut vastuun itsestään attribuoiden luonteensa heikoksi ja itsensä mestarin mitättömäksi juoksupojaksi. Tarttuessaan ajatukseen, ettei ole olemassa hyvää tai paha, hän peittää valinnastaan toiminnassaan konkretisoituvan moraalisen ulottuvuuden olemassaolon.

Oravesta on tullut kaksikasvoinen mies. *Harry olisi huutanut, mutta hänestä ei lähtenyt ääntä. Siinä, missä olisi kuulunut olla Oraven takaraivo, oli kasvot, kamalimmat kasvot*

jotka Harry oli eläissään nähnyt. Ne olivat liidunvalkoiset ja niissä oli punaiset mulkosilmät ja sieraimina oli raot niin kuin käärmeellä.

”Harry Potter...” se kuiskasi. (HP, 317)

Voldemort ei kuitenkaan ole Harrylle täysin uusi tuttavuus; kammiossa Harry kohtaa uudestaan sen, mikä on alun perin vieraannuttanut hänet itsestään ja juuristaan. Harry on yksin Voldemortin edessä, eikä pakene tähän liittyvää pelkoa, kauhua, kipua tai tuskaa. Mielestäni kohtaaminen ikään kuin sulkee ympyrän Harryn saavuttaessa autenttisesti itsensä. Katson myös, että vaikka Harry on eristyksissä tukiverkostostaan, ei hän jää täysin yksin. Stuart Hallin mukaan menneisyyttä tai juuria ei tarvitse löytää, sillä ne ovat olemassa konkreettisina kokemuksina, joita ei pystytä vaimentamaan. (Hall 1990, 226) Juurista identiteetille merkitystä antavana perustana muistuttaa kammiossa Iseeviot-peili, josta Harry aiemmin löysi merkitystä omalle olemassaololleen, nähdessään mistä hän on tulossa ja tuntiessaan vanhempiensa välittömän rakkauden. Iseeviot peili muistuttaa myös toiveissa elämisen turmiollisuudesta tässä ja nyt tapahtuvan elämän sijaan. Olemassaoloonsa heitetyllä Harry Potterilla on jo matkan alussa suojanaan kaikkein tärkein, äidinrakkaus, joka suojelee häntä kamppailussa tuhovoimia vastaan. Äidinrakkaus on erottamattomasti läsnä hänen ’ihossaan’. Lopullinen, käännteentekevä haaste Harryn identiteetille on taistelu Voldemortia vastaan.

Hall näkee identiteetin eron kautta tuotettavana prosessina, jossa asetetaan ja merkitään symbolisia rajoja asettamista, tuotetaan ”rajaefektejä”. Identifikaatio edellyttää itseään määrittävää ulkopuolta. (Hall 2002, 248) Identiteetit rakennetaan siis eron sisäpuolella. Niiden merkitykset konstruoidaan suhteessa Toiseen. Identiteetin toimivuus perustuu kykyyn rakentaa omaa marginaalia, sulkea pois ja tehdä itselleen ulkoisesta torjutun. (emt, 251–252) Kun Harry kohtaa Voldemortin kasvokkain, silmästä silmään, hän samalla asettuu ’toiselle puolelle’. Vain kohtaamalla Voldemortin hän voi vapautua siitä, erottaa sen edustaman pahuuden itsestään ja piirtää omaa identiteettiään tämän eron avulla.

Tylypahkaan lähtiessään Harry ei osannut pelätä Voldemortin nimeä. Pian identiteetin ja oman olemassaolon kysymysten herättyä alkoi kipu ja painajaiset, mutta myös kipristelevä pelko, joka liittyi opittuun Voldemortin nimen välttelyyn:

”Häntä oli ruvennut pistelemään pelosta joka kerta kun tiedät-kai-kuka mainittiin. Hän arveli, että se kai kuului asiaan kun astui taikamaailmaan, mutta oli kyllä ollut paljon mukavampaa sanoa ”Voldemort” hermoilematta sen enempää. (HP, 121)

Eksistentiaalinen ahdistus ja sen vältteleminen petaa tilaa pelolle. Kirjoitin aiemmin kuinka pelko Heideggerin mukaan mahdollistuu vasta lankeamisessa ahdistuksen edessä. Kohdatessaan Voldemortin Harry kohtaa eksistentiaalisen ahdistuksensa lankeamatta ja tämän tehtyään myös nimeen liittyvä pelko on poissa:

”Äläkä sano sitä nimeä!”

”VOLDEMORT!” Harry mylväisi ja Hagrid järkyttyi niin että lakkasi parkumasta. ”Minä olen tavannut hänet ja minä sanon hänen nimensä ääneen. Piristy jo, Hagrid, kivi on pelastettu, sitä ei ole enää, Voldemort ei voi käyttää sitä. Ota suklaasammakko, minulla on kamalasti...” (HP, 328)

Viimeisessä kammiossa Voldemort yrittää painostaa Harrya luopumaan vapaudestaan ja liittymään häneen: *”Älä ole typerä”, naama ärisi. ”Parempi pelastaa oma nahkasi ja liittyä minuun... muuten kohtaat saman lopun kuin vanhempasi... He kuolivat anellen minulta armoa...” (HP, 318)*

Harryn kieltäytyy. Seuraa kamppailu, jossa jokainen Oraven kosketus tuottaa Harrylle sokaisevaa kipua arvessa ja Oravelle tuskaisia rakkuloita siihen, mihin Harryn paljas iho on osunut. Lopulta Harry menettää tajuntansa. Baumanin (1996, 265) mukaan postmodernin ajan ihmiset joutuvat kasvokkain oman moraalisen riippumattomuutensa, mutta samalla myös moraalisen vastuunsa kanssa, mikä aiheuttaa kärsimystä. Harry kohtaa Voldemortin kasvoista kasvoihin, tekee valinnan hyvän ja pahan välillä. Kohtaaminen on kivulias, eikä Harrya pelasta nokkeluus tai rohkeus, vaan hänen äidiltään lapsena saama varaukseton rakkaus, jota hän kantaa mukanaan.

Sartren ateistisessa eksistentiaalisissa ihminen itse antaa teoissaan elämälleen arvot ja merkityksen. (Sartre 1965, 39) Sartre kuvailee moraalialtaiteen analogian avulla: niiden välillä yhteistä on se, että niin taiteen kuin moraalin kohdalla olemme tekemissä keksimisen ja luomisen kanssa. (emt, 34) Vaikka kuinka kaipaisimme valintojemme perustaksi jotakin arvoa a priori, joka antaisi oikeutuksen teollemme, ei sellaista ole mahdollista etukäteen määritellä, sillä vasta teko, jonka valitessamme teemme, osoittaa ja vahvistaa sen mukaisen arvon. (emt, 22) Sartren neuvo valinnan keskellä tukeavalle kuuluu: ”olette vapaa, valitkaa, keksikää”. Hänen mukaansa mikään tunnettu

moraalioppi ei voi osoittaa, mitä ihmisen pitäisi tehdä. Niiden perusteella voi perustella valinnan suuntaan tai toiseen, ihmisen omasta valinnasta riippuu, millaisen tulkinnan hän merkille antaa. Tästä tulkinnasta ihminen on vastuussa. Ihminen on näin avuton, millä Sartre tarkoittaa, että valitsemme itse oman olentomme ja avun puuttuessa koemme väistämättä ahdistusta. (emt, 23–24) Harry ottaa teossaan hyvän sydämeensä. Hänellä on ollut mahdollisuus tulla muuksikin, koska on vapaa valinnassaan. Harryn pelastaa hänen äitinsä rakkaus. Äidin pyyteetön rakkaus on ollut niin puhdasta, että se on jättänyt 'hänen ihoonsa' jäljen, jota paha ei pysty kivutta koskemaan. Kirjassa tämä autenttinen huolenpito on voimakas side Harryn ja hyvän välillä. Moraali, joka saa alkunsa olemuksellisesta vapaudesta ja kanssataälläolosta, johtaa Sartren mukaan aina hyvän valitsemiseen, mikäli ihminen tekee valinnan vapauten perustuen. (Sartre 1965, 15; 37)

Minuuden kysymyksiä fenomenologiassaan käsitellyt G. W. F. Hegel sivuaa mm. hengenvaaran ja kuolemakokemuksen merkitystä todeten, että “[y]ksilö, joka ei ole pannut henkeään alttiiksi, voidaan epäilemättä tunnustaa persoonaksi; hän ei ole kuitenkaan saavuttanut tämän tunnustuksen aitoa kokemista riippumattomana itsensä tiedostavana subjektina.” (lainaus Fukuyaman 1992, 187 mukaan) Harry kamppailee henkensä uhalla pahuutta vastaan ja samalla hänen puolustamansa asiat konkretisoituvat hänen arvoinaan. Baumanin (2002, 143) mukaan juuri arvoja ”...hankittaessa kohdatut ja ratkaistut ongelmat johtavat niiden omaksumiseen, juuri ”arvoista käydyn kamppailun jännitys” tekee arvoista arvokkaita.” Samalla on myös muistettava, ettei kukaan ei ole lopullisesti hyvä tai paha, valinta on tehtävä jatkuvasti.

Vaikka Harry on alkanut käyttäytyä samalla tavoin kuin häneen kohdistuneet odotukset kirjan alussa olettivat, on hän astunut kohti autenttisempaa olemista, koska hän teki valinnat yksin itseensä nojaten, ilman ulkopuolista ohjausta. Kohdatessaan Voldemortin Harry ei anna periksi tämän uhkailulle, käskyille ja pelottelulle, vaan kamppailee viimeiseen asti. Harry kohtaa oman vapaudelle perustuvan olemassaolonsa ja moraalisen vastuun aiheuttaman eksistentiaalisen ahdistuksen. Rohkenen väittää, että hänen olemassaolonsa on tämän jälkeen autenttisempaa. Harryn kohdalla autenttisuus voisi tarkoittaa sitä, että hän elää tiettyjen, hänelle totuudellisten ihanteiden ja elämänasenteen mukaisesti. Mikäli Harry olisi päättänyt olla lähtemättä Voldemortin perään nojautuen Dumbledoren auktoriteettiin ja vastuuseen tai koulun sääntöihin, olisi

hän paennut epäautenttiseen olemiseen ja kieltänyt itsensä. Harry kuitenkin pystyy saavuttamaan riittävää henkistä vapautta ollakseen riippumaton ympäröivän yhteisön painostuksesta ja kykenee jopa pelastamaan yhteiskuntansa. Harrysta tulee sankari, mutta vielä tärkeämpää on, että hän saavuttaa jotakin olennaista omasta olemassaolostaan ja itsestään.

Tarinassa rakkaus läpäisee vastuun ja vapauden ahdistavan yksinäisyyden. Vanhempien syvä rakkaus lastaan kohtaan auttaa tätä selviämään eksistentiaalisessa ahdistuksessa ja jää ikuisesti suojaamaan elämän kolhuissa.

3.2.7.4 Elämän ja identiteetin keskeneräisyys

”Olipa ihminen millainen tahansa, hänellä on aina tulevaisuus, neitsyttulevaisuus, muokattavanaan, odottamassa, ...” (Sartre 1965, 20) Baumanin mukaan tämä vapaus valita identiteettiään tarkoittaa postmodernissa ajassa samalla sitä, ettei valinta välttämättä sido edes tekijäänsä: mitä vapaammin voi valita, sitä vähemmän se tuntuu valinnalta. ”Näin vapaus kimmahtaa takaisin kontingenssina; maineikas verbi ’tehdä mahdolliseksi’, josta vapaus tunnetaan, on antanut identiteetin postmoderneille etsijöille Sisifyoksen voimat.” Samalla kun nykyhetki on vapautunut menneen sitovuudesta, on myös sen ote tulevaisuudesta muuttunut epävarmaksi. (Bauman 1996, 270) ”Sekä pelastus että kadotus ovat kunkin omissa käsissä ja tyystin kunkin oma asia – seurausta siitä, mitä kukin vapaa toimija on vapaasti valiten tehnyt elämällään.” (Bauman 2002, 81)

Sartrelle autenttisen elämän mahdollisuus edellyttää jatkuvaa rakentamista; olemisen on perustuttava sille mitä en vielä ole, ei sille mikä olen ollut tai mikä nyt olen. (Saarinen 1983, 216) Harrynkin autenttisempi oleminen ja identiteetin ’saavuttaminen’ on vain osa prosessia. Autenttisuuden tai identiteetin lopullinen saavuttaminen on käsitteellinen mahdottomuus. Voldemortin kohtaamisen merkitys ei ollut tämän lopullisessa kukistamisessa ja Voldemortista vapautumisessa, vaan Harryn oman itsensä määrittämisessä.

Bauman (2002, 78) muistuttaa, ettei postmodernissa maailmassa juuri mikään ei ole määrätty ennalta, ja kaikki on pyörrettävissä. ”Tappiot eivät ole lopullisia, vahingot eivät ole korvaamattomia, mutta myöskään voitot eivät ole ratkaisevia.” Dumbledore kertoo Harrylle Voldemortista: *”Ei, Harry, ei ole. Hän on yhä jossain, etsii ehkä uutta ruumista jonka pääsisi jakamaan... hän ei elä oikeasti eikä häntä siksi voi tappaa. [...] Siitä huolimatta, Harry, vaikka sinä ehkä oletkin pelkästään viivyttänyt hänen paluutaan valtaa, tarvitaan vain joku toinen, joka on seuraavalla kerralla valmis taisteluun, vaikka häviö näyttää varmalta – ja jos Voldemortin tuloa viivytetään yhä uudestaan ja uudestaan, hyvänen aika, voihan käydä niin, ettei hän koskaan enää palaakaan valtaan.”* (HP, 322–323) Dumbledore sanoo, että vaikka pahaa vastaan käyty kamppailu ei voi päättyä koskaan lopulliseen voittoon, niin se silti kannattaa. Jokainen erävoitto on arvokas. Vaikka jokin vaikuttaa väistämättömältä, se ei ehkä toteudu, jos uskoa ja rohkeutta riittää. Postmodernissa maailmassa kohtalo on yksilön käsissä ja määrittyy jokaisen valinnan kautta. Tee-se-itse elämässä ei epäonnistumisesta voi syyttää edes kohtaloa.

Ajatus lopullisesta valinnasta ja määrittymisestä on siis paradoksaalisesti yhtä aikaa sekä oikea että väärä. Lopullista ei ole mikään, se on myös kirjassa selvin sanoin ilmaistu. Kamppailu jatkuu ja Harryn, kuten maailmankin, on jatkuvasti tehtävä valinnat ja tultava joksikin yhä uudelleen ja uudelleen. Ristiriitoja ei ratkaista yhdessä yössä, ei yhdessä kamppailussa, eikä lopullisesti koskaan. Sartren mukaan autenttinen oleminen ei voi olla pysähtynyttä. Ihminen on sidottu pysähtymättömään valintaan ja uudelleenmäärittelyyn, jonka on tapahduttava aina vasta kulloisessakin tilanteessa. (Saarinen 1983, 216-217) Maailma ja ihminen on siis prosessi, jossa jokainen valinta on peruuttamattomasti ainutkertainen vaan ei koskaan viimeinen. Tarinassa juuri elämään kuuluva keskeneräisyys ja loputon tuleminen tila puhuu samaa kieltä kuin postmodernin ajan ja identiteetin kuvaajat (mm. Hall ja Bauman).

Mikä sitten tekee Harryn kamppailusta merkityksellisen? Vaikka menneisyys tai aiemmat valinnat eivät vapauta ihmistä vapauden haasteesta tässä hetkessä, jättää jokainen valinta jälkensä. Harry käy omakohtaisen kamppailunsa eksistenssinsä ytimessä, hyvyyden ja pahuuden välillä, jossa kukaan ei ole kertomassa mikä on oikein tai väärin, tai mikä on tapana. Hän piirtää rajan itse ja uskallanpa väittää, että samalla rakentaa itselleen, identiteetilleen ja valinnoilleen perustan. Kohtaamalla pelkonsa hän

vapautuu kodittomasta pakenemisen tilasta. Postmodernissa maailmassa kotimaaton vaeltaja on kotonaan kaikkialla, jos hän on kotonaan itsessään. Ja jos postmoderni identiteetti nähdään prosessina, pirstaleisen ja ristiriitaisenkin maailman kaltaisena, niin kotonaan voi olla vain oman identiteettinsä *subjekti*, joka hyväksyy ja tiedostaa oman prosessinomaisen laatunsa ja käyttää rohkeasti vapauttaan valita, vastuuta pakoilematta.

4. LOPUKSI

Tutkimusaihetta ja tapaa suunnitellessani henkilökohtainen toivomukseni oli jollakin tapaa päästä yhdistämään kasvatustieteen ja filosofian opintojani. Sadun valinta analyysin kohteeksi täytti toiveeni monellakin tavalla: Pääsisin syventymään maailmaan, joka sadun kautta näyttäytyy myös lapsille. Minua kiinnosti aikuisen näkökulmasta se, millaisia haasteita ja ratkaisuja tarina antaa inhimillisen olemassaolon kysymyksiin. Sadun henkilöiden toiminnan tutkiminen tarjosi myös sopivan ajallisen mittakaavan – tässä tapauksessa vuoden jakson.

Valitsin nimenomaan tuoreen teoksen. Jo pidempään minua oli omassa elämässäni askarruttanut aistimani yleinen murros mitä tulee normeihin, arvoihin ja identiteettiin. En tiedä, oliko kysymys vain aikuistumisen mukanaan tuomasta ahdistavasta kyseenalaistamisesta ja vapautumisesta vai ajan hengestä, modernin notkistumisesta. Yhtä kaikki, postmodernin ajan ja identiteetin teoria tarjosi mielenkiintoista perspektiiviä siihen todellisuuteen, johon lapset tänä päivänä syntyvät. Opettajana olen työssäni jatkuvasti tilanteessa, jossa minun tulisi kyetä parhaani mukaan auttamaan lapsia löytämään omat vahvuutensa ja kasvamaan itsellisiksi ihmisiksi. Tämä kasvattajan tehtävä on postmodernissa pirstaloituneessa, yksilöllisen valinnan ajassa entistä haasteellisempi ja vaatii kasvattajalta itseltään syvää pohdintaa arvojen, etiikan, elämän ja eksistenssin osalta. Näkökulmani ja teoreettisen viitekehyksen valitsemisessa nämä seikat ovat olleet läsnä.

Eksistentialismin ja postmodernin teoriat toimivat mielestäni hyvin yhdessä. Ne toivat kolmiulotteisuutta tutkimuskysymysten tarkasteluun avatessaan näkymän inhimilliseen

olemassaoloon, ympäröivän maailman luonteeseen ja identiteetin rakentamisen haasteeseen. Sarten ajattelun rinnalle halusin eksistentiaalisia teemoja käsitellessäni ottaa Heideggerin, koska Sartren filosofia pitkälti pohjautuu hänen ajattelulleen ja Heidegger mielestäni Sartrea perusteellisemmin rakentaa teoriaa ajattelussaan. Postmodernin ja identiteetin osalta Hallin ja Baumanin teoriat täydensivät toisiaan. Tutkimuskysymykseni olivat jokseenkin laajat ja näin jälkeempäin ajatellen olisi ollut paikallaan rajata tulkintaa tehokkaammin. Huono usko erilaisine ilmentymismuotoineen olisi autenttisuuden kanssa riittänyt tulkintahorisontiksi. Tarkempi rajausta olisi luultavasti tuottanut keskitetyemmän ja syventyneemmän tulkinnan.

Harry Potter ja Viisasten Kivi teoksena sopi hyvin teoreettisen viitepohjani teemojen tarkasteluun. Mielenkiintoista olisi ollut jatkaa analyysia vielä viisasten kiven ja kuolemattomuuden mahdollisuuden temantiikkaan. Myös tarinassa esiintyvät erilaiset kasvattajat toimintatapoineen olisivat tarjonneet kiintoisan tutkimusalueen.

Metodologisesti oma tulkintani on ollut keskeinen työkaluni. Tulkinnassa on siis väistämättä mukana omaelämäkerrallista, subjektiivista ymmärrystä. Olen pyrkinyt karsimaan ylimääräiset oletukseni kuljettamalla tulkintaa teorian kanssa käsikädessä. Olen myös tehnyt analyysiani pitkän aikajakson aikana. Tämä on mahdollistanut palaamisen jo analysoimaani osuuteen ja arvioida sitä uudelleen tietyltä ajan suomalaiselta etäisyydeltä.

Kävin Harryn identiteettityötä läpi keskittyen niihin taitekohtiin, joiden kautta hänen identiteettinsä kehittyi. Jätin kuitenkin näitä episodeja myös analyysini ulkopuolelle. Esimerkiksi Harryn tutustuminen iseeviot peiliin olisi kenties ollut perusteltua sisällyttää analyysiin. Tärkeimmät taitekohdat valitsin sen perusteella, kuinka olennaisiksi ne muodostuivat Harryn itseytymisen ja autenttisemmaksi kasvamisen ymmärtämiseksi.

Mielestäni onnistuin hyvin tavoittamaan tulkittavasta teoksesta teorian kautta tarkasteltuna kumpuavan mielen. Perusteellinen analyysivaihe mahdollisti täsmällisemmän tulkinnan. Kuten laadullisessa tutkimuksessa yleensä, aineiston merkitysten moninaisuus jätti minut kuitenkin pohtimaan, olisiko tulkintaa pitänyt vielä jatkaa ja täydentää ottamalla mukaan useampia episodeja.

TULKITTAVA TEOS:

ROWLING, J. K. (1997). Harry Potter ja viisasten kivi. Suomentanut Jaana Kapari. Helsinki: Tammi. 2000.

LÄHTEET:

AHO, S. & LAINE, K. (1997). Minä ja muut -kasvaminen sosiaaliseen vuorovaikutukseen. Helsinki: OTAVA.

ALASUUTARI, PERTTI (1994). Laadullinen tutkimus. Tampere: Vastapaino.

BAUMAN, ZYGMUNT (2002). Notkea moderni. Suomentanut Jyrki Vainonen. Tampere: Vastapaino. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

BAUMAN, ZYGMUNT (1993). Postmodern Ethics. Oxford, UK: Blackwell Publishers.

BAUMAN, ZYGMUNT (1995). Life in Fragments. Essays in Postmodern Morality. Oxford, UK: Blackwell Publishers.

BAUMAN, ZYGMUNT (1996). Postmodernin lumo. Toimittaneet Pirkkoliisa Ahponen ja Timo Cantell; suomentanut Jyrki Vainonen. Tampere: Vastapaino.

COOPER, DAVID 1999: Existentialism: A Reconstruction. Second Edition. Oxford: Blackwell Publishers Ltd.

FUKUYAMA, FRANCIS (1992). Historian loppu ja viimeinen ihminen. Suomentanut Heikki Eskelinen. Helsinki: WSOY.

FÖRNÄS, JOHAN (1998). Kulttuuriteoria. Myöhäismodernin ulottuvuuksia. Suomentaneet Lehtonen, M., Hazard, K., Blom, V. ja Herkman, J. Tampere: Vastapaino.

GIDDENS, ANTHONY (1991). *Modernity and Self-Identity: Self and Society in Late modern Age*. Cambridge-Oxford: Polity Press.

HALL, STUART (1999). *Identiteetti*. Tampere: Vastapaino.

HALL, STUART (1992). "The Question of Cultural Identity". Teoksessa *Modernity and its Futures*. Cambridge: Polity Press.

HALL, STUART (1990). "Cultural Identity and Diaspora". Teoksessa *Identity: Community, Culture, Difference*. Toim. Jonathan Rutheford. London: Lawrence & Wishart.

HASSINEN PIRJO (1998). "Käytännöllinen transsendenssi. Esteettinen ja eettinen Soren Kierkegaardin ajattelussa". Teoksessa *Etiikka ja estetiikka*. Toim. Reiners J & Seppä A.. Helsinki: Gaudeamus, 49–79.

HEIDEGGER, M. (*Sein und Zeit. Gesamtausgabe I. Abteilung: Veröffentlichte Schriften 1914-1970. Band 2. Frankfurt am Main: Klostermann. 1977.*)
Oleminen ja aika. Suomentanut Reijo Kupiainen. Tampere: Vastapaino. 2000.

JOKINEN, EEVA (1991). *Naisen odysseia individualismiin*. Jyväskylän yliopiston yhteiskuntapolitiikan laitoksen työpapereita no. 65. Jyväskylä.

KARVONEN, E. & KOIVISTO, J. (2001). "Identiteettikysymys globalisoituvassa maailmassa." Stuart Hallin haastattelu. *Tiedotustutkimus* 24 (3), 100–114.

KAIKKONEN, PAULI (1999). "Laadullinen tutkimus kasvatus- ja opetustyössä". *Kasvatus* 5, 427–435.

LASSILA, OLLI-PEKKA (1987). *Vapaa ihminen - Etiikan filosofinen perustelu Jean-Paul Sartren ajattelussa*. Helsinki; Suomalaisen teologisen kirjallisuusseuran julkaisuja 151.

- LEHTONEN, MIKKO(1999). ”Saatteeksi”. Stuart Hallin teoksessa Identiteetti. Tampere: Vastapaino, 6–8.
- MERCER, KOBENA (1990). ”Welcome to the jungle”. Teoksessa Identity: Community, Culture, Difference. Toim. Jonathan Rutheford. London: Lawrence & Wishart.
- NYKYRI TUIJA (1996). Naiseuden naamiaiset. Nuoren naisen diskoruumiillisuus. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisuja 48.
- SARTRE, JEAN-PAUL (1965): ”Eksistentiaalismin on humanismia”. Teoksessa Esseitä I. Suomentanut Aarne T. K. Lahtinen. Helsinki: Otava.
- SAARINEN, ESA (1983). Sartre. Pelon, inhon ja valinnan filosofia. Helsinki: Franzine.
- SAARINEN, ESA (1986). ”Fenomenologia ja eksistentiaalismin”. Teoksessa Vuosisatamme filosofia (toim. Ilkka Niiniluoto ja Esa Saarinen), 111–144.
- SAARINEN, ESA (1994). Filosofia. WSOY: Helsinki.
- SUORANTA, J. & ESKOLA J. (1992). ”Kvalitatiivisten aineistojen analyysitapoja luokittelemassa – eli noin 8 tapaa aineiston erittelyyn”. Kasvatus 3, 279–280.
- TAYLOR, CHARLES (1989). Sources of the self. The Making of the Modern Identity. Cambridge.
- TAYLOR, CHARLES 1995 (1991). Autenttisuuden etiikka. Suomentanut Timo Soukola. Helsinki: Gaudeamus.
- TUOHIMAA, MARIKA (1993a). Tampereen yliopiston filosofian lisensiaatti. Luento aiheesta: Individualismi. Martin Heidegger: Oleminen ja aika (1927). Tampereen yliopiston sali D10b, 10.2.2003

TUOHIMAA, MARIKA (1993b). Tampereen yliopiston filosofian lisensiaatti. Luento aiheesta Postmodernin yhteiskunnan etiikka. Tampereen yliopiston sali D10b 31.3.2003

VARTO, JUHA (1992). Laadullisen tutkimuksen metodologia. Helsinki: Kirjayhtymä

MUUT LÄHTEET:

ESKOLA, TIMO, Heideggerin semioottisen ontologian problemaattinen reseptio Bultmannilla. Suonen teologinen instituutti. 28.2.2006
<URL:<http://www.teolinst.fi/luennot/te020204.html>>

HAKULINEN, AULI ym. (2004). Iso suomen kielioppi. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus. Suomalaisen kirjallisuuden seura. 4.7.2006
<URL:http://www.kotus.fi/cgi-bin/julk1/termit.cgi?h_id=pCHDBCJDI>

JALAVA, MARJA (2005). "Miksi on olemassa ylipäättään jotakin, pikemminkin kuin ei mitään?". Historiallisia Arvosteluja 7/2000: Oleminen ja aika. 12.7.2005
<URL:<http://www.helsinki.fi/hum/hist/yhd/julk/arviot/heidegge.html>>

LINDEN, JYRI (2002). Opettajuuden sosiaalinen rakentuminen. Näkökulmia opettajan ammatillisuuteen, autonomiaan ja identiteettityöhön. Tampereen yliopisto. Opettajankoulutuslaitos. Lisensiaattitutkimus. 30.4.2006
<URL:<http://tutkielmat.uta.fi/pdf/lisuri00010.pdf>>

INKINEN, SAM (2000). Kybermaailma ja (uus)mediakulttuuri identiteetin rakentajana – Lähtökohtia, ongelmia ja peruskäsitteitä. Lapin Yliopisto. 25.1.2006
<URL:<http://www.ulapland.fi/home/ttk/projekti/inkinen/index.htm>>

KARVONEN, ERKKI, (2000). "Elämän perusta on huolehtimisessa". Aamulehti 29.6.2000. Tampereen yliopisto. Tiedotusopin laitos. 10.7.2006
<URL:<http://www.uta.fi/~tierka/heideg.htm>>

KUPIAINEN, REIJO (1994). ”Heidegger ja Totuus paljastumisena”. N&N 2/94.
28.2.2006 <URL:http://www.netn.fi/294/netn_294_kupi.html>

HAKULINEN, AULI ym. (2004). Iso suomen kielioppi. Kotimaisten kielten
tutkimuskeskus. Suomalaisen kirjallisuuden seura. 4.7.2006
<URL:http://www.kotus.fi/cgi-bin/julk1/termit.cgi?h_id=pCHDBCJDI>